

SUOMEN VIIDES MÄÄRÄAIKAISRAPORTTI
ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ KOSKEVAN
EUROOPPALAISEN PERUSKIRJAN TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA

MARRASKUU 2017

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO.....	6
OSA I.....	7
1. PERUSTIEDOT SUOMEN VÄESTÖSTÄ JA KIELISTÄ.....	7
1.1. Suomen väestö äidinkielen mukaan.....	7
1.2. Väestökirjahallinto.....	9
2. AHVENANMAAN ERITYISASEMA.....	9
3. ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ KÄYTTÄVIEN LUKUMÄÄRÄT SUOMESSA.....	10
3.1. Alueellisten kielten tai vähemmistökielten puhujien lukumäärät.....	10
3.2. Ruotsin kieli.....	10
3.3. Saamen kielet.....	11
4. EI-ALUEELLISET KIELET JA NIITÄ KÄYTTÄVIEN LUKUMÄÄRÄT SUOMESSA.....	12
4.1. Romanikieli.....	12
4.2. Venäjän kieli.....	13
4.3. Tataari.....	13
4.4. Jiddis.....	14
4.5. Karjalan kieli.....	14
4.6. Viron kieli.....	15
4.7. Viittomakieli.....	15
5. HALLITUSOHJELMA, STRATEGIAT, SELONTEOT, KERTOMUKSET JA SELVITYKSET.....	17
5.1. Hallitusohjelma.....	17
5.2. Osaamisen ja koulutuksen kärkihanke.....	17
5.3. Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017–2019.....	18
5.4. Kansalliskielistrategia ja sen seuranta.....	19
5.5. Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma.....	21
5.6. Kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta.....	21
5.7. Kielibarometri 2016.....	22
5.8. Saamebarometri 2016.....	23
5.9. Selvitys romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutumisesta.....	24
6. KANSALLINEN LAINSÄÄDÄNTÖ.....	25
6.1. Kielilain muutokset.....	25
6.2. Saamen kielilain uudistus.....	25
6.3. Uusi yhdenvertaisuuslaki ja syrjinnän seurantajärjestelmä.....	26
6.4. Saamelaiskärjistä annetun lain tarkistaminen.....	27
6.5. Perusopetuslain muutos esiopetuksesta.....	27
7. KIELELLISTEN PERUSOIKEUKSIEN TOTEUTUMISEN VALVONTA.....	28
7.1. Ennakollinen ja jälkikäteinen valvonta.....	28
7.2. Valtioneuvoston oikeuskansleri.....	28
7.3. Eduskunnan oikeusasiamies.....	29
7.4. Yhdenvertaisuusvaltuutettu ja tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslautakunta.....	31
8. KIELELLISIÄ OIKEUKSIA EDISTÄVIÄ RAKENTEITA.....	32
8.1. Kieliasian neuvottelukunta.....	32
8.2. Saamelaiskäräjien saamen kielineuvosto.....	32
8.3. Kansalliskieliverkosto.....	33
8.4. Kaksikielisten kuntien kansalliskieliverkosto.....	33
8.5. Kielikoulutuspolitiikan verkosto.....	33
8.6. Kotimaisten kielten keskus.....	33
8.7. Kansallinen ihmisoikeusinstituutio.....	34
8.8. Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkosto.....	34
9. MINISTERIKOMITEAN SUOSITUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA.....	35
9.1. Suosituksista tiedottaminen.....	35
9.2. Suositus – politiikka ja rahoitus saamenkielisen koulutuksen kehittämiseksi.....	36
9.3. Suositus - inarin- ja koltansaamen suojelu kielipesätoiminnan avulla.....	36
9.4. Suositus - ruotsin- ja saamenkieliset sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut.....	37
Kielellisten oikeuksien toteutumisesta palveluissa.....	37

Kielelliset oikeudet julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistuksessa.....	37
Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma (LAPE).....	39
9.5. Suositus - romanikielen opetus.....	39
9.6. Suositus - tietoisuus alueellisista ja vähemmistökielistä.....	40
Oikeusministeriö kielellisten oikeuksien edistäjänä.....	40
Ihmisoikeudet opetussuunnitelmissa.....	40
Yleisradion tehtävistä.....	41
Sanomalehdistön tuki.....	41
Mediavaikuttamisen koulutusohjelma vähemmistönuorille.....	41
Romaniportaali.....	42
OSA II.....	43
7 ARTIKLA: TAVOITTEET JA PERIAATTEET.....	43
1a) Alueellisten ja vähemmistökielten tunnustaminen kulttuuririkkaudeksi.....	43
Hallitusohjelma.....	43
1b) Hallinnollisista rajoista.....	43
Aluehallinnon uudistaminen.....	43
Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus ja maakuntaudistus.....	44
Kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa.....	45
Uusi kuntalaki.....	46
Kuntien kielellinen jaotus.....	46
Käräjäoikeusverkoston uudistaminen.....	47
1c) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten edistäminen.....	48
Saamen kielen elvyttämisen toimenpideohjelma.....	48
Karjalan kielen elvytysohjelma.....	49
Romanipoliittinen ohjelma.....	49
Kieliasian neuvottelupäivä.....	50
Cultura-säätiö.....	50
Venäjänkielinen kirjasto.....	51
Selvitys romanien osallistumisesta kulttuuriin.....	51
Selvitys venäjänkielisten osallistumisesta kulttuuriin.....	52
Selvitys vironkielisten osallistumisesta kulttuuriin.....	53
1d) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttämisen helpottaminen ja/tai rohkaiseminen puhetilanteissa ja kirjallisesti.....	53
Kielellisten oikeuksien toteutumisesta.....	53
1e) Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä käyttävien ryhmien yhteyksien tukeminen ja kehittäminen.....	55
1f) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten asianmukainen opetus ja opiskelu.....	55
Romanikieli.....	55
Venäjän kieli.....	58
Tataari.....	59
Jiddis.....	59
Viron kieli.....	59
1g) Muiden kuin alueellista kieltä tai vähemmistökieltä puhuvan mahdollisuudet oppia alueellista kieltä tai vähemmistökieltä.....	59
Kotoutuminen.....	59
1h) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten korkeakouluopiskelun ja tutkimuksen edistäminen.....	60
Ruotsin kieli.....	60
Saamen kieli.....	60
Romanikieli.....	61
Venäjän kieli.....	61
Karjalan kieli.....	61
Jiddis.....	62
Viron kieli.....	62
1i) Eri valtioissa asuvien samaa kieltä puhuvien ryhmien välisen vaihdon edistäminen.....	62
Sámi Giellagáldu.....	62
Juutalaisen yhteisön kansainväliset verkostot.....	62
2. Aiheettoman alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin liittyvän erottelun poistaminen.....	62
3. Kunnioitus, suvaitsevaisuus ja kieliryhmien välinen keskinäinen yhteisymmärrys.....	63
Yleinen kieli-ilmapiiri.....	63
Vihapuheen torjunta.....	64
Poliisin toimia vihapuheen tunnistamiseksi ja torjumiseksi.....	65
4. Kieliryhmien tarpeet ja toivomukset määriteltäessä kielipolitiikkaa.....	66
Neuvottelukunnat.....	66

Kieliasian neuvottelupäivä	66
5. Peruskirjan 7 artiklan 1-4 kappaleiden sisältämien periaatteiden soveltaminen ei-alueellisiin kieliin	67
OSA III	68
III.1 RUOTSI: VÄHEMMÄN PUHUTTU KANSALLISKIELI	68
8 ARTIKLA: KOULUTUS	68
Varhaiskasvatus	68
Esiopetus	68
Perusopetus	68
Lukio-opetus	69
Ammatillisen koulutuksen reformi	69
Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetus	70
9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET	70
Kielelliset oikeudet esitutkintalaissa ja ulosottokaarella	70
Tuomioistuinlaitos	70
Ruotsinkielinen oikeustieteen opetus	71
Poliisihallinto	71
Rajavartiolaitos	72
10 ARTIKLA: HALLINTOVIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT	73
Hallintoasioiden käsittelykieli	73
Ministeriöiden käännös- ja kielipalvelut	73
Kielellisten vaikutusten arviointi	74
ELY-keskukset	74
Aluehallintovirastot	74
Terveydenhuoltolain muutos kiireellisestä hoidosta	75
Sosiaali- ja terveyspalvelut	75
Työhallinto	76
Puolustushallinto	77
Hätäkeskukset	77
Vaaratiedotteet	78
Evankelis-luterilaisen kirkon kielistrategia	78
Kilvet ja paikannimet	79
11 ARTIKLA: JOUKKOVIESTIMET	79
Ruotsinkieliset radio- ja televisiopalvelut	79
Ruotsinkielinen lehdistö	80
12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA PALVELUT	80
Taiteen edistäminen ja muu kulttuuritoiminta	80
13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ	80
Valtion omistamat yhtiöt	80
14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI	81
Pohjoismainen lainsäädäntöyhteistyö	81
Suomen ja Ruotsin poliisin yhteispartiointi	81
Pohjoismainen sairaanhoitoyhteistyö	81
Pohjoismainen koulutus- ja tutkimusyhteistyö	81
Pohjoismainen oppilaitosten yhteistyö	81
Pohjoismainen kulttuuriyhteistyö	82
Hanasaaren ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus	82
Pohjoismainen kirjastoalan yhteistyö	83
III.2 SAAMEN KIELI: ALUEELLINEN VÄHEMMISTÖKIELI	84
8 ARTIKLA: KOULUTUS	84
Varhaiskasvatus	84
Kielipesät	84
Perusopetus	86
Saamen kielen opetus kotiseutualueen ulkopuolella	87
Lukio-opetus	87
Ammatillinen koulutus	88
Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetus	88
Saamen kielten etäopetus	88
Saamenkielinen oppimateriaalityö	88
Saamen kielten oppimistulosten arviointi	89
Opettajien täydennyskoulutus	89
Työvoimakoulutus	89

9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET	90
Tuomioistuinlaitos.....	90
Poliisihallinto.....	90
Rajavartiolaitos.....	90
10 ARTIKLA: HALLINTOVIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT	91
Puolustushallinto.....	91
Sosiaali- ja terveyspalvelut.....	92
Selvitys saamenkielisten palveluiden nykytilasta.....	93
Työhallinto.....	95
Saamen kieli evankelisluterilaisessa kirkossa.....	95
Saamen kieli ortodoksisessa kirkossa.....	96
Hätäkeskukset.....	96
11 ARTIKLA: JOUKKOVIESTIMET	97
Saamenkieliset televisio- ja radiolähetykset.....	97
Saamenkielinen sanomalehdistö.....	97
12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA PALVELUT	98
13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ	99
Valtionyhtiöiden saamenkieliset palvelut.....	99
Nuorisoneuvoston toiminta.....	99
14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI	100
Luonnos Pohjoismaiseksi saamelaispöytäkirjaksi.....	100
Saamelainen parlamentaarinen neuvosto.....	100
Erikoissairaanhoidon rajat ylittävä yhteistyö.....	100

JOHDANTO

Euroopan neuvoston alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (*European Charter for Regional or Minority Languages*) on ensimmäinen sitova kansainvälinen asiakirja, jolla pyritään vahvistamaan vähemmistökielten asemaa Euroopassa. Kieliperuskirja tuli kansainvälisesti ja Suomen osalta voimaan vuonna 1998. Peruskirjan numero Suomen säädöskokoelman sopimussarjassa on 23/1998.

Peruskirjassa vähemmistökielet jaotellaan kolmeen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat alueelliset kielet tai vähemmistökielet. Näillä tarkoitetaan kieliä, joita perinteisesti käytetään tietyllä valtion alueella ja joita käyttävät valtion kansalaiset muodostavat muuta väestöä lukumääräisesti pienemmän kansanosan. Suomessa tähän ryhmään kuuluu saamen kieli.

Toiseen ryhmään kuuluvat valtion alueella vähemmän puhutut viralliset kielet. Suomessa tällainen asema on ruotsin kielellä.

Kolmantena ryhmänä peruskirjassa määritellään niin sanotut ei-alueelliset kielet. Näillä tarkoitetaan kieliä, joita perinteisesti puhutaan tietyssä valtiossa, mutta joita käyttävät kansalaiset eivät asu tietyllä alueella. Suomessa tyypillinen tämän ryhmän edustaja on romanin kieli. Ei-alueellisiin kieliin lukeutuvat Suomessa myös venäjän, tataarin, jiddišin ja karjalan kielet. Raportissa kerrotaan ensimmäisen kerran myös viron kielestä Suomessa.

Peruskirjan täytäntöönpanon valvonta kuuluu Euroopan neuvoston ministerikomitealle, jota avustaa riippumaton asiantuntijakomitea (*Committee of Experts*). Sopimuspuolilla on velvollisuus antaa kolmen vuoden välein raportti kieliperuskirjan täytäntöönpanosta. Raportissa valtion on vastattava ministerikomitean antamiin, peruskirjan täytäntöönpanoa koskeviin suosituksiin. Asiantuntijakomitea käsittelee raportin ja kerää lisätietoja päätelmiensä tueksi vierailemalla sopimusvaltiossa. Käsitteilyn päätteeksi asiantuntijakomitea antaa ministerikomitealle omat päätelmänsä ja suositusluonnoksensa. Ministerikomitea antaa tämän jälkeen päätöksensä siitä, miten peruskirjaa on pantu täytäntöön kyseisessä valtiossa ja suosittaa mahdollisia lisätoimenpiteitä.

Tämä on Suomen hallituksen viides määräaikaisraportti peruskirjan täytäntöönpanosta. Raportti kattaa ajanjakson lokakuussa 2010 marraskuuhun 2017.

Lisätietoja

Lisätietoja ihmisoikeussopimuksista ja niiden täytäntöönpanon valvontaan liittyvästä määräaikaisraportoinnista voi tiedustella ulkoasiainministeriön ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksiköstä, jonka yhteystiedot ovat:

Ulkoasiainministeriö
Oikeuspalvelu
Ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikkö (OIK-40)
PL 411, 00023 Valtioneuvosto
sähköposti: OIK-40@formin.fi

OSA I

1. PERUSTIEDOT SUOMEN VÄESTÖSTÄ JA KIELISTÄ

1.1. Suomen väestö äidinkielen mukaan

1. Tilastokeskuksen ennakkotietojen mukaan Suomen väkiluku oli kesäkuun 2017 lopussa 5 507 101. Väkiluku kasvoi tammi-kesäkuun aikana 3 804 hengellä. Suurin syy väestönkasvuun oli muuttovoitto ulkomailta.¹
2. Tilastokeskus² tilastoi Suomessa asuvia henkilöitä kansalaisuuden, kielen ja syntymämaan mukaan. Henkilöitä voidaan tilastoida myös syntyperän mukaan, joka muiden Pohjoismaiden tapaan tarkoittaa henkilön vanhempien syntymämaata. Koska väestölaskenta tehdään rekistereiden pohjalta, ei Suomi voi tuottaa virallista tilastoa etnisistä ryhmistä.
3. Henkilötietolain (523/1999) mukaan etnisyyttä koskevien tietojen kerääminen ja julkaiseminen on Suomessa sallittua tilastointia varten. Arkaluonteisten henkilötietojen käsittely on 11 §:n mukaan kielletty.
4. Perustuslain mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Kielilaisissa (423/2003) on täsmälliset säännökset oikeudesta käyttää suomea ja ruotsia valtion viranomaisissa, kunnallisissa viranomaisissa, tuomioistuimissa sekä julkisia hallintotehtäviä muutoinkin hoidettaessa. Kansalliskielten elinvoimaisuutta ja tasavertaista asemaa edistetään vuonna 2012 hyväksytyllä valtioneuvoston kansalliskielistrategialla³.
5. Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on perustuslain mukaan oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamen kielen käytöstä viranomaisissa on oma lakinsa, saamen kielilaki (1086/2003).
6. Tilastokeskus tuottaa väestörakennetilastoa jossa kuvataan Suomessa vakinaisesti asuvia Suomen ja ulkomaiden kansalaisia. Henkilöistä tilastoidaan muun muassa kieli. Tilastokeskuksen tiedot pohjautuvat puolestaan väestörekisterikeskuksen ylläpitämään väestötietojärjestelmään ja siihen kirjattuihin äidinkielitietoihin. Väestötilastoissa äidinkieleksi lasketaan se kieli, joka on ilmoitettu lapsen äidinkieleksi samassa yhteydessä kun hänen nimensä on ilmoitettu väestörekisteriin.
7. Suomessa on myös paljon ihmisiä, jotka ovat eri syistä kaksi- tai monikielisiä. Väestötietojärjestelmään voi kuitenkin merkitä vain yhden äidinkielen ja tämän lisäksi asiointikieleksi joko suomen tai ruotsin kielen. Väestötietojärjestelmään ilmoitettu äidinkieli ei vaikuta henkilön kielellisiin oikeuksiin. Väestötietojärjestelmään merkityjä kielitietoja käytetään hyödyksi erilaisissa viranomaistarkoituksissa, esimerkiksi tilastoinnissa sekä palvelutarpeen ennakoinnissa.⁴
8. Suomessa jokainen päättää itse äidinkielestään. Viranomaisen on oma-aloitteisesti selvítettävä, mikä on henkilön rekisteröity äidinkieli. Toisen maan kansalaisella on samat oikeudet kuin Suomen kansalaisella käyttää suomea tai ruotsia viranomaisissa.

¹ http://www.stat.fi/til/vamuu/2017/06/vamuu_2017_06_2017-07-25_tie_001_fi.html

² https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_003.html?s=0#5

³ Kansalliskielistrategia. 4/2012. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2012, <http://vnk.fi/julkaisut/julkaisusarja/julkaisu/fi.jsp?oid=373031>.

⁴ Maistraatin lomake äidinkielitiedon tallentamiseksi väestötietojärjestelmään, <http://www.maistraatti.fi/fi/lomakkeet/>, viitattu 27.2.2017.

9. Viime vuosina vieraskielisten määrä on kasvanut suhteellisen nopeasti. Venäjä on selvästi yleisin vieras kieli. Sitä puhui vuonna 2016 äidinkielenään yli 75 000 henkilöä. Seuraavaksi yleisin kieli on viro, jota puhui yli 49 000 henkilöä. Näiden jälkeen tulivat arabia, somali ja englantti.

Väestö kielen mukaan ⁵				
	2013	2014	2015	2016
Suomi	4 869 362	4 868 751	4 865 628	4 857 795
Ruotsi	290 910	290 747	290 161	289 540
Saame	1 930	1 949	1 957	1 969
Venäjä	66 379	69 614	72 436	75 444
Eesti, viro	42 936	46 195	48 087	49 241
Arabia	13 170	14 825	16 713	21 783
Somali	15 789	16 721	17 871	19 059
Englanti	15 570	16 732	17 784	18 758
Kurdi	10 075	10 731	11 271	12 226
Kiina	9 496	10 110	10 722	11 334
Persia	7 281	8 103	8 745	10 882
Albania	8 214	8 754	9 233	9 791
Vietnam	6 991	7 532	8 273	9 248
Thai	7 513	8 038	8 582	9 047
Espanja	6 022	6 583	7 025	7 449
Turkki	6 441	6 766	7 082	7 403
Saksa	5 902	6 059	6 168	6 256
Puola	4 060	4 459	4 794	5 081
Muut	63 229	69 084	74 776	80 991
YHTEENSÄ	5 451 270	5 471 753	5 487 308	5 503 297

⁵ Tilastokeskus. [Http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html](http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html)

1.2. Väestökirjahallinto

10. Väestötietojärjestelmään merkitään tieto henkilön äidinkielestä hänen oman ilmoituksensa perusteella. Kevään 2013 aikana väestötietojärjestelmässä otettiin käyttöön kolmimerkkinen kielikoodisto, mikä mahdollistaa entistä useamman kielen merkitsemisen väestötietojärjestelmään suoraan omalla koodillaan, jolloin vapaan tekstin käytön tarve vähenee. Uudessa kielikoodistossa on omat koodit mm. pohjois-, inarin- ja koltansaamen kielille sekä romanin ja karjalan kielille. Jiddišin ja tataarin kielten osalta tilanne ei muutu, sillä näitä tarkoittavat koodit ovat käytössä jo nyt.

11. Väestötietojärjestelmässä on käytössä tällä hetkellä ISO 8859-1 –standardin mukainen merkistö. Tähän merkistöön ei sisälly kaikkia mm. saamen kielissä käytettyjä merkkejä. Uudempaan UNICODE-standardin mukaiseen merkistöön sisältyvät sen sijaan myös mm. kaikki saamen kielissä käytettävät merkitä. UNICODE merkistön käyttöönotto väestötietojärjestelmässä edellyttäisi kuitenkin väestötietojärjestelmän teknisten perusratkaisun uudistamista kokonaisuudessaan. Lisäksi täysimääräisen hyödyn saaminen UNICODE-merkistön käyttöönotosta edellyttäisi muutoksia myös väestötietojärjestelmän tietoja hyödyntävien viranomaisten ja muiden tahojen järjestelmiin.

Kaksimerkkinen kielikoodisto	Uusi kolmimerkkinen kielikoodisto
saame	(ei ole)
(ei ole)	kildininsaame (Kildin Sámi) eteläsaame (Southern Sami) pohjoissaame (Northern Sami) luulajansaame (Lule Sami) inarinsaame (Inari Sami) koltansaame (Skolt Sami) saamelaiskieli (Sami language)
(ei ole)	romanikieli (Romany) Suomen romanikieli (Kalo Finnish Romani)
jiddish	jiddish (Yiddish)
tataari	tataari (Tatar)
(ei ole)	krimintataari (Crimean Tatar)
(ei ole)	karjala (Karelian) aunuksenkarjala (Livvi-Karelian)

2. AHVENANMAAN ERITYISASEMA

12. Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevaa eurooppalaista peruskirjaa ei sovelleta Ahvenanmaahan sen erityisaseman takia.

13. Yli 6 500 saaresta muodostuva Ahvenanmaa on Suomeen kuuluva ruotsinkielinen maakunta. Ruotsinkielen asemasta, laajasta itsehallinto-oikeudesta ja maakuntapäivien toimivallasta säättää tiettyjä lakeja säädetään erillisellä itsehallintolailalla (1144/1991). Saarilla asuu noin 29 000 asukasta.

14. Ahvenanmaan erityisasema perustuu Kansainliiton päätökseen vuodelta 1921. Suomella on velvoite taata ahvenenmaalaisille oikeudet säilyttää ruotsin kieli, oma kulttuuri ja omat paikalliset tavat. Samalla laadittiin myös Ahvenanmaata koskeva kansainvälinen yleissopimus,

jonka mukaan Ahvenanmaasta tehtiin puolueeton alue, jota ei myöskään saa linnoittaa. Suomen eduskunnassa Ahvenanmaan edustajalle on varattu yksi paikka.

15. Suomen EU-liittymisasiakirjan osana on Ahvenanmaata koskeva pöytäkirja n:o 2. Pöytäkirjalla tunnustetaan Ahvenanmaan erityinen kansainvälisoikeudellinen asema sekä mm. Ahvenanmaan kotiseutuoikeus.

16. Ahvenanmaa on Ahvenanmaan itsehallintolain mukaan yksikielisesti ruotsinkielinen. Ahvenanmaan maakunta on nimenomaisesti kielilain 7 §:ssä rajattu sen soveltamisalan ulkopuolelle. Ahvenanmaan maakuntaa koskevat kielisäännökset sisältyvät Ahvenanmaan itsehallintolakiin. Suomen kansalaisella on kuitenkin Ahvenanmaan itsehallintolain mukaan oikeus omassa asiassaan käyttää suomen kieltä maakunnassa toimivassa tuomioistuimessa ja muussa valtion viranomaisessa.

3. ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ KÄYTTÄVIEN LUKUMÄÄRÄT SUOMESSA

3.1. Alueellisten kielten tai vähemmistökielten puhujien lukumäärät

17. Tiedot alueellisen kielen tai vähemmistökielen puhujien lukumääristä pohjautuvat väestötietojärjestelmään, jota ylläpitävät Väestörekisterikeskus ja maistraatit.⁶ Tietojen rekisteröinti perustuu kansalaisten ja viranomaisten lakisääteisiin ilmoituksiin. Yksityishenkilöistä talletetaan rekisteriin nimi ja henkilötunnus, osoitetiedot, kansalaisuus ja äidinkieli, tieto perhesuhteista sekä syntymä- ja kuolintiedot. Tilastokeskus laatii Väestörekisterikeskuksen antamien tietojen perusteella tilastoja muun muassa kansalaisuuden, kielen ja syntymämaan mukaan.⁷

18. Kielirekisteröinnin periaatteena on, että henkilöllä on ainoastaan yksi oma kieli, joka hänellä on oikeus valita. Oma kieli määräytyy siten ilmoituksen mukaan. Jokainen voi halutessaan myöhemmin ilmoittaa muutoksia väestötietojärjestelmään merkittyyn tietoon.⁸

3.2. Ruotsin kieli

19. Suomen perustuslain perusoikeussäännöksissä todetaan Suomen kaksikielisyys ja suomen ja ruotsin kielen tasavertainen asema kansalliskielinä sekä turvataan siihen liittyvät yksilölliset ja ryhmäkohtaiset oikeudet. Säännöksessä käytetään äidinkielen sijasta käsitettä oma kieli.

20. Perustuslain mukaan hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Kielellisiä perusoikeuksia on täsmennetty kielilaissa (423/2003).

21. Kielilain keskeisimpänä tarkoituksena on säännellä perustuslain 17 §:ssä turvatusta jokaisen oikeudesta käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, valintansa mukaan. Tavoitteena on, että jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta sekä että yksilön kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota.

⁶ <http://www.vaestorekisterikeskus.fi>; <http://www.maistraatti.fi/>

⁷ <http://www.tilastokeskus.fi>

⁸ Henkilötietolain 11 §; 523/1999. Arkaluonteisia tietoja saa kuitenkin kerätä henkilörekisteriin laissa tai asetuksessa säädetyin edellytyksin. Arkaluonteisten henkilötietojen julkisuudesta on säädetty erikseen.

22. Koska ruotsi on toinen Suomen kansalliskielistä, ruotsin kieltä käyttävistä ei varsinaisesti voida puhua kansallisena vähemmistönä, vaan lähinnä kieliryhmänä eli *de facto* kielellisenä vähemmistönä.

23. Vuoden 2016 lopussa Suomessa oli 289 540 henkilöä ilmoittanut ruotsin kielen omaksi kielekseen väestötietojärjestelmään.

24. Suomen ruotsinkielisen väestön oikeuksia edistää *Svenska Finlands folkting*, joka toimii tämän ruotsinkielisen väestön sivistyksellisten ja yhteiskunnallisten olojen kehittämiseksi sekä ruotsin kielen aseman edistämiseksi Suomessa. Sen tehtäviin kuuluu tukea ja vahvistaa ruotsinkielistä kulttuuria Suomessa. Folktingetin tehtävistä on säädetty lailla (1331/2003).

3.3. Saamen kielet

25. Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Saamen kieleen liittyvää lainsäädäntöä ja vuoden 2004 alusta voimaan tulleen saamen kielilain (1086/2003) sisältöä on kattavasti selostettu edellisissä määräaikaisraporteissa.

26. Saamelaisten määrä Suomessa vuonna 2015 oli Saamelaiskäräjien keräämien tietojen mukaan 10 463 henkilöä. Vain 33,44 % saamelaisista asuu kotiseutualueella (Enontekiön, Utsjoen sekä Inarin kunnat sekä Sodankylän pohjoisosassa sijaitseva Lapin paliskunnan alue), muualla Suomessa asuu 60,47 % saamelaisväestöstä ja loput ulkomailla.⁹

27. Vuoden 2016 lopussa Suomessa oli 1 969 henkilöä ilmoittanut saamen kielen äidinkielekseen väestötietojärjestelmään. Saamen kielilain 7 §:n mukaan saamelaisella on oikeus ilmoittaa väestörekisteriin äidinkielekseen saame. Koska kaikki saamea äidinkielenään puhuvat eivät ole käyttäneet tätä oikeutta, virallisen tilaston osoittama saamenkielisten määrä ei osoita saamen kieltä käyttävien todellista määrää. Väestötietojärjestelmään voi merkitä äidinkieleksi vain yhden kielen. Saamelaisella voi olla kaksi, jopa kolme äidinkieltä, jolloin äidinkieleksi merkitään usein suomi. Lisäksi huomattava osa saamen kielten käyttäjistä on toisen kielen puhujia, joiden määristä ei ole saatavilla tietoja.

28. Vuodesta 2013 lähtien väestötietoihin on ollut mahdollista merkitä äidinkieleksi jokin tietty saamen kieli: etelä-, inarin-, kildinin-, koltan-, luulajan- tai pohjoissaame. Tilastokeskuksesta saadun tiedon mukaan näitä eri saamen kieliä on merkitty äidinkieleksi hyvin vähäisessä määrin.¹⁰ Vuoden 2015 saamelaiskäräjävaalien yhteydessä koottujen tilastojen mukaan yhteensä 1807 henkilöä on ilmoittanut pohjoissaamen ensiksi oppimukseen kieleksi, 254 henkilöä inarinsaamen ja 321 henkilöä koltansaamen.¹¹

29. Saamelaiskäräjät on lailla (974/1995) perustettu saamelaisten itsehallintoelin. Saamelaiskäräjät toimii oikeusministeriön hallinnonalalla, mutta se on itsenäinen valtion viranomaisista. Saamelaiskäräjien tehtävänä on toteuttaa perustuslaissa sille säädettyjä tehtäviä eli toteuttaa saamelaista kulttuuri-itsehallintoa sekä turvata saamelaisen alkuperäiskansakulttuurin säilyminen ja kehittyminen. Saamelainen kulttuuri-itsehallinto koskee saamelaisten kotiseutualuetta, josta on säädetty saamelaiskäräjälailla. Alueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien alueet sekä Lapin paliskunnan alue Sodankylän

⁹ Niskala, Räisänen & Martin (2016, toim.): Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon tulevaisuuden palveluprosessit. Loppuraportti. Lapin sairaanhoitopiiri, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

¹⁰ Vuonna 2015 pohjoissaame oli merkitty äidinkieleksi 18:lle, inarinsaame 16:lle ja koltansaame 14 henkilölle.

¹¹ Saamelaiskäräjien vaalilautakunta 2016.

kunnasta. Saamelaisten kotiseutualueen kunnat ovat kielilainsäädännön mukaan suomenkielisiä. Saamen kielilain (1086/2003) mukaan Utsjoen kunta on saamelaisenemmistöinen kunta.

30. Lisäksi Saamelaiskäräjien kautta myönnetään rahoitusta saamelaiselle kulttuurille ja yhdistyksille, nuorisotoimintaan, saamenkielisille varhaiskasvatus- ja sosiaali- ja terveyspalveluille sekä saamenkieliseen oppimateriaalituotantoon.

31. Saamelaiskäräjien toimintaa rahoitetaan valtion budjettirahoituksella. Vuonna 2016 valtion yleisavustus saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon ylläpitämiseen oli 3 164 000 euroa. Vuoden 2017 määräraha on 3 182 000 euroa.

32. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan saamen kielen luokittelu alueelliseksi vähemmistökieleksi peruskirjan osalta ei vastaa saamen kielten todellisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa, koska noin 67 % saamelaisväestöstä asuu muualla kuin saamelaisten kotiseutualueella.

4. EI-ALUEELLISET KIELET JA NIITÄ KÄYTTÄVIEN LUKUMÄÄRÄT SUOMESSA

4.1. Romanikieli

33. Tämänhetkinen arvio romaniväestön kokonaismäärästä perustuu alueellisten romaniasian neuvottelukuntien vuonna 2015 tekemiin arvioihin oman alueensa romaniväestön määrästä, joka on koko maassa yhteensä 9 200 henkilöä. Lisäksi Suomen romaneja arvioidaan asuvan Ruotsissa noin 3 000 - 4 000. Romanit asuvat hajallaan eri puolilla Suomea ja jakaantuvat alueellisesti epätasaisesti. Arviolta kolmasosa Suomen romaneista asuu pääkaupunkiseudulla, kun Pohjois-Suomessa puolestaan asuu vain arviolta 1 000 romanian. Muista EU-maista Suomeen muuttaneiden romanien määrä on tasaisessa kasvussa ja niin ikään esimerkiksi Bulgarian ja Romanian romanimurteiden äidinkielisten puhujien määrä kasvaa Suomessa. Tällä hetkellä näitä romanitaustaisia EU-kansalaisia on arviolta 500 henkilöä.

34. Suomen romaneista noin 30–40 prosenttia puhuu romanikielen pohjoista murretta, kaa-loa. Romanikieltä käytetään lähinnä romaninyhteisön keskuudessa. Suomen romanikieli on uhanalainen kieli. Romanikieli on mahdollista merkitä äidinkieleksi väestötietoihin. Tätä mahdollisuutta ei kuitenkaan ole hyödynnetty käytännössä juuri lainkaan, koska romanit pelkäävät etnistä rekisteröintiä kielen perusteella. Vuoden 2015 lopussa romanikielen oli ilmoittanut äidinkielekseen ainoastaan 23 henkilöä¹².

35. Romaniasian neuvottelukunta (RONK) toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä romanien ja viranomaisten välisenä yhteistyöelimenä. Neuvottelukunnan tehtäviin kuuluu muun muassa romaniväestön yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien ja elinolosuhteiden kehittymistä seuranta. Neuvottelukunta on vaikuttanut Suomen lainsäädännön ja hallinnon kehittämiseen romaneja koskevissa asioissa.

36. Suomessa toimii myös neljä alueellista romaniasian neuvottelukuntaa, jotka toimivat romaniväestön ja viranomaisten välisenä poikkihallinnollisena yhteistyöelimenä. Toiminnan tavoitteena on kehittää romanien asemaa alueellisella ja paikallisella tasolla sekä osallistaa romaneja heitä koskevaan päätöksentekoon. Alueelliset neuvottelukunnat pyrkivät myös edistämään yhdenvertaisuutta ja torjumaan romaneihin kohdistuvaa syrjintää. Neuvottelukuntien toiminta ja asema perustuu valtioneuvoston asetuksiin (VNA 1019/2003 ja VNA 1350/2009).

¹² Tilastokeskuksesta 25.11.2016 sähköpostitse saatu tiedonanto.

4.2. Venäjän kieli

37. Vuoden 2016 lopussa Suomessa oli venäjää äidinkielenään puhuvia 75 444 henkilöä. Suomessa perinteisesti asuneeseen venäläiseen vähemmistöön on liittynyt viimeisen vuosikymmenen aikana runsaasti uusia maahanmuuttajia. Venäjänkieliset ovat tällä hetkellä Suomen suurin vieraskielinen maahanmuuttajaryhmä. Suomen venäjänkieliset asukkaat ovat maantieteellisesti keskittyneet suurempiin kuntiin. Pienissä kunnissa venäjänkielisiä asuu eniten itärajan lähellä.

38. Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto (FARO) toimii Suomen venäjänkielisten järjestöjen edustus-, edunvalvonta- ja neuvotteluelimenä. Liitossa on 35 jäsenjärjestöä ja ne kattavat lähes koko Suomen. Liiton tehtävänä on toimia Suomen venäjänkielisen väestön kansalaisjärjestöjen vapaana ja avoimena yhteistyöelimenä, edistää venäjänkielisen väestön kielellisiä, kulttuurillisia, oikeudellisia, uskonnollisia ja sosiaalisia intressejä, valvoa väestöryhmän etuja ja oikeuksia sekä hoitaa muita tämän väestöryhmän erityiskysymyksiä, tehdä aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja viranomaisille ja yhteiskunnallisille organisaatioille Suomen venäjänkielistä väestöä koskevissa asioissa. Liiton edustajat toimivat valtakunnallisissa elimissä, eri ministeriöiden ja organisaatioiden neuvottelukunnissa ja työryhmissä.

4.3. Tataari

39. Suomessa on arviolta noin 700–800 turkkilaissukuista tataaria. Heistä yhä yli puolet puhuu edelleen tataaria äidinkielenään. Suomen tataarien¹³ äidinkieli on turkkilaisiin kieliin kuuluvan tataarin kielen läntinen murre eli mishäärintataari.

40. Väestötietoihin tataarin kielen oli vuonna 2015 merkinnyt äidinkielekseen 184 henkilöä¹⁴. Suurin osa tataareista asuu pääkaupunkiseudulla. Tataareista ei ole erikseen julkaistuja tilastoja.

41. Tataariyhteisön jäsenet ovat luoneet identiteettinsä tasapainoisesti suomalaisen valtayhteiskunnan arvojen kanssa. Toimeentulon ja koulutuksen hankkiminen edellytti mukautumista ja sopeutti tataarit luontevasti suomalaiseen yhteiskuntaan, joka on antanut mahdollisuudet säilyttää kulttuurin ominaispiirteet vielä viidennessä sukupolvessa.

42. Suomen tataareista suurin osa kuuluu vuonna 1925 perustettuun Suomen Islam-seurakuntaan. Islam-seurakunta ei ole vain uskonnollinen yhdyskunta, vaan samalla yhtenäinen kielellis-kulttuurinen yhteisö, joka vaalii kulttuuriperintöä ja samalla tukee sekä henkisesti että taloudellisesti piirissään toimivia kulttuuri- ja urheiluseuroja. Kulttuuriseura *Finlandiya Türkleri Birliği r.y.* perustettiin vuonna 1935 ja *Urheiluseura Yolduz r.y.* 1945.

43. Kielen oppimista tukevat seurakunnan viikonloppuisin järjestämä lasten päiväkerho sekä äidinkielen kurssit syys- ja kevätlukukaudella ja kesäisin. Nuoret otetaan varhain mukaan seurakunnan piirissä toimivien järjestöjen toimintaan. He osallistuvat muun muassa kulttuuriseuran järjestämiin laulukuoro- ja teatteriesityksiin. Äidinkielen opettaja on tullut yleensä yhteisön omasta keskuudesta.

44. Yhteisöllä on oma kirjoitustapansa, joka perustuu turkin ja suomen latinalaiseen oikeinkirjoitukseen.

13 Suomen kansalliset vähemmistöt – kulttuurien ja kielten rikkautta.

[Http://minorityrightsgroup.fi/julkaisut/vahemmistot2012.pdf](http://minorityrightsgroup.fi/julkaisut/vahemmistot2012.pdf)

14 Tilastokeskus, Väestörakenne. Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990 – 2015.

45. Kulttuuriperinnöltään Suomen tataarien yhteisö on rikas ja monimuotoinen. Kansanlaulu ja oma musiikki elävät yhteisössä ja kokoavat sen jäseniä kulttuuri-illanviettoihin ja muihin yhteisiin tilaisuuksiin. Tataarikirjallisuuden klassikoihin perustuvat teatteriesitykset ovat myös suosittuja. Suomen tataarien keskuudessa on syntynyt lisäksi omaa kirjallista tuotantoa: laulukirjoja, uskonnon oppikirjoja, runoutta, kaunokirjallisuutta, aikakausjulkaisuja ja viime vuosina myös oma sanomalehti.

4.4. Jiddiś

46. Helsingin ja Turun juutalaisissa yhteisöissä on noin 100 jiddiśin kielen taitoista henkilöä, joista äidinkielenään sitä puhuu noin 20 henkilöä. Hepreaa äidinkielenään käyttäviä on noin 150 henkilöä, ja toisena kotikielenään hepreea puhuvia on tämän lisäksi vähintään 200 henkilöä. Virallisia tilastoja jiddiśin ja hepreean puhujista ei ole.¹⁵

47. Jiddiś puhuttuna kielenä on katoamassa Suomesta. Jiddiśinkielisellä kulttuuriperinnöllä on kuitenkin jatkossakin merkitystä juutalaiselle identiteetille ja kieltä tullaan tästä syystä opiskelemaan ja harrastamaan. Suomi on Suomen juutalaisten pääkieli ja suurimman osan äidinkieli. Lisäksi venäjä on kielenä palannut 1990-luvun Itä-Euroopan myllerrysten seurauksena Suomen juutalaiseen yhteisöön, vaikka se toimiikin vain pienen vähemmistön kotikielenä. Suomen juutalaiset ovat enenevässä määrin monikulttuurisia ja Suomen juutalainen yhteisö heijastaa laajempaakin suomalaisen yhteiskunnan monikulttuurista murrosta.

48. Suomen juutalaiset ovat integroituneet hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan. Suomen juutalainen yhteisö on perinteisesti muodostunut melko homogeenisesta ryhmästä, ja muuttoliike on ollut varsin vähäistä. Viimeisten parin vuosikymmenten aikana tilanne on kuitenkin merkittävästi muuttunut etenkin Helsingin juutalaisen seurakunnan osalta. Kotouttamiseen tarvittavia keinoja on alettu pohtia siinä mittakaavassa kuin pienessä yhteisössä on mahdollista. Yhä monikulttuurisemmat taustat omaavien uusien jäsenten sulauttaminen osaksi seurakuntaa on niin molempinpuolista tietotaitoa kuin taloudellisia investointejakin vaativa prosessi.

4.5. Karjalan kieli

49. Suomessa on noin 5 000 karjalan kielen puhujaa, joiden äidinkieli on karjala. Lisäksi noin 20 000 on identiteetiltään karjalankielisiä ja ymmärtää sekä osaa puhua kieltä jonkin verran. Suomen karjalankielisistä ei ole kuitenkaan olemassa kattavia tilastotietoja. Vuodesta 2011 karjalan on voinut merkitä äidinkielekseen Väestörekisterikeskuksen ylläpitämään väestötietojärjestelmään. Vuonna 2015 karjalan kielen oli ilmoittanut äidinkielekseen 152 henkilöä.¹⁶

50. Karjalan kieli on suomen kielen läheisin sukukieli. Karjalan kieltä edistävien järjestöjen välillä vallitsee näkemuseroja karjalan kielen määrittelemisestä Suomessa. Karjalan Kielen Seura jakaa karjalan kielen kolmeen päämurteeseen eli varsinaiskarjalaan, livviin eli aunuksenkarjalaan ja lyydiin pyrkien edistämään karjalan kieltä kokonaisuutena. Suojärven Pitäjaseura jaottelee karjalan kielen kahdeksi erilliseksi, itsenäiseksi kieleksi, joista Pitäjaseura edistää karjalan kielen puhumista ja karjalan etelämurteiden pohjalta karjalan kirjakielen kehittämistä Suomessa.

¹⁵ Sarja, Mikko, Kielellisten oikeuksien toteutumisen haasteita eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnan näkökulmasta, Edilex 2013/32, 26.8.2015.

¹⁶ Tilastokeskuksesta 25.11.2016 sähköpostitse saatu tiedonanto.

51. Karjalankielisten identiteetin kulmakiviä ovat oma kieli, ortodoksinen uskonto sekä karjalainen kulttuuri, jonka perustana on karjalainen kansanrunous.
52. Karjalan kielen käyttämistä edistää Karjalan Kielen Seura.

4.6. Viron kieli

53. Vironkielisten määrä on lisääntynyt huomattavasti Suomessa. Vironkieliset ovat toiseksi suurin vieraskielisten ryhmä. Vuoden 2016 lopussa Suomessa oli 49 241 viron kieltä äidinkielenään puhuvaa. Virolaisten muutto Suomeen alkoi 1990-luvulla (vuonna 1990 Suomessa asui 1394 vironkielistä) ja lisääntyi Viron liittyttyä EU:hun vuonna 2004. Usein virolaiset ovat Suomessa työperäisiä maahanmuuttajia.

54. Viron kieli on suomen kielen sukulaiskieli. Suomessa on edelleen oletettava, että virolaiset puhuvat ja ymmärtävät suomen kieltä jo Suomeen tullessa. Lähes puolet Suomen vironkielisistä on muuttanut Suomeen vasta vuosina 2007–2017. He ovat asuneet maassa vain muutaman vuoden ja heidän suomen kielen taito on luultua heikompi. Heille viranomaisissa asioiminen ja oikeusnormien seuraaminen on vaikeaa. Virolaisten tiedot suomalaisesta yhteiskunnasta jäävät usein pinnallisiksi. Vironkielistä palvelua kaivattaisiin etenkin kuntien maahanmuuttajien neuvontapisteissä.

55. Viroksi joitakin materiaaleja tarjoavat Kela¹⁷, Verohallinto, Eläketurvakeskus ja TE-palvelut verkkosivuillaan. Infopankki.fi -verkkosivujen kautta vironkielistä tietoa tarjoavat myös jotkut kunnat. Vironkielisiä kotoutumiseen liittyviä neuvontapalveluita tarjotaan niukasti.

56. Suomessa on suomenkielisiä Viro-ystävyyssseuroja ja niiden kattojärjestöjä. Suomenkielisten järjestöjen toiminta on kuitenkin suunnattu suomenkielisille. Suomenkieliset ystävyysjärjestöt ylläpitävät Helsingissä toimivaa Viro-keskusta *Eesti Maja*, jossa toimivat Tuglas-seura, Suomen Viro-yhdistysten liitto ja Viron Suomen-instituutti.

57. Viron kielen käyttämistä Suomessa edistää Vironkielisen opetuksen seura¹⁸. Vuonna 2012 perustetun seuran tarkoituksena on edistää ja tukea vironkielistä opetusta Suomessa, Suomessa asuvien virolaisten kulttuurisen identiteetin säilyttämistä ja kehittämistä

58. Virolaiset ovat perustaneet myös alueellisia viron kieltä ja virolaista kulttuuria edistäviä järjestöjä ja harrastusryhmiä. Suomen virolaiset ovat liittyneet myös Viro-ystävyyssseuroihin, joilla on yhä enemmän vironkielistä toimintaa. Tuglas-seura ylläpitää Viro-keskuksessa vironkielistä kirjastoa, järjestää suomen ja viron kielen kursseja, täydennyskoulutusta viron kielen opettajille sekä vironkielisiä kulttuuritapahtumia ja infotilaisuuksia suomenvirolaisille. Oma toimipiste ja aktiivista virolaisille suunnattua toimintaa on myös Turussa Varsinais-Suomen Viro-keskuksessa. Pääkaupunkiseudulla, Porvoossa ja Turussa kuuluu yksityinen vironkielinen radioasema FinEstFM.

4.7. Viittomakieli

59. Suomen perustuslain 17 §:n 2 momentin mukaan viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet tulee turvata lailla. Viittomakieliset ovat kieli- ja kulttuurivähemmistö Suomessa. Suomen viittomakielten kielipoliittisessa ohjelmassa suositellaan, että valtio huolehtii vähemmistökielten, myös viittomakielten, aseman

¹⁷ <http://www.kela.fi/-/kelan-etuuksista-viroksi>

¹⁸ <http://www.eestikeelsehariduseselts.fi>

edistämisestä Euroopan tasolla, esimerkiksi alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevassa eurooppalaisessa peruskirjassa ja muissa kieliä koskevissa asiakirjoissa.

60. Suomi ratifioi kesällä 2016 YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen ja on sen jälkeen perustanut sopimuksen artiklan 33 mukaiset kansalliset täytäntöönpano- ja seurantarakenteet. Sopimus edistää myös viittomakielisten henkilöiden oikeuksien toteutumista (erityisesti artiklat 9 esteettömyys ja 21 sanan- ja mielipiteen vapaus ja tiedonsaanti). Suomi on käynnistänyt keväällä 2017 toimintaohjelman laatimisen, jonka avulla koordinoidaan sopimuksen täytäntöönpanoa. Viittomakielisten oikeudet ovat osa toimintaohjelmaa.

61. Kansallisia viittomakielisiä on kaksi: suomalainen viittomakieli ja suomenruotsalainen viittomakieli. Äidinkielenään suomalaista viittomakieltä käyttää noin 4000–5000 kuuroa tai huonokuuloista henkilöä. Suomalaisella viittomakielellä on yhteensä noin 14 000 käyttäjää, mukaan lukien kuulevat henkilöt. Omana vähemmistönään tämän kielen sisällä suomenruotsalaisen viittomakielien käyttäjiä on pitkään arvioitu olevan noin 300, joista puolet olisi kuuroja¹⁹. Vuosina 2014–2015 tehdyssä kartoituksessa kuitenkin todettiin, että kuuroja kielenkäyttäjiä on noin 90 ja heistä suurin osa on jo varsin iäkkäitä. Suomenruotsalainen viittomakieli onkin vakavasti uhanalainen kieli.²⁰ Suomenruotsalaisen viittomakieli on vaarassa kadota ilman nopeita ja tehokkaita toimenpiteitä²¹. Oikeusministeriön selvitys suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien kokonaistilanteesta julkaistiin vuonna 2016.²²

62. Viittomakieltä käyttävien kielellisten oikeuksien toteutumista edistävä viittomakielilaki (359/2015) tuli voimaan 1.5.2015. Uusi erillislaki on suppea yleislaki, joka selkiyttää viittomakielisten oikeuksiin liittyvän säätelyn kokonaisuutta. Viittomakielisten kielelliset oikeudet on turvattu perustuslaissa, mutta tarkemmat säännökset ovat edelleen eri hallinnonalojen lainsäädännössä. Uudella erillislailla vahvistetaan viittomakielisten oikeuksien huomioimista ja kehittämistä eri hallinnonaloilla.

63. Viittomakielilaila lisätään viranomaisten tietoisuutta viittomakielistä sekä viittomakieltä käyttävistä kieli- ja kulttuuriryhmänä. Tarkoituksena on, että viranomaiset huomioivat viittomakieltä käyttävät säädösvalmistelussa ja käytännön ratkaisutoiminnassa aiempaa paremmin sekä edistävät viittomakieltä käyttävien mahdollisuuksia käyttää ja saada tietoa omalla kielellään. Viittomakielilaki koskee Suomen kansallisia viittomakielisiä eli suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä.

64. Uudessa laissa viittomakieltä käyttävän määritelmää ei ole sidottu henkilön kuulovammaisuuteen. Viittomakielisten ydinryhmän muodostavat kuurot ja vaikeasti kuulovammaiset, jotka käyttävät viittomakieltä äidinkielenään. Viittomakieltä voidaan kuitenkin pitää äidinkielenä myös silloin, kun ainakin toinen vanhemmista tai joku vanhemmista sisaruksista on viittomakielinen ja viittomakieltä on käytetty lapsen kanssa syntymästä lähtien.

65. Lakia hyväksyessään eduskunta edellytti, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin sen turvaamiseksi, että viittomakieltä käyttävien oikeudet toteutuvat koko maassa siten kuin heidän kielellisiä oikeuksiaan koskevaa lainsäädäntöä laadittaessa on tarkoitettu. Oikeusministeriö perus-

¹⁹ Oikeusministeriön mietintö Viittomakielisten kielelliset oikeudet, 24/2011.

²⁰ Andersson-Koski, Maria (2015) Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlands-svenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråket i Finland 2014-2015. Finlandssvenska teckenspråket r.f.

²¹ Oikeusministeriön mietintö Viittomakielisten kielelliset oikeudet, 24/2011.

²² Oikeusministeriön julkaisu 2/2016, Selvityksiä ja ohjeita: Selvitys suomenruotsalaisen viittomakielien kokonaistilanteesta.

ti maaliskuussa 2015 viittomakielen yhteistyöryhmän vuosille 2015–2016, joka käsitteli valtioneuvoston piirissä ajankohtaisia viittomakieleen liittyviä asioita ja pyrki varmistamaan hyvää tiedonkulkua keskeisten toimijoiden välillä. Oikeusministeriö on asettanut uuden viittomakielen yhteistyöryhmän toimikaudeksi 13.2.2017–31.12.2018. Viittomakieltä käyttävien kielelliset oikeudet on huomioitu myös esimerkiksi keväällä 2017 annetuissa valtioneuvoston kieli- ja käännöslinjauksissa²³.

66. Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärää ja opetusjärjestelyjä perusopetuksessa selvitettiin lukuvuonna 2013–2014²⁴. Näiden oppilaiden tilannetta ei ole aiemmin selvitetty kielellisestä näkökulmasta. Ensimmäistä kertaa tarkasteltiin myös oppimisen ja koulunkäynnin tuen toteutumista viittomakielisten oppilaiden näkökulmasta. Viittomakielinen kirjasto perustettiin vuonna 2013.

67. Viittomakielten huolto ja tutkimus siirrettiin vuonna 2012 Kotuksesta Kuurojen Liittoon. Kotimaisten kielten keskuksen yhteydessä toimii asiantuntijaelimenä viittomakielten lautakunta (v. 2015 asti viittomakielen lautakunta). Lautakunnan tehtävänä on antaa suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen käyttöä koskevia periaatteellisia tai yleisluonteisia suosituksia.

68. Lapsiasiavaltuutettu teki vuonna 2012 selvityksen ”Hei, kato mua! Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä”²⁵. Selvitys tehtiin yhteistyössä Kuurojen Liitto ry:n ja Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry:n kanssa. Julkaisussa selvitettiin kuurojen ja huonokuuloisten lasten omia kokemuksia ja näkemyksiä hyvinvoinnistaan sekä oikeuksiensa toteutumisesta. Julkaisussa lapsiasiavaltuutettu suositteli muun muassa, että viittomakielisillä lapsilla on oltava oikeus äidinkieleen ja opetukseen omalla äidinkielellään. Viittomakieliselle oppilaalle on annettava mahdollisuus myös oman äidinkielen opiskeluun oppiaineena. Koulujen tullee ottaa huomioon viittomakielisten lasten kieli ja kulttuuri. Viittomakielisillä lapsilla on oikeus yhtä laadukkaaseen ja korkeatasoiseen opetukseen kuin muillakin lapsilla. Vanhemmat, myös viittomakieliset kuurot ja kuulevat vanhemmat, tarvitsevat tukea kasvatustehtävässään lapsen kielellisen ja kulttuurisen identiteetin rakentamisessa.

5. HALLITUSOHJELMA, STRATEGIAT, SELONTEOT, KERTOMUKSET JA SELVITYKSET

5.1. Hallitusohjelma

69. Pääministeri *Juha Sipilän* hallituksen ohjelman mukaan Suomi on avoin ja kansainvälinen, kieliltään ja kulttuuriltaan rikas maa. Hallitus sitoutuu vaalimaan kaksikielistä Suomea perustuslain ja arvojen mukaisesti.²⁶

5.2. Osaamisen ja koulutuksen kärkihanke

70. Osaamisen ja koulutuksen kärkihankkeen kielenopiskelua koskevilla toimenpiteillä lisätään, varhennetaan ja monipuolistetaan kielenopiskelua. Kielenopiskelun varhentamista tue-

²³ Valtioneuvoston kanslian ohje: Valtioneuvostossa noudatettavat kielelliset periaatteet ja linjaukset, VNK/813/05/2016.

²⁴ Selin-Grönlund, Pirkko, Rainò, Päivi & Martikainen Liisa. Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärä ja Opetusjärjestelyt. Selvitys lukuvuoden 2013–2014 tilanteesta. Raportit ja selvitykset 2014:11, Opetushallitus.

²⁵ http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=5535297&name=DLFE-20222.pdf

²⁶ http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_nettti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82

taan erityisavustuksilla vuosina 2017–2019. Tavoitteena on löytää uudenlaisia toimintamalleja ja ratkaisuja lasten varhaisen kielenoppimisen kyvyn hyödyntämiseksi, oppilaiden motivoimiseksi ja sitouttamiseksi kielenoppimiseen ja opiskeluun. Valtion erityisavustukset asetettiin haettavaksi joulukuussa 2016 lukuvuoden 2017–2018 toimintaa varten. Kärkihankkeen tueksi järjestetään täydennys- ja lisäkoulutusta sekä laaditaan varhennettuun kielenopetukseen sovellettua opetusmateriaalia. Kärkihankkeeseen osallistuvista hankkeista toteutetaan seuranta-tutkimus.

71. Kielikokeilua²⁷ koskeva eduskunnan ponsi (M 2/2014vp — EK 54/2014 vp) on tarkoitus toteuttaa osana kärkihanketta. Kokeilu, jossa toinen kotimainen kieli jätettäisiin pois kaikille yhteisestä perusopetuksen oppimäärästä edellyttää perusopetuslain muutosta. Esityksen mukaan perusopetuslakiin lisättäisiin määräajan voimassa oleva säädös, jolla mahdollistettaisiin alueelliset kokeilut kielivalikoiman laajentamiseksi ilman velvoittavaa toisen kansalliskielen opiskelua. Kokeilun tarkoituksena on lisätä perusopetuksen järjestäjien mahdollisuuksia kielivalikoiman laajentamiseen ilman oppilaita velvoittavaa suomen tai ruotsin kielen opiskelua. Kokeilussa seurataan, kuinka se vaikuttaa oppimistuloksiin, kielivalintoihin ja -tarjontaan sekä oppilaiden perusopetuksen jälkeisiin opintoihin. Kokeilu on määräaikainen ja siihen osallistuu enintään 2200 oppilasta. Hallituksen esitys perusopetuslain muuttamiseksi (HE 114/2017 vp) annettiin eduskunnalle syyskuussa 2017.

72. Opetusministeri *Sanni Grahn-Laasonen* on asettanut selvityshenkilöksi professori *Riitta Pyykön* Turun yliopistosta laatimaan vuoden 2017 loppuun mennessä selvityksen nykyisen kielivivarrannan tilasta Suomessa, arvioida maahanmuuton aiheuttamia tarpeita kielikoulutuksessa sekä arvioida tulevaisuuden kielitaitotarpeita esimerkiksi työelämän, kansainvälisen yhteistyön sekä kulttuuri- ja sivistystarpeiden kannalta. Selvityshenkilö laatii suosituksia ja toimenpideehdotuksia kielikoulutuksen kehittämiseksi koskien koko koulutusjärjestelmää. Selvityshenkilön tukena toimii laajapohjainen ohjausryhmä.

73. Folktinget on ilmaissut erityisen huolensa alueellisen kielikokeilun vaikutuksesta toisen kansalliskielen, ruotsin kielen asemaan. Sen mukaan kielikokeilun vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumiseen tulee arvioida kattavammin.

5.3. Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017–2019

74. Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017–2019 hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä 16.2.2017²⁸. Toimintaohjelman tavoitteena on edistää perustuslain 22 §:ssä säädettyä julkisen vallan velvoitetta turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Toimintaohjelman toimenpiteillä pyritään puuttumaan havaittuihin perus- ja ihmisoikeusongelmiin ja täydentämään eri politiikkasektoreilla tehtävää perus- ja ihmisoikeuksia edistävää työtä. Toimintaohjelman valmistelussa on huomioitu erityisesti ihmisoikeusselonteon linjaukset, kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamat suositukset, hallitusohjelman linjaukset, ylimpien laillisuusvalvojien ja erityisvaltuutettujen näkemykset sekä kansalaisjärjestöjen esittämät huolenaiheet. Toimintaohjelman oikeudellisen perustan muodostavat perustuslaissa turvatut perusoikeudet, Suomen ratifioimat kansainväliset ja alueelliset ihmisoikeussopimukset sekä Euroopan unionin perusoikeuskirja.

75. Valtioneuvoston ensimmäisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman (2012–2013) riippumattoman arvioinnin sekä eduskunnan perustuslakivaliokunnan suositusten mukaisesti toi-

²⁷ <http://minedu.fi/kielikokeilut>

²⁸ <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79277>

mintaohjelmassa keskitytään perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen edistämiseen tietyillä painopistealueilla. Toimintaohjelman painopistealueita ovat perus- ja ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus, yhdenvertaisuus, itsemääräämisoikeus sekä perusoikeudet ja digitalisaatio. Toimintaohjelma sisältää yhteensä 43 hanketta, jotka jakautuvat kaikkien ministeriöiden hallinnonaloille.

76. Suomen ensimmäiseen kansalliseen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2012–2013 sisältyi kielellisten oikeuksien edistämiseen liittyneitä hankkeita lehdistötuesta, kielellisten oikeuksien tehokkaammasta toteuttamisesta vaaratiedottamisessa sekä romaniväestön kielellisten oikeuksien edistämisestä. Kaikki edellä mainitut hankkeet toteutuivat.

5.4. Kansalliskielistrategia ja sen seuranta

77. Edellisen hallituksen kaudella joulukuussa 2012 hyväksyttiin kansalliskielistrategia²⁹, joka koskee kansalliskieltä, suomea ja ruotsia. Se on valtioneuvoston ensimmäinen kielistrategia. Kansalliskielistrategian oikeudellisena taustana on perustuslaki ja sitä täsmentävä kielilainsäädäntö. Strategia sisältää toimenpiteitä valtion viranomaisille ja suosituksia kaksikielisille kunnille ja kuntayhtymille sekä korkeakouluille. Kansalliskielistrategia on pitkän aikavälin strategia, jonka voimassaoloa jatkettiin kuluvalle hallituskaudelle 2015–2019.

78. Kansalliskielistrategialla pyritään turvaamaan, että Suomessa olisi jatkossakin kaksi elinvoimaista kansalliskieltä. Suomea ja ruotsia koskeva kielilainsäädäntö on pääosin ajanmukainen, mutta sen käytännön toteutumisessa on kuitenkin puutteita. Kansalliskielistrategian taustalla oli tietoisuus siitä, että suomen ja ruotsin kieltä koskeva nykytilanne ei ole tyydyttävä pitkällä aikavälillä. Strategiaan ei sisälly ehdotuksia lainsäädännön uudistamiseksi. Kansalliskielistrategian lähtökohtia ovat yksilöiden kielelliset perusoikeudet samoin kuin yhteiskunnan kaksikielisyydestä seuraavat hyödyt ja vahvuudet.

79. Kansalliskielistrategia jakautui hallitusohjelman mukaan kahteen osaan: pitkän aikavälin strategia-asiakirjaan ja hallituksen toimenpiteisiin hallituskaudelle 2011–2015. Vastuu strategian täytäntöönpanosta jakautui usealle toimijalle ja yleisvastuu on oikeusministeriöllä. Valtiovarainministeriö seurasi kielellisten oikeuksien toteutumista kuntauudistuksessa. Strategian liitteessä on käytännön työvälineitä eri hallinnon tilanteita varten. Näitä käyttäen kielilainsäädännön soveltamista voidaan parantaa.

80. Suomen Kuntaliitto valmisteli kunnille ja kuntayhtymille muokatun version Kansalliskielistrategian "*Käytännön Työvälineet*" liitteestä, joka sopii sellaisenaan käyttöönotettavaksi. Työvälineet ovat prosessikuvauksia ja tarkastuslistoja, joiden tarkoituksena on helpottaa kielilainsäädännön asianmukaista soveltamista. Ne koskevat kansalliskielten käytön edistämistä, kielilainsäädännön huomioon ottamista työryhmä- tai hanketyössä, viranomaisten viestinnässä, julkaisuprosesseissa, hankinnoissa ja työhönotossa. Kuntaliiton kotisivuille³⁰ kerätään tästä olemassa oleva relevantti aineisto.

81. Kansalliskielistrategian toteuttamisesta annettiin seurantaraportti³¹ 13.5.2015. Kyseisessä kansalliskielistrategian väliraportissa tarkastellaan hallituskaudella 2011–2015 toteutettuja toimenpiteitä strategian päämäärien saavuttamiseksi. Väliraportti sisältää myös suosituksia strategiatyön jatkamiseksi hallituskaudella 2015–2019. Kansalliskielistrategian voimassaoloa ehdotettiin jatkettavaksi, jotta pitkän aikavälin tavoitteiden toteuttamista voidaan jatkaa. Suo-

²⁹ Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2012.

³⁰ <http://www.kuntaliitto.fi>

³¹ <http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1431429999340.html>

situksissa ehdotetaan myös, että tehtäisiin strategiaan perustuva toimintasuunnitelma kielellisten oikeuksien edistämisestä.

82. Kansalliskielistrategian toimeenpanossa hallituskaudella 2011–2015 keskityttiin hallituksen toimenpiteiden toteuttamiseen, virkamiesten kielilain soveltamista koskevan tiedon lisäämiseen, hyvien käytäntöjen jakamiseen sekä pysyvien rakenteiden luomiseen.

83. Oikeusministeriö asetti toimikaudelle 1.6.2013–31.5.2015 kansalliskieliverkoston. Verkoston jäseniä olivat ministeriöiden johdon tueksi nimitetyt kansalliskieliyhteyshenkilöt sekä asiantuntijoiksi kutsutut jäsenet. Verkoston työ keskittyi vuosille 2011–2015 suunnattujen hallituksen toimenpiteiden toteuttamiseen sekä temaattisiin kokouksiin. Väliraportti sisältää yhteyshenkilöiden yhteenvedot siitä, miten kielilainsäädäntöä on noudatettu ja seurattu omalla hallinnonalalla. Kansalliskielistrategian väliraportin keskeinen johtopäätös on se, että kansalliskielistrategian toimenpiteet vuosille 2011 – 2015 toteutettiin.

84. Väliraportin suositukset ovat:

- Kansalliskielistrategian voimassaoloa jatketaan hallituskaudella 2015–2019.
- Kansalliskielistrategian pitkän aikavälin tavoitteiden toteuttamista jatketaan.
- Valtioneuvosto antaa strategiaan perustuvan periaatepäätöksen, joka sisältää toimintasuunnitelman kielellisten oikeuksien edistämisestä. Toimintasuunnitelmaan kirjataan konkreettisia toimenpiteitä kielellisten oikeuksien edistämiseksi.
- Tiedottamista yksityisten kielellisistä oikeuksista tehostetaan. Tiedottamisen kohteena ovat yksityiset.
- Kansalliskielten näkyvyyttä lisätään. Kansalliskielillä tiedottamisessa vastataan uusiin haasteisiin, joita ovat samanaikaisuus, nopeus, uudet mediat sekä hyvä virkakieli.
- Jatketaan kansalliskielistrategian työvälineiden käytön seuranta ja selvitetään uusien virkamiesten perehdyttämistapoja kansalliskielten käytöstä.
- Kielellisten vaikutusten arvioinnin työkaluja kehitetään.
- Luodaan indikaattorit kehityssuuntien mittaamiseksi, jotta kielellisten oikeuksien ja elinvoimaisen kaksikielisyyden toteutumisen seuranta voidaan toteuttaa.
- Panostetaan entistä enemmän riittävään ja korkeatasoiseen kielikylyopetukseen.
- Kielikylyopettajien koulutus turvataan.
- Kielellisten oikeuksien toteutumista hallintouudistuksissa seurataan.
- Yksityistämisen ja yhtiöittämisen vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumiseen seurataan.
- Kansalliskieliverkosto asetetaan toimikaudelle 1.6.2015–31.5.2019. Verkoston toimintatapoja kehitetään.
- Ministeriöt asettavat kansalliskieliyhteyshenkilöt, jotka toimivat myös kansalliskieliverkoston jäseninä. Yhteyshenkilönä toimiminen merkitään toimenkuvaan ja tehtävien hoitamiseen varataan riittävästi aikaa. Oikeusministeriö opastaa ja kouluttaa yhteyshenkilöitä niin, että he voivat opastaa muita virkamiehiä kielilainsäädännön noudattamisessa, tehdä aloitteita epäkohtien korjaamiseksi ja muilla tavoin edistää ministeriöissään kielellisiä oikeuksia.

5.5. Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma

85. Hallitus päätti joulukuussa 2015 jatkaa kansalliskielistrategian toimeenpanoa vuosina 2015 – 2019. Oikeusministeriö asetti 15.10.2015 uuden kansalliskieliverkoston, jonka yhtenä tehtävänä on edistää kansalliskielistrategian pitkän aikavälin toimenpiteiden toteutumista ja laatia kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma. Oikeusministeriö julkaisi helmikuussa 2017 kansalliskielistrategian toimintasuunnitelman³², joka sisältää eri hallinnon aloilta toimenpiteitä, joilla konkretisoidaan kansalliskielistrategian pitkänaikavälin toimenpiteitä.

86. Folktinget on painottanut kansalliskielistrategian tehokkaampaa täytäntöönpanoa yhteiskunnan ja hallinnon eri alueilla.

5.6. Kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta

87. Hallitus antoi kolmannen kertomuksensa eduskunnalle kielilainsäädännön soveltamisesta³³ kesäkuussa 2013. Aikaisemmat kertomukset annettiin vuosina 2006 ja 2009. Viimeisin kertomus oli seurantakertomus, jossa tarkasteltiin, mitä muutoksia kielellisten oikeuksien toteutumisessa on tapahtunut vuoteen 2009 verrattuna viranomaisten toiminnassa ja millaisia mahdollisia edistysaskeleita on tapahtunut, kun tarkastellaan tilannetta erityisesti valtioneuvoston aikaisemmin esittämien toimenpide-ehdotusten ja eduskunnan kannanottojen, hallitusohjelmien ja kansainvälisten sopimusten valossa. Kertomuksen valmistelussa avusti hallituksen asettama kieliasiain neuvottelukunta. Kertomusta varten kuultiin laajasti eri viranomaisia ja muita tahoja sekä Suomessa asuvia eri kieliryhmiä.

88. Kertomuksen mukaan kielellisten oikeuksien toteutuminen on sattumanvaraista. Viime vuosina kielellisiin oikeuksiin on kiinnitetty aiempaa selvästi enemmän huomiota suunnittelussa, mutta käytännön tasolla hyvät aiheet eivät vielä näy. Erityisesti ruotsinkielisten oikeudet saada viranomaispalvelua omalla äidinkielellään toteutuvat yhä puutteellisesti, mihin viranomaiset näkevät suurimpana syynä puutteen kielitaitoisesta henkilökunnasta. Kansalaiset ovat viime aikoina olleet erityisen huolissaan siitä, ettei kaksikielinen palvelu aina toteudu hätäkeskuksissa ja sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.

89. Erityisesti pääkaupunkiseudulla kaksikielistä palvelua on vaikeasti saatavilla siitä huolimatta, että ruotsinkielisiä on lukumääräisesti paljon. Kielilaki näyttääkin toteutuvan parhaiten niissä kaksikielisissä kunnissa, joissa ruotsia puhuvia on enemmistö tai joissa ruotsinkielisten osuus asukkaista on muuten suuri.

90. Vastuu asiointikielen valinnasta jää myös entistä useammin yksilön oman aktiivisuuden varaan, vaikka viranomaisilla on lain mukaan velvollisuus selvittää oma-aloitteisesti henkilön äidinkieleksi rekisteröity kieli väestötietojärjestelmästä ja käyttää sitä.

91. Venäjää ja erityisesti viroa äidinkielenään puhuvien määrä on kasvanut viime vuosina selvästi. Kertomuksen mukaan suhtautuminen venäjänkielisiin on hieman parantunut viime vuosina. Myös palvelujen määrä on parantunut jonkin verran. Erityisesti Itä-Suomessa venäjän-

³² Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma, OM 13/2017.

<http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1488177880456.html>

³³

http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1371116573213/Files/VNn_kielikertomus_2013_suomi.pdf

kielisten palvelujen taso on varsin hyvä. Vironkielisten puolestaan oletetaan usein ymmärtävän suomea, mikä saattaa johtaa väärinkäsityksiin ja ongelmiin palvelujen saatavuudessa.

92. Myönteistä kehitystä on se, että viranomaisjohto ja kielikysymyksiin erikoistuneet organisaatiot ovat pyrkineet viime vuosina entistä aktiivisemmin edistämään kielellisten oikeuksien toteutumista. Kieliohjelmaa ja -strategioita on laadittu kansalliskielten ja myös muun muassa saamen kielten, romanikielen ja viittomakielten turvaamiseksi. Ne eivät kuitenkaan vielä näy systemaattisesti parantuneena palveluna. Kertomuksessa esitettiin, että viranomaiset ottavat nyt havaittujen puutteiden korjaamiseksi käyttöön kansalliskielistrategiassa linjatut konkreettiset toimenpide-ehdotukset kahden elävän kansalliskielen säilyttämiseksi. Keskeistä on kiinnittää huomiota virkamiesten kielitaitoon henkilöstöä palkattaessa. Myös kielikurssien ja pitkällä tähtäimellä lasten kielikylpytoiminnan toivotaan lisäävän kielitaitoisen henkilökunnan määrää eri viranomaisissa. Viranomaisten velvollisuus selvittää asiakkaan äidinkieli ja antaa palvelua oma-aloitteisesti tällä kielellä tulisi toteutua myös käytännössä nykyistä paremmin. Kielilain toteutuminen käytännön tasolla tulisi pitää mielessä myös kunta- ja muita rakenneuudistuksia suunniteltaessa.

93. Eduskunnan perustuslakivaliokunta lausui muun muassa seuraavaa valtioneuvoston kielilainsäädännön soveltamista koskevasta kertomuksesta 2013: "Perustuslakivaliokunta pitää myönteisenä sitä kielikertomuksessa esitettyä havaintoa, että kielellisiin oikeuksiin on viime vuosina kiinnitetty aikaisempaa enemmän huomiota. Tämä koskee etenkin hallinnollisten uudistusten, lainsäädännön sekä suunnitelmien ja ohjeistuksen tasoa. Sen sijaan merkittäviä puutteita on edelleen kielellisten oikeuksien käytännön toteutumisessa esimerkiksi viranomaisten asiakaspalvelussa ja palveluketjujen toimivuuden osalta. Suurimpana rakenteellisena ongelmana voidaan tässä yhteydessä pitää kielitaitoisen henkilökunnan ja omakielisen palvelun puutetta. Tähän on syytä puuttua henkilöstön kielikoulutuksella. Valiokunta kiinnittää lisäksi jälleen huomiota tarpeeseen turvata pitkän tähtäimen toimenpitein se, että viranomaiset kykenevät jatkossa tarjoamaan palveluja ruotsin kielellä nykyistä paremmin. Ruotsin kielen opetuksen lisäksi (ks. PeVM 1/2010 vp, s. 6/II) valiokunta korostaa valtioneuvoston tavoin kielikylpytoiminnan edellytysten turvaamisen merkitystä." (PeVM 1/2014 vp).

94. Hallituksen seuraava kielikertomus annetaan eduskunnalle vuoden 2017 loppuun mennessä.

5.7. Kielibarometri 2016

95. Oikeusministeriön ja Åbo Akademin yhteistyönä toteutettiin vuonna 2016 *Kielibarometri – Språkbarometern*, jolla selvitettiin suomen- ja ruotsinkielisten palvelujen saatavuutta kaksikielisissä kunnissa³⁴. Kielibarometri otettiin käyttöön vuonna 2004, ja siitä lähtien sen avulla on kartoitettu vähemmistökielisten palveluiden laatua kaksikielisissä kunnissa.

96. Suomessa on 33 kaksikielistä kuntaa, joissa asuu n. 1,75 miljoonaa suomalaista. 140 000 ruotsinkielistä asuu kunnissa, joissa enemmistö puhuu suomea, ja 44 000 suomenkielistä asuu kunnissa, joissa enemmistö puhuu ruotsia. Nämä 184 000 kansalaista muodostivat barometrin kohderyhmän. Kielibarometri mittaa, kuinka hyvin kielivähemmistöt (ruotsin- ja suomenkieliset) saavat palveluita omalla kielellään kotikunnassaan, ja millaisiksi ne kokevat kieliryhmien

34

väliset suhteet. Kielibarometrissä on käyttäjän näkökulma, eli siinä tarkastellaan, millaisena kuntalaiset itse pitävät kotikuntansa kielipalvelua ja kieli-ilmapiiriä.

97. Vuonna 2016 kirjekysely lähetettiin satunnaisesti valituille kuntalaisille. Kyselyyn vastasi 3704 henkilöä, ts. vastausprosentti oli 42 %.

98. Suomenkieliset ovat huomattavasti tyytyväisempiä kunnallisiin ja valtiollisiin kielipalveluihin kuin ruotsinkieliset. Erot ovat suuria hätäkeskuksen, pelastustoimen ja poliisin palvelusta annetuissa arvioissa. Myös sosiaali- ja terveystalvelujen ruotsinkielinen palvelu arvioidaan suomenkielistä palvelua heikommaksi. Paikalliset ja alueelliset erot ovat suhteellisen suuret.

99. Ruotsinkieliset kokevat kieli-ilmapiirin negatiivisemmaksi kuin suomenkieliset. Tätä näkemystä tukee usea seikka: he kokevat suhtautumisen eri kieltä puhuviin muuttuneen Suomessa kielteisemmäksi ja ruotsin- ja suomenkielisten välisten suhteiden huonontuneen kotikunnassaan, ja lisäksi lähes joka toinen kokee joutuneensa häirinnän ja/tai syrjinnän kohteeksi kielensä vuoksi. Suomenkieliset ovat sitä vastoin ruotsinkielisiä tyytymättömämpiä suomen- ja ruotsinkielisten välisiin suhteisiin kotikunnassaan. Sekä ruotsin- että suomenkieliset kokevat kieliryhmien välisten suhteiden tulleen "vaihteleviksi".

5.8. Saamebarometri 2016

100. Saamebarometri 2016 valaisee Suomen saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumista saamelaiden kotiseutualueella³⁵. Oikeusministeriö toteutti yhdessä Oulun yliopiston *Giellagas*-instituutin kanssa keväällä ja kesällä 2016 selvityksen saamenkielistä palveluista. Tarkoituksena oli tutkia saamen kielilain toteutumista kansalaisten näkökulmasta: miten erikikäiset ja saamelaisalueen eri kunnissa asuvat saamenkieliset kokevat omakielisten palveluiden merkityksen ja saatavuuden. Paino oli sosiaali- ja terveystalveluissa. Selvityksessä haastateltiin puhelimitse kahdeksaakymmentä 20–80-vuotiasta henkilöä, jonka äidinkielenä on Väestörekisterin väestötiedoissa merkitty saamen kieli. Vastaajat asuvat saamelaiden kotiseutualueen kunnissa eli Utsjoella, Inarissa, Sodankylässä ja Enontekiöllä. Vastaajista puolet on naisia ja puolet miehiä, ja heidän keski-ikänsä on 59 vuotta. Kahdeksastakymmenestä henkilöstä yhden-toista äidinkielenä on inarinsaame, yhdentoista äidinkielenä koltansaame ja 58 puhuu äidinkielenään pohjoissaamea.

101. Selvityksen mukaan saamenkielisten oikeudet saamenkielisiin palveluihin toteutuvat yleisesti ottaen heikosti. Positiivisin tilanne on pohjoissaamenkielisillä Utsjoen kunnassa, heikoin taas Sodankylän kuntalaisilla sekä inarin- ja koltansaamen puhujilla. Keskeisiä sosiaali- ja terveystalveluita oli saanut jollain saamen kielellä vain pieni osa vastaajista, ja harvat talvelut ovat yksittäisten työntekijöiden varassa. Sosiaalitalveluihin oltiin keskimäärin tyytyväisempiä kuin terveystalveluihin. Vastaajat näkivät erityisen ikävänä saamenkielisille vanhuksilla ja lapsille suunnattujen talveluiden puutteet. Toisaalta niihin talveluihin, joita saamen kielillä oli saatavilla, oltiin yleisesti ottaen tyytyväisiä, ja talveluiden saatavuus oli vastaajien mukaan parantunut jonkin verran viime vuosina. Suurin osa vastaajista piti oikeutta saamenkielisiin talveluihin tärkeänä, mutta mm. puutteellisen saamen kielen luku- ja kirjoitustaidon vuoksi kaikki eivät kokeneet luontevaksi saamenkielistä asiointia. Ratkaisuksi saamenkielisten talveluiden puutteisiin ehdotettiin mm. saamen kielten aikuisopetuksen lisäämistä ja saamenkielisten työntekijöiden rekrytoinnin tehostamista.

102. Saamen kielilakia ja saamelaisten kielellisiä oikeuksia tunnetaan selvityksen perusteella puutteellisesti kaikilla tasoilla: kuntien ja valtion työntekijöiden, suomenkielisten kuntalaisten ja myös saamenkielisten parissa.

5.9. Selvitys romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutumisesta

103. Suomessa toteutetaan inklusiivista koulutuspolitiikkaa, joissa erityisen tuen tarpeessa oleva oppilas saa tuen lähtökohtaisesti koululuokassa, ei erityisluokissa tai erityiskouluissa.

104. Oikeusministeriö julkaisi vuonna 2014 selvityksen romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutumisesta³⁶. Selvitys perustui Suomen romanipoliittisen ohjelman, kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2012–2013 sekä hallitusohjelman kirjauksiin.

105. Romanikielen ja -kulttuurin yliopistotasaisen opetuksen alkaminen on ollut tärkeä edistysaskel, sillä se mahdollistaa pätevien romanikielen opettajien valmistumisen tulevaisuudessa. Romanikielen opettajaksi on mahdollista kouluttautua Helsingin yliopistossa, joka tarjoaa romanikielen perus- ja aineopintoja perusopetuksessa opetettavan aineen pätevyyden hankkimisen edellyttämän määrän. Romanikielen opinnot ovat saavutettavissa sekä yliopiston perus- ja jatko-opinto-opiskelijoille että avoimen yliopiston opintoina. Verkko- ja etäopetusta ei ole vielä toistaiseksi käynnistetty romanikielessä. Tämä parantaisi kielen yliopisto-opintojen saavutettavuutta maan eri osissa. Romaniopiskelijoiden rekrytoiminen yliopisto-opetukseen on kuitenkin haastavaa, mikä vaikeuttaa romanitaustaisten romanikielen opettajien saamista. Puute pätevistä romanikielen opettajista on puolestaan yksi merkittävä syy siihen, että enemmistö romanilapsista ei saa romanikielen opetusta. Toinen opetusta hankaloittava seikka on ikätasoa vastaavien romanikielisten oppimateriaalien ja niiden tekijöiden puute.

106. Selvityksen mukaan romanien kielelliset oikeudet on otettu lainsäädännössä huomioon perustuslain edellyttämällä tavalla. Nykyisten romanikieltä koskevien säännösten toimeenpano on kuitenkin osittain tehotonta, eivätkä laissa säädetyt oikeudet toteudu käytännössä. Romanikielen opettamista varten on olemassa valtionavustusjärjestelmä. Kuntia tulisi kannustaa käyttämään tätä mahdollisuutta. Lisäksi tulisi lisätä myös romanivanhempien tietoa oikeudesta saada opetusta romanikielellä, sillä romanivanhemmat eivät ole aina osanneet pyytää lapsilleen romanikielen opetusta.

107. Aikuisten romanien koulutustilanteesta ei juuri ole tietoa. Osana romanipoliittisen ohjelman toimeenpanoa Opetushallitus julkaisi maaliskuussa 2016 selvityksen aikuisten romanien koulutustaustoista.³⁷ Selvitys sisältää myös toimenpide-ehdotuksia, joita toteutetaan vuosina 2017–2019.

³⁶ Selvitys romanien kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 11/20014, http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1392988540383/Files/OMSO_11_2014_Romani_kieli_48_s.pdf

³⁷ Katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2015:8. http://www.opi.fi/download/175254_katsaus_aikuisten_romanien_koulutustaustoihin.pdf

6. KANSALLINEN LAINSÄÄDÄNTÖ

6.1. Kielilain muutokset

108. Kielilaissa (423/2003) säädetään tarkemmin perustuslaissa säädetyistä kielellisistä oikeuksista. Laki koskee suomen- ja ruotsinkieltä. Tavoitteena on, että yksilön kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota. Suomessa viranomaiset ovat joko yksikielisiä tai kaksikielisiä. Valtion viranomaisessa ja kaksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Viranomaisen on lisäksi järjestettävä asiassa kuultavalle mahdollisuus tulla kuulluksi omalla kielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Vastaavasti kaksikielisen viranomaisen tulee palvella yleisöä suomeksi ja ruotsiksi sekä tiedottaa molemmilla kielellä.

109. Kielilain 5, 27, 29 ja 33 §:ää muutettiin 1.6.2013, kuntajakolain, nykyisen kuntarakennelain (1698/2009), muuttamisen yhteydessä. Kielilain 5 §:ään tehtiin muutos, jonka myötä kaksikielinen kunta ei kuntajaon muutoksen takia muutu yksikieliseksi, vaikka kuntien yhdistyminen johtaisi tilanteeseen, jossa vähemmistössä olevan kieliryhmän koko ei enää täyttäisi lain edellytyksiä.

110. Lain 27 §:ää muutettiin siten, että valtion on lähetettävä kirjelmät kaksikieliseen kuntaan sekä suomeksi että ruotsiksi. Tällä tavalla haluttiin turvata, että kaksikielinen kunta saa tarvitsemansa tiedot molemmilla kielillä, ja siten vähentää käännöskustannuksia.

111. Lain 29 §:ää muutettiin siten että velvollisuudet antaa kunnalliset kokouskutsut ja pöytäkirjat sekä suomeksi että ruotsiksi laajenivat. Uuden säännöksen myötä kunnan on päättäessään kokouskutsujen kielestä turvattava luottamushenkilöiden mahdollisuus täyttää tehtävänsä ja huolehdittava kunnan asukkaiden tiedonsaantitarpeista. Velvollisuus kääntää kokouskutsut ja pöytäkirjat laajenisi koskemaan myös hallituksen ja lautakuntien asiakirjoja, sellaisissa kunnissa joissa kielellisen vähemmistön määrä tai osuus on suuri.

112. Kilpiä ja paikannimiä sekä julkista liikennettä koskevaa 33 §:ää muutettiin siten, että kuntaliitoksen yhteydessä jätettäisiin kunnan harkintaan, missä laajuudessa entisen yksikielisen alueen kadun- ja tienkilvet muutetaan kaksikieliseksi.

113. Toinen kielilain 5 §:ää koskeva muutos tuli voimaan 15.12.2014. Muutoksen myötä yksikielinen kunta voidaan kunnan valtuuston esityksestä säätää kaksikieliseksi kesken sen kymmenvuotiskauden, jonka ajaksi valtioneuvosto on säätänyt kunnan yksikieliseksi. Toisin sanoen mahdollisuutta muuttua yksikielisestä kaksikieliseksi laajennettiin ajallisesti.

6.2. Saamen kielilain uudistus

114. Saamen kielilain (1086/2003) tarkoituksena on turvata saamelaisten perustuslaillinen oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Laissa on säännökset saamelaisten oikeudesta käyttää kieltään tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa sekä viranomaisten velvollisuudesta toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia. Saamen kielilaki on ollut voimassa yli kymmenen vuotta ja sen soveltamisesta on kertynyt kokemusta ja huomioita niin lakia soveltavien viranomaisten kuin yksittäisten henkilöiden taholta. Lainsäädäntö on kehittynyt ja yhteiskunnalliset muutokset, kuten sähköinen asiointi, keskitetyt valtakunnalliset palvelupisteet ja viranomaisten rakennemuutokset muuttavat lain käytännön soveltamisen haasteita ja tarpeita.

115. Hallitus antoi 4.5.2017 esityksen (HE 44/2017 vp) eduskunnalle saamen kielilain muuttamisesta. Esitys liittyy hallituksen esitykseen eduskunnalle maakuntauudistukseksi ja sosiaali-

ja terveydenhuollon järjestämisuudistukseksi sekä niihin liittyviksi laeiksi. Kyseisellä esityksellä on tarkoitus muun muassa perustaa uudet maakunnat sekä säätää maakuntien hallinnosta ja taloudesta ja siirtää järjestämisvastuu sosiaali- ja terveyspalveluista kunnilta maakunnille. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta ja siihen liittyvää maakuntahallinnon perustamista valmistellaan sosiaali- ja terveysministeriön ja valtionvarainministeriön yhteisessä hankkeessa. Hallintoa järjestettäessä tulee ottaa huomioon perustuslain 17 §:ssä säädetyt kielelliset perusoikeudet. Koska mahdolliset muutokset sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisessä sekä hallinnon järjestämisessä maakuntalain uudistuksessa eivät saa heikentää saamelaisille nykyisen lainsäädännön mukaan kuuluvia kielellisiä tai kulttuurisia oikeuksia taikka kulttuuri-itsehallinnon edellytyksiä, tulee tästä syystä saamen kielilakia tarkistaa vastaavasti.

116. Saamen kielilakia sovelletaan kaikkiin julkiselle vallalle kuuluviin tehtäviin, jotka kuuluvat laissa tarkoitetuille viranomaisille. Ehdotuksen mukaan laissa säilytetään edelleen se periaate, että saamelaisilla olisi laajempi oikeus asioida saamen kielellä saamelaisten kotiseutualueella. Yleisperiaatteena olisi edelleen, että kotiseutualueella saamelainen voisi sekä suullisesti että kirjallisesti valintansa mukaan käyttää joko suomen tai saamen kieltä viranomaisissa asioidessaan. Tämä oikeus ei olisi rajattu vain omaan asiaan. Pyrkimyksenä on, että kotiseutualueella saamen- ja suomenkieliset voisivat käyttää omaa kieltään samalla tavalla kuin suomen- ja ruotsinkielinen väestö. Laissa asetetaan velvollisuuksia viranomaisille myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

117. Tämän lisäksi laki sisältää säännöksiä, joiden perusteella saamelaisten kielelliset oikeudet ovat laajempia kotiseutualueella kuin sen ulkopuolella. Kotiseutualue on keskeinen saamen kielen käyttöalue, ja tämä lähtökohta säilyy jatkossakin. Lähtökohtana ja tavoitteena tulisi olla, etteivät kielelliset oikeudet heikenny, vaikka tehtäviä siirretään kunnan viranomaisilta maakunnan viranomaisille.

118. Näiden muutosten lisäksi laista esitetään poistettavaksi 3 §:n 2-kohta, joka sisältää viittauksen saamelaiskäräjistä annettuun lakiin saamelaisen määritelmän osalta.

6.3. Uusi yhdenvertaisuuslaki ja syrjinnän seurantajärjestelmä

119. Suomen yhdenvertaisuuslainsäädäntö uudistui vuoden 2015 alussa. Uudistuksessa vahvistettiin syrjinnän uhriksi joutuneiden oikeussuojaa, laajennettiin syrjinnän kieltojen soveltamisalaa sekä yhdenvertaisuuden edistämistä koskevia velvollisuuksia. Laki määrittelee kielletyn syrjinnän muodot, lain valvonnan sekä asettaa velvollisuuksia viranomaisille, työnantajille ja koulutuksen järjestäjille yhdenvertaisuuden edistämisessä. Uudistettu yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) tuli voimaan 1.1.2015. Muutoksen myötä lakia sovelletaan kaikkeen julkiseen toimintaan. Tämä tarkoittaa, että henkilö joka kokee että häntä on syrjitty kielen perusteella viranomaisen toiminnassa, voi valittaa asiasta yhdenvertaisuusvaltuutetulle, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle tai vaatia hyvitystä tuomioistuimessa. Syrjintää on se, että henkilöä kohdellaan kielen takia epäsuotuisammin kuin jotain muuta henkilöä kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa. Uudistus lisää etenkin suomen- ja ruotsinkielisten oikeussuojakeinoja tilanteissa, jossa hänen kielensä on vaikuttanut kohteluun.

120. Uudessa yhdenvertaisuuslaissa moniperustaiseen syrjintään on puututtu siten, että aiemman vähemmistövaltuutetun tehtävistä poiketen uusi yhdenvertaisuusvaltuutettu valvoo yhdenvertaisuuslain noudattamista yhtäaikaaisesti kaikkien syrjintäperusteiden osalta.

121. Oikeusministeriön koordinoima syrjinnän seurantajärjestelmä on teettänyt selvityksiä ja kerännyt tutkimustietoa syrjinnästä eri elämänaluilla. Viranomaisilla, koulutuksen järjestäjil-

lä sekä isommilla työnantajilla tulee olla yhdenvertaisuuslain edellyttämä yhdenvertaisuussuunnitelma konkreettista toimenpiteistä syrjinnän torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Yhdenvertaisuussuunnittelu tarjoaa mahdollisuuden myös kielivähemmistöjen yhdenvertaisuuden kehittämiseen organisaatioiden tasolla. Yhdenvertaisuussuunnitelmien tekemisen tukemiseksi on laadittu erilaisia aineistoja, ja oikeusministeriön julkaisi vuoden 2016 alussa yhdenvertaisuuden arvioinnin sähköisen työkalun.

6.4. Saamelaiskäräjistä annetun lain tarkistaminen

122. Oikeusministeriön vuonna 2012 asettama, saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) muutostarpeita selvittänyt työryhmä luovutti oikeusministeriölle mietintönsä lokakuussa 2013. Työryhmän mietinnön pohjalta laadittiin hallituksen esitys (HE 167/2014 vp), jossa esitettiin lain uudistamista ja joka käsiteltiin eduskunnassa syysistuntokaudella 2014. Hallitus peruutti esityksensä maaliskuussa 2015.

123. Saamelaiskäräjistä annetun lain tarkistaminen on edelleen tarpeellista. Lain säännökset ovat osittain vanhentuneita, ja säännösten toimivuudessa on havaittu ongelmia.

124. Oikeusministeriö on asettanut saamelaiskäräjistä annetun lain muutosta valmistelevan toimikunnan marraskuussa 2017. Toimikunnan toimikausi on 8.11.2017–30.4.2018.

125. Toimikunnan tehtävänä on valmistella tarpeelliset muutokset saamelaiskäräjistä annettuun lakiin. Toimikunnan työn perustana ovat perusoikeudet ja muut perustuslain asettamat velvoitteet, Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset sekä YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistus. Työssä otetaan huomioon myös parafoitu Pohjoismainen saamelaisso-pimus sekä ILO 169 –sopimus. Toimikunta antaa ehdotuksensa hallituksen esityksen muodossa, ja sen tulisi päästä yksimielisyyteen esityksen sisällöstä.

126. Toimikunnan työn perustaksi voidaan tarkoituksenmukaisilta osin ottaa viime hallituskaudella valmisteltu hallituksen esitys saamelaiskäräjälain uudistamisesta. Tarkoituksena on, että saamelaiskäräjälain muutokset tulisivat voimaan hyvissä ajoin ennen seuraavia, vuonna 2019 pidettäviä saamelaiskäräjävaaleja.

127. Oikeusministeriö on asettanut parlamentaarisen seurantaryhmän saamelaiskäräjistä annetun lain muutosta valmistelevan toimikunnan tueksi. Seurantaryhmään on kutsuttu kaikkien eduskuntaryhmien ja Saamelaiskäräjien edustajat.

6.5. Perusopetuslain muutos esiopetuksesta

128. Esiopetus on ollut vuodesta 2015 lähtien velvoittavaa, mikä tarkoittaa, että lapsen on osallistuttava vuoden kestäväan esiopetukseen tai muuhun esiopetuksen tavoitteet saavuttavaan toimintaan pääsääntöisesti oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna (Perusopetuslaki 26 a § (1040/2014)). Esiopetuksen tehtävänä on edistää lapsen kasvu-, kehitys- ja oppimisedellytyksiä.

7. KIELELLISTEN PERUSOIKEUKSIEN TOTEUTUMISEN VALVONTA

7.1. Ennakollinen ja jälkikäteinen valvonta

129. Jokainen viranomainen valvoo omalla toimialallaan kielilain ja saamen kielilain noudattamista. Tällä pyritään varmistamaan, että kunkin toimialan erityispiirteet kielellisten oikeuksien toteuttamisessa voidaan asianmukaisesti ottaa huomioon.³⁸

130. Suomessa perusoikeuksien, mukaan lukien kielellisten perusoikeuksien, valvontaa tehdään lainsäädännön kahdessa eri vaiheessa: ennakolta ennen kuin uusi lainsäädäntö astuu voimaan sekä jälkikäteen lainsäädäntöä sovellettaessa. Perusoikeuksien ennakollista valvontaa harjoittavat valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan perustuslakivaliokunta. Perusoikeuksien valvontaa lainsäädännön astuttua voimaan valvovat myös valtioneuvoston oikeuskansleri, eduskunnan oikeusasiamies sekä tuomioistuimet.³⁹

131. Laillisuusvalvojien tehtävänä on valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitavat noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa.⁴⁰

7.2. Valtioneuvoston oikeuskansleri

132. Oikeuskansleri valvoo perustuslain nojalla kielellisten oikeuksien toteutumista viranomaisten ja virkamiesten sekä muiden julkista tehtävää suorittavien toiminnan valvonnan yhtenä osana. Laillisuusvalvonnassa korostetaan kielilain lähtökohtana olevaa perustuslain 17 §:n sisältöä kielellisten oikeuksien toteuttamisessa sekä kielellisten oikeuksien huomioimista hyvän hallinnon osatekijänä.

133. Kielellisiin kysymyksiin liittyvät asiat tulevat pääasiallisesti tutkittaviksi kanteluratkaisujen yhteydessä. Kantelut koskevat pääosin ruotsin kielen asemaa ja ruotsia äidinkielenään puhuvien kielellisten oikeuksien toteutumista.

134. Apulaisoikeuskansleri on ottanut kantaa kielellisten oikeuksien toteutumiseen kansallisen terveystieteen *Kantan* käyttämisessä. Se on kiinnittänyt huomiota esittämiinsä potilasasiakirjojen kieltä koskeviin näkökohtiin. Apulaisoikeuskanslerin esittämässä tapauksessa kantelija katsoi, että oikeus saada potilasasiakirjat potilaan omalla kielellä ei toteudu Kanta-palvelussa, sillä sähköisessä arkistossa olevia suomenkielisiä potilasasiakirjoja käännetään vain harvoin ruotsiksi. Potilasasiakirjat tallennetaan arkistoon sillä kielellä, jolla ne on terveydenhuollon yksikössä laadittu. Kielilain mukaan kaksikielisen viranomaisen tulee palvella asiakkaitaan suomeksi ja ruotsiksi. Apulaisoikeuskansleri totesi, että palvelun laatu ei saa huonontua asiakkaan käyttämän kielen takia. Hänen mukaansa hallintolaissa tarkoitettu asianmukainen palvelu tarkoittaa muun muassa sitä, että ruotsinkieliset asiakkaat voivat huolehtia asioistaan äidinkielellään. Apulaisoikeuskanslerin mukaan potilaan oikeudet on turvattava asianmukaisella tulkkauksella ja kääntämisellä. Hän ei kuitenkaan pitänyt riittävien terveystieteen turvaamisen näkökulmasta perusteltuna, että terveydenhuollon käytettävissä olevia voimavaroja kohdennettaisiin kaikkien potilasasiakirjojen säännönmukaiseen kääntämiseen potilaan kielelle (OKV/1327/1/2016, 5.9.2017).

³⁸ Kielilaki 36 §, HE 92/2002, Saamen kielilaki 28 §.

³⁹ Tallroth, Paulina, 2012, s. 14.

⁴⁰ Perustuslaki 108 § 1. momentti, 109 § 1. momentti.

7.3. Eduskunnan oikeusasiamies

135. Eduskunnan oikeusasiamiehen toiminnassa kieliasioiksi luokitellaan asiat, joissa on kysymys perustuslain 17 §:ssä turvatusta oikeudesta käyttää omaa kieltään, julkisen vallan velvollisuudesta huolehtia maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista yhtäläisten perusteiden mukaan, tai yleisemminkin kielellisten oikeuksien turvaamisesta. Laillisuusvalvonta kieliasioissa perustuu pääasiallisesti yksittäisten kanteluiden tutkintaan. Kielellisten oikeuksien toteutumista on mahdollista arvioida myös tarkastuskäynneillä. Pelkästään kielellisten oikeuksien toteutumista koskevia tarkastuksia ei ole toimitettu, vaan oikeuteen käyttää ja saada palveluja omalla kielellä on kiinnitetty huomiota osana muuta tarkastustoimintaa. Kielelliset oikeudet olivat vuosina 2010 ja 2011 oikeusasiamiehen toiminnan erityinen teema, joka otettiin huomioon tarkastuksilla ja arvioitaessa asioiden omaaloitteisen tutkinnan tarpeellisuutta. Teemasta on laadittu vuosikertomukseen erillinen jakso.

136. Kieliasioita on tullut vireille ja ratkaistu vuosittain 40–50. Määrällisesti kielikantelut ovat edelleenkin olleet hyvin pieni asiaryhmä oikeusasiamiehen toiminnassa, ja kieliasioiden ratkaisuja on ollut vain noin 1 % kaikista ratkaisuista. Toimenpiteisiin (yleisimmin käsityksen lausumiseen virheellisestä menettelystä) johtaneiden kanteluiden osuus (lähes 40 %) on kuitenkin ollut huomattavasti korkeampi kuin keskimäärin kaikissa asioissa, sillä keskimäärin joka viides kantelu on johtanut toimenpiteisiin.

137. Kieliasioissa on edelleenkin ollut pääsääntöisesti kyse ruotsin kielen asemasta. Suomenkielisen palvelun saatavuutta koskeneiden ratkaisujen määrä on vaihdellut vuosittain muutamasta noin kymmeneen vuosittain, ja vain harva kantelu on johtanut toimenpiteisiin.

138. Saamen kieliä koskevia asioita on ollut tutkittavana niin ikään vähän. Vuodesta 2004 lähtien näitä asioita on ratkaistu vuosittain nollasta viiteen tapausta, yhteensä 13. Näissä tapauksissa on ollut kyse muun muassa saamenkielisten televisiouutisten myöhäisistä lähetysajoista (dnrot 3709/2/10 ja 3703/4/13), joita apulaisoikeusasiamies piti epäasianmukaisina, ja Ylen saamenkielisen toimituksen sisäilmaongelman mahdollisista vaikutuksista Ylen saamenkieliseen ohjelmatoimintaan (dnrot 5018/4/15 ja 5022/4/15). Apulaisoikeusasiamies päätyi siihen, ettei ollut osoitettavissa, että saamenkielinen ohjelmatoiminta olisi sen selvistä vähennyksistä huolimatta kuitenkaan kokonaisuudessaan vaarantunut tavalla, joka olisi osoittanut Ylen laiminlyöneen julkisen palvelun velvollisuutensa tuottaa ohjelmatoiminnassaan palveluja saamen kielellä. Päivähoitoa koskeneessa asiassa oli kyse väestötietojärjestelmään tehdyn äidinkieltä koskevan merkinnän merkityksestä, kun arvioitiin oikeutta saamenkieliseen päivähoitoon. Apulaisoikeusasiamies totesi, että vaikka tuo merkintä antaakin vahvan viitteen henkilön äidinkielestä, tämä tieto ei yksinään ratkaise oikeutta saamenkieliseen päivähoitoon. Apulaisoikeusasiamies ei siten nähnyt estettä sille, että lapsi, jonka äidinkieleksi on rekisteröity muu kuin saame, hakisi saamenkielistä päivähoitoa (dnro410/4/12). Saamen kielen opiskelua koskenut kantelu ei johtanut toimenpiteisiin, kun kantelussa oli kyse muiden kuin saamenkielisten henkilöiden mahdollisuudesta opiskella saamen kielen alkeita (dnro 2575/4/13).

139. Romanikieltä koskevia kanteluasioita ei ole ollut oikeusasiamiehen käsiteltävänä.

140. Kielikantelut ovat koskeneet yhtäältä aivan arkipäiväisten asioiden hoitamista, toisaalta rakenteellisempia, järjestelmätason kysymyksiä.

141. Asiakaspalvelussa ja asian käsittelyssä esiin tulleita ongelmia:

- virkamies ei kyennyt keskustelemaan asiakkaan asiasta tämän kanssa ruotsiksi
- asiakas ei saanut asiaansa maistraatissa hoidetuksi ruotsiksi

- poliisi käsitteli rikesakon tiedoksiannon suomeksi, vaikka hänen käytettävissään ollut aineisto, kuten rekisteriote ja ajokortti, oli viitannut siihen, että asiakkaan äidinkieli oli muu kuin suomi
- esitutkinta viivästyi ainakin osittain sen vuoksi, että ruotsinkielentaitoisista rikostutkijoista oli ollut pulaa
- terveyskeskuksen päivystyksessä kukaan ei osannut palvella asiakasta ruotsiksi, kunta oli myös laiminlyönyt varmistaa terveystalouden ostopalvelusopimuksessa, että kunta-laisten kielelliset oikeudet toteutuvat hankittavissa palveluissa
- äidinkieleltään ruotsinkielistä potilasta koskeva päätös omaisuuden haltuunotosta tehtiin suomenkieliselle lomakkeelle
- asiakas sai Itella Posti Oy:ltä kirjeeseensä vastauksen, joka oli kielellisesti niin huonoa ruotsia, että sitä oli mahdoton ymmärtää
- ruotsinkieliseltä asiakkaalta tiedusteltiin viranomaisen turvatarkastuksessa englanniksi, osaako hän puhua englantia
- julkista hallintotehtävää hoitavan yksityisen yhtiön asiakaspalvelija tiedusteli asiakkaalta mahdollisuudesta käyttää ruotsin sijaan englantia
- verotoimistossa ruotsiksi asioinut asiakas joutui hoitamaan asiansa englanniksi
- vangilta kysyttiin, voidaanko hänen asiansa hoitamisessa käyttää suomea, vaikka kyseessä oli vankila, jossa oikeusministeriön asetuksen mukaan on kaksikielinen osasto
- asiakas ei saanut asiaansa hoidetuksi Suomen ulkomaanedustustossa suomen kielellä, kun yhteystoimiston asemamaasta palkattu vastaanottovirkailija ei osannut puhua lainkaan suomea
- ruotsinkielisen käännöksen saaminen asiakirjasta kesti yhdeksän ja puoli kuukautta
- viranomaisen itse laatiman käännöksen laatu jätti parantamisen varaa. Oikeusasiamies kiinnitti viranomaisen huomiota siihen, että virallisia käännöksiä viranomaisen nimissä laativilla virkamiehillä tulee olla riittävä kielitaito ja heidän tulee itse kyetä arvioimaan kielitaitonsa riittävyttä kääntämiseen.

142. Oikeusasiamies on pitänyt rakennusalalla toimivien tahojen oikeusturvan kannalta kansallisesti ongelmallisena sitä, että EU:n rakennustuoteasetukseen kytkeytyviä rakennusalan standardeja ei julkaista kaikilla EU:n virallisilla kielillä eli ei myöskään suomeksi ja ruotsiksi. Standardit kuitenkin velvoittavat rakennusalalla toimivia sen jälkeen, kun niiden viitetiedot on julkaistu EU:n virallisessa lehdessä (dnro 4212/2/13).

143. Viestintäviraston verkkotunnusten hakumenettelyä on niin ikään pidetty ongelmallisena. Siinä hakijan edellytetään hakemusta tehdessään itse tarkistavan tietoja myös vieraskielisestä EU:n viranomaisen ylläpitämästä rekisteristä, joka oli käytettävissä vain osalla EU:n virallisista kielistä. Hakija joutui siten käyttämään asian vireillepanoon elimellisesti liittyvän selvittämistä vastuunsa toteuttamisessa myös vieraita kieliä tarkastaessaan, ettei verkkotunnuksen rekisteröinti loukkaa rekisteröityjä EU-tavaramerkkejä. Oikeusasiamiehen mukaan tämä ei ollut so-pusoinnussa kielilain kanssa (dnro 1624/4/12).

144. Oikeusasiamies on arvioinut sitä, tulisiko Käypä hoito -suositukset ja lääketietoja sisältävä *Pharmaca Fennica* -teos julkaista myös ruotsiksi. Mikään viranomaistaho ei suoranaisesti itse julkaise mainittua aineistoa eikä ole siihen edes velvollinen. Aineistolla on kuitenkin tosiasiallista merkitystä niin potilaiden kuin terveydenhuollon ammattihenkilöiden oikeusturvan näkökulmasta. Oikeusasiamiehen mukaan tämä puoltaa aineiston julkaisemista molemmilla kansalliskielillä (dnro 5498/4/14).

145. Oikeusasiamies on tutkinut yleisempänä kysymyksenä suomen- ja ruotsinkielisten potilaiden kielellisen yhdenvertaisuuden toteutumista kaksikielisen kaupungin terveyskeskuksessa, kun julkisuudessa väitettiin, että ruotsinkieliset potilaat pääsivät hoitoon muita nopeammin. Selvitettävänä oli, oliko erikielisten potilaiden hoitoon pääsyssä ajallista eroa ja millaisista eroista mahdollisesti oli kyse ja olivatko erot hyväksyttäviä. Asia ei johtanut toimenpiteisiin (dnro 2533/4/13).

146. Arvioitavana on ollut myös vuoden 2014 poliisilaitosuudistuksen vaikutus poliisimiesten kielelliseen kelpoisuuteen ja se, estävätkö kielitaitovaatimukset rekrytoimista kielellistä kelpoisuutta vailla olevia poliisimiehiä määräaikaisiin turvapaikkatehtäviin (dnrot 4158/2/15 ja 5511/2/15). Myös tarkastuseläinlääkäreiden kielitaitovaatimukset ovat olleet esillä (dnro 4882/2/14).

147. Oikeusasiamies on arvostellut Keskuskauppakamarin välittäjäkoelautakuntaa siitä, että lautakunnan vahvistamiin välittäjäkokeen koevaatimuksiin kuului lähes yksinomaan suomenkielisiä teoksia (dnro 146/2/15).

148. Viranomaisten tiedottamista ja verkkopalveluita koskevat kysymykset ovat olleet viime vuosina aiempaa enemmän esillä kielikanteluissa. Nämä kantelut koskevat yhtäältä internetissä tiedottamista ja toisaalta sähköistä asiointia. Sähköisen asioinnin merkitys on viime vuosina lisääntynyt voimakkaasti, mikä asettaa omat vaatimuksensa kaksikielisyyden toteutumiseksi.

149. Kanteluaineiston perusteella ei ole poikkeuksellista, että viranomaiset julkaisevat jonkin aineiston tai kokonaisen palvelun verkkosivuillaan ensin suomeksi tai vain suomeksi vaikka että ruotsinkieliset verkkosivut ovat tilapäisesti pois käytöstä pitkänkin aikaa, yhdessä tapauksessa jopa puolen vuoden ajan.

150. Kanteluaineisto on antanut aiheen kysyä, onko tiedottamista koskeva kielilain sääntely ajantasainen nykyisessä sähköisessä toimintaympäristössä. Oikeusasiamies on katsonut, että kielilain lähtökohdat soveltuvat myös Facebookissa tiedottamiseen. Sama pätee Twitteriin ja muihin sosiaalisen median palveluihin (esimerkiksi LinkedIn).

151. Oikeusasiamiehen ratkaisukäytäntö osoittaa kuitenkin jäävän edelleen tulkinnanvaraiseksi, milloin suomeksi ja ruotsiksi tiedottamisen niin sisällölliset, määrälliset kuin ajalliset erot mahtuvat kielilain mukaisiin hyväksyttäviin rajoihin. Tulkinnallisuutta on kielikanteluiden käsittelyssä osoittautunut olevan myös siinä, soveltuuko kielilaki ylipäätään kantelussa tarkoitetun tahon toimintaan. Esimerkkeinä voidaan mainita arava- ja korkotukiasuntoja vuokraavien yksityisten tahojen ja Suomen itsenäisyyden juhlarahaston kielelliset velvoitteet erityisesti verkko-tiedottamisessa. Näissä tapauksissa oikeusasiamies katsoi kielilain soveltuvan.

7.4. Yhdenvertaisuusvaltuutettu ja tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslautakunta

152. Uusi yhdenvertaisuusvaltuutettu sekä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslautakunta aloittivat toimintansa vuoden 2015 alusta. Yhdenvertaisuusvaltuutetun puoleen voi kääntyä, jos on kokenut tai havainnut syrjintää iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Valtuutetun tehtäviin kuuluu myös syrjinnän vaarassa olevien ryhmien, kuten ulkomaalaisten, olojen, oikeuksien ja aseman edistäminen. Tämän lisäksi valtuutettu valvoo ulkomaalaisten maasta poistamista ja toimii kansallisena ihmiskaupparaporttoijana.

153. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on valtioneuvoston nimittämä itsenäinen ja riippumaton oikeusturvaelin, jonka tehtävänä on antaa oikeussuojaa niille, jotka ovat kokeneet tulleen syrjityksi tai tulleen syrjintään liittyvien kiellettyjen vastatoimien kohteeksi.

154. Vuonna 2016 käsittelyssä on ollut 49 tapausta, joissa syrjintäperusteena on ollut kieli. Kieli on ollut syrjintäperusteena noin 6,5 %:ssa kaikista tapauksista. Jos mukaan otetaan myös tapaukset, joissa kieli on ollut ns. muu seikka syrjintäasiassa, on kieleen liittyviä syrjintätapauksia ollut 59 eli noin 7,5 % kaikista syrjintätapauksista.

155. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävän perustamisen myötä lakkautettiin aikaisemmat vähemmistövaltuutetun ja vähemmistöasiain neuvottelukunnan tehtävät.

8. KIELELLISIÄ OIKEUKSIA EDISTÄVIÄ RAKENTEITA

8.1. Kieliasian neuvottelukunta

156. Kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen (433/2004) mukaan kieliasian neuvottelukunta on oikeusministeriön yhteydessä toimiva ja ministeriötä avustava, yhteiskunnan eri sektoreita edustava asiantuntijaelin, jonka tehtävänä on kielellisten oikeuksien edistäminen. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Nykyisen neuvottelukunnan toimikausi on 1.4.2016 – 31.3.2020.

157. Toimikautensa aikana neuvottelukunta järjestää kieliasian neuvottelupäivät kerran vuodessa valtioneuvoston ja kieliryhmien välisen dialogin edistämiseksi, avustaa oikeusministeriötä kielikertomuksen valmistelussa sekä seuraa kielioloihin ja kielellisten oikeuksien toteutumiseen vaikuttavia uudistuksia.

8.2. Saamelaiskäräjien saamen kielineuvosto

158. Saamen kielineuvostossa⁴¹ ovat edustettuina kaikki kolme Suomessa puhuttua saamen kieltä: pohjoissaame, inarinsaame ja koltansaame. Kielineuvoston tehtäviin kuuluu mm. ylläpitää ja kehittää Suomessa käytettäviä saamen kieliä, antaa ohjeita ja suosituksia kielen- ja nimistöhuoltoon ja terminologiaan liittyvissä asioissa, edistää kielen tutkimusta, jakaa tietoa saamen kielistä ja osallistua pohjoismaiseen kieliyhteistyöhön. Lisäksi saamen kielineuvosto antaa yhdessä saamen kielen toimiston kanssa vaalikausittain Saamelaiskäräjille kertomuksen saamen kieltä koskevan lainsäädännön soveltamisesta sekä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja kieliolojen kehityksestä. Kielineuvostolla on tärkeä poliittinen rooli saamenkielisten oikeuksien valvojana ja saamen kielten edistäjänä yhdessä Saamelaiskäräjien sihteeristössä toimivan saamen kielen toimiston kanssa. Saamen kielineuvosto toimii läheisessä yhteistyössä pohjoismaisen saamen kielten ammatti- ja resurssikeskus *Sámi Giellagáldun* kanssa.

159. Saamelaiskäräjien (Saamen kielineuvosto/Saamen kielitoimisto 2017) raportissa Saamen kielilain toteutumisesta vuosina 2012–2015 todetaan tietoisuuden saamen kielilaista ja saamelaisten oikeudesta omien kieltensä käyttämiseen olevan heikkoa kuntien, kuntayhtymien, valtion ja muun julkishallinnon työntekijöiden piirissä. Saamen kielilain velvoitteiden toteuttamiseksi osoitettua rahoitusta pidettiin yleisesti riittämättömänä. Saamen kielilain piiriin kuuluvat viranomaiset voivat vuosittain hakea oikeusministeriöltä valtionavustusta saamen kielilain toteuttamisesta aiheutuneisiin kustannuksiin kuten tulkkaukseen ja asiakirjojen kääntämiseen. Valtionavustuksen kokonaismäärä on 120 000 € vuodessa.

⁴¹ http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=52&Itemid=69

8.3. Kansalliskieliverkosto

160. Kansalliskieliverkoston jäseniä ovat ministeriöiden kansalliskieliyhteyshenkilöt. Verkostolla on myös pysyviä asiantuntijoita. Verkoston tehtävänä on vaihtaa tietoa ja kehittää hyviä käytäntöjä eri ministeriöiden välillä liittyen kieliasioihin, seurata ja edistää kielilainsäädännön toteutumista hallinnossa ja viranomaisten toiminnassa, toimia poikkihallinnollisena matalan kynnyksen yhteistyöfoorumina, sekä laatia kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma, jossa huomioidaan mm. kansalliskielistrategian pitkän aikavälin tavoitteiden loppuun saattaminen. Nykyisen verkoston toimikausi on 1.11.2015 – 31.5.2019.

8.4. Kaksikielisten kuntien kansalliskieliverkosto

161. Kaksikielisten kuntien kansalliskieliverkoston⁴² tavoitteena on nostaa esiin hyviä käytäntöjä, kuten työskentelytapoja, toimialakohtaisia ratkaisuja ja asenteita, sekä antaa tukea kieliasioissa. Lähes kaikki kaksikieliset kunnat ovat nimenneet yhteyshenkilön kansalliskieliverkosta varten. Verkosto kokoontuu säännöllisesti 1–2 kertaa vuodessa. Verkostolla on myös oma Facebook-sivu.

8.5. Kielikoulutuspolitiikan verkosto

162. Kielikoulutuspolitiikan verkosto (Kieliverkosto)⁴³ tuo yhteen kielikoulutuksen toimijoita, lisää tietoisuutta kielikoulutuksen moniulotteisuudesta ja vaikuttaa kielikoulutusta koskeviin päätöksiin Suomessa. Verkosto tarjoaa tietoa kielikoulutuksesta päätöksentekijöille, opettajille, tutkijoille ja muille sidosryhmille, luo yhteistyömahdollisuuksia alueen kehittämiseen sekä kehittää kansallista ja kansainvälistä alueen tutkimusta ja koulutusta. Vuosi 2017 on ”yksilön, koulutuksen ja yhteiskunnan monikielisyys-teemavuosi”. Kieliverkosto on toiminut opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella vuodesta 2009.

8.6. Kotimaisten kielten keskus

163. Kotimaisten kielten keskus (Kotus) on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan kuuluva virasto. Sen tehtäviä ovat suomen ja ruotsin kielen huolto, neuvonta ja sanakirjatyö sekä kielenhuoltoon ja sanakirjoihin liittyvä tutkimus. Tehtävänä on lisäksi koordinoita saamen kielten, viittomakielen ja romanikielen huoltoa. Kotuksen toiminnan tavoitteena on kielen asiantuntijana edistää keskuksen toimialaan kuuluvien kielten käyttöä yhteiskunnassa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen organisaatiota uudistettiin lailla (1403/2011) vuonna 2012, jolloin sen tutkimustehtäviä ja vähemmistökielet siirrettiin yliopistoihin. Keskuksen yhteydessä toimii yhä asiantuntijaelimenä saamen kielten lautakunta, jonka tehtävänä on antaa kielenkäyttöä koskevia periaatteellisia tai yleisluonteisia suosituksia. Lautakunnan toiminta-aktiivisuus on vaihdellut.

⁴²<https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/ruotsinkielinen-palvelu/kaksikielisten-kuntien-kansalliskieliverkosto>

⁴³ <http://www.kieliverkosto.fi/verkosto/>

8.7. Kansallinen ihmisoikeusinstituutio

164. Ihmisoikeuskeskus, ihmisoikeusvaltuuskunta ja eduskunnan oikeusasiamies muodostavat yhdessä Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution, jolle myönnettiin ns. Pariisin periaatteiden mukainen A-status vuoden 2014 lopussa.

165. Ihmisoikeuskeskus aloitti työnsä alkuvuonna 2012. Se perustettiin lailla (535/2011), joka määrittelee keskuksen tehtävät ja kokoonpanon. Keskuksen tehtävänä on edistää perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvää tiedotusta, koulutusta, kasvatusta ja tutkimusta, laatia selvityksiä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta, tehdä aloitteita ja antaa lausuntoja perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi, osallistua perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja turvaamiseen liittyvään eurooppalaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön sekä huolehtia muista vastaavista perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja toteuttamiseen liittyvistä tehtävistä.

166. Ihmisoikeuskeskus osallistuu niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin kielellisiin ja kulttuurisiin kysymyksiin liittyvien suositusten täytäntöönpanon seurantaan, sopimusten ja muiden asiakirjojen sisällöstä, täytäntöönpanosta ja valvonnasta tiedottamiseen sekä edistää kielellisiä ja kulttuurillisia oikeuksia järjestämällä tilaisuuksia ja koulutusta yksin ja yhteistyössä muun muassa Euroopan neuvoston ja muiden toimijoiden kanssa.

167. Ihmisoikeuskeskuksella on 20–40-jäseninen Ihmisoikeusvaltuuskunta. Hallinnollisesti Ihmisoikeuskeskus toimii eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteydessä. Tällä hetkellä Ihmisoikeuskeskuksella on johtaja ja kolme asiantuntijavirkamiestä.

168. Ihmisoikeuskeskus seuraa peruskirjan täytäntöönpanosta annettujen suositusten täytäntöönpanoa ja tiedottaa niistä laajasti.

169. Eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävistä säädetään perustuslaissa (PL 109 §). Perustuslain lisäksi oikeusasiamiehen toiminnasta säädetään laissa eduskunnan oikeusasiamiehestä (197/2002). Niihin kuuluvat muun muassa kanteluiden tutkinta, tarkastusten toimittaminen ja lausuntojen antaminen. Eduskunnan oikeusasiamies käsittelee kieli- ja kulttuurikysymyksiä toistuvasti omassa toiminnassaan kanteluiden, omien aloitteiden sekä tarkastusten muodossa (katso kappaleet 135–151).

8.8. Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkosto

170. Vuonna 2012 perustettu valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkosto on vakiinnuttanut asemansa ja toimintansa. Verkosto asetettiin uudelle nelivuotiselle toimikaudelleen syksyllä 2015. Verkoston tehtävänä on muun muassa seurata Suomen perus- ja ihmisoikeustilannetta, kansainvälisten veloitteiden kansallista täytäntöönpanoa sekä valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeuspolitiikan toimeenpanoa. Verkoston tehtäväksi annettiin myös valmistella toinen kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma ja seurata toimintaohjelman toimeenpanoa. Verkostoon kuuluu ministeriöiden edustajien lisäksi ylimpien laillisuusvalvojien, eli eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin, sekä Ihmisoikeuskeskuksen edustajat asiantuntijoina.

171. Vuonna 2016 annettiin toinen kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma. Toimintaohjelma sisältää neljä teemaa: ihmisoikeuskasvatus- ja koulutus, yhdenvertaisuus, itsemääräämisoikeus sekä perusoikeudet ja digitalisaatio. Toimintaohjelma sisältää mm. viharikoksia ja vihapuhetta koskevia hankkeita sekä ennaltaehkäisyn näkökulmasta tärkeitä perus- ja ihmisoikeuskasvatus- ja koulutushankkeita.

172. Verkosto tulee käsittelemään Suomelle annettavat uudet ministerikomitean suositukset peruskirjan täytäntöönpanosta ja seuraamaan niiden täytäntöönpanoa.

9. MINISTERIKOMITEAN SUOSITUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA

9.1. Suosituksista tiedottaminen

173. Ulkoasiainministeriö antoi 15.3.2012 tiedotteen nro 57/2012 ministerikomitean hyväksyttävänä olleista peruskirjan täytäntöönpanoa koskevista suosituksista⁴⁴.

174. Suositukset käännettiin heti niiden hyväksymisen jälkeen molemmille kansalliskielille, suomeksi ja ruotsiksi, sekä myös pohjoissaameksi. Suositukset lähetettiin 5.4.2012 laajalti tiedoksi suomen-, ruotsin-, englannin- ja pohjoissaamenkielisinä muun muassa tasavallan presidentin ja valtioneuvoston kansliaan, kaikille ministeriöille, eduskunnalle ja sen oikeusasiamiehelle, oikeuskanslerin virastoon, valtakunnansyyttäjänvirastoon, korkeimmalle oikeudelle, korkeimmalle hallinto-oikeudelle, erityisvaltuutetuille, neuvottelukunnille, kirkkoille ja uskonnollisille yhdyskunnille, Svenska Finlands folktingetille, Saamelaiskäräjille, Suomen Kuntaliitolle, saamelaiden kotiseutualueen kunnille, ihmisoikeuksiin keskittyneille tutkimusinstituuteille sekä useille kansalaisjärjestöille. Läheteessä toivottiin, että jakelussa mukana olleet tahot jakaisivat ministerikomitean antamia suosituksia keskuudessaan mahdollisimman laajasti.

175. Suomen neljäs määräaikaisraportti peruskirjan täytäntöönpanosta, asiantuntijakomitean raportti sekä ministerikomitean suositukset eri kieliversioina ovat luettavissa ulkoasiainministeriön verkkosivuilla.⁴⁵

176. Ulkoasiainministeriön oikeuspalvelun ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasiain yksikkö toimittaa pyydettyä sopimustekstiä, sen voimaansaattamiseen liittyviin säädöksiin sekä peruskirjan täytäntöönpanon valvontaan liittyvää materiaalia, sekä vastaa peruskirjan oikeuksia ja velvoitteita koskeviin tiedusteluihin.

177. Svenska Finlands folkting järjesti peruskirjasta ja sen täytäntöönpanosta Suomessa konferenssin "*Securing Linguistic Rights in Practice – Finland and the European Charter for Regional or Minority Languages*" Helsingissä 29.3.2012. Konferenssin vieraspuhujana oli asiantuntijakomitean silloinen puheenjohtaja *Stefan Oeter*.

178. Euroopan neuvosto, yhteistyössä Suomen Saamelaiskäräjien ja ulkoasiainministeriön kanssa, järjesti seminaarin saamelaiden kansasta, kulttuurista ja kielistä "*Sámi – The People, Their Culture and Languages and the Council of Europe*" Inarissa 27.–29.11.2014⁴⁶. Seminaarin tavoitteena oli lisätä tietoisuutta saamelaisista Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa, edistää monimuotoisuutta ja syrjimättömyyttä keinoina saavuttaa yhtenäisempi yhteiskunta, jakaa esimerkkejä ja hyviä käytäntöjä, joilla edistetään saamelaiden kaikkien ihmisoikeuksien toteutumista, sekä lisätä tietoisuutta aiheeseen liittyvistä Euroopan neuvoston ihmisoikeuksia koskevista yleissopimuksista ja niiden täytäntöönpanon valvontaan liittyvistä rakenteista. Peruskirjan asiantuntijakomitean ja sen sihteeristön jäseniä osallistui seminaariin.

⁴⁴ <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=244356&nodeid=15146&contentlan=1&culture=fi-FI>

⁴⁵ <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=66823&nodeid=31372&contentlan=1&culture=fi-FI>

⁴⁶ http://www.coe.int/t/democracy/news/2014/sami_event_27-29-11-14_EN.asp?

9.2. Suositus – politiikka ja rahoitus saamenkielisen koulutuksen kehittämiseksi

”vahvistavat edelleen saamenkielistä koulutusta, erityisesti kehittämällä järjestelmällisen politiikan ja pitkän aikavälin rahoitussuunnitelman”

179. Saamelaisten kotiseutualueen kunnat saavat opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain (2009/1705, 45 § 1 mom.) mukaista valtionavustusta. Avustuksen saamisen edellytyksenä on, että opetusryhmään kuuluu lukukauden alussa tai kurssimuotoisessa opetuksessa kurssin alkaessa vähintään neljä oppilasta. Jos opetuksen järjestäjällä on saamenkielisiä tai romanikielisiä oppilaita voi ryhmän koko olla myös vähintään kaksi oppilasta.

180. Tänä vuonna 2017 Lapin aluehallintovirasto on myöntänyt 2,2 miljoonaa euroa saamenkielen ja saamenkielisen opetuksen järjestämiseen saamelaisalueen kunnille⁴⁷. Vuoden 1999 alusta lähtien voimassa ollut rahoitus on mahdollistanut saamelaisopetuksen vakiintumisen ja kehittämisen kunnissa. Saamenkielisen opetuksen määrä on kasvussa kuntien alettua kehittää myös saamen kielikylyopetusta. Saamenkielistä perusopetusta annetaan kaikilla kolmella Suomessa puhutulla saamen kielellä ja vuodesta 2007 lähtien kaikissa saamelaisten kotiseutualueen kunnissa.

181. Eniten valtionavustusta saamen kielen ja saamenkieliseen opetukseen vuonna 2017 sai Utsjoen kunta, noin 878 000 euroa. Inarin kunta sai avustusta noin 807 000 euroa, Enontekiö sai avustusta 353 260 euroa ja Sodankylän kunta vajaat 170 000 euroa.

182. Avustus kattaa saamen kielen ja saamenkieliseen opetukseen tarvittavan opetushenkilöstön palkkaamisesta aiheutuvat keskimääräiset kustannukset kunnille. Kunnat järjestävät saamen kielen ja saamenkielistä opetusta vuonna 2016 yhteensä 36 523 tuntia. Muut kuin saamelaisalueen kunnat voivat hakea Opetushallitukselta valtionavustusta vieraskielisten sekä saamen –ja romanikielisten oppilaiden ja opiskelijoiden esi- ja perusopetuksen sekä lukiokoulutuksen järjestämiseen.

183. Saamelaisten kotiseutualueen kuntien saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen määrä on kaksinkertaistunut vuodesta 1999 alkaen, jolloin saamelaisopetuksen erityinen rahoitussäännös astui voimaan. Saamelaisalueen kuntien saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen määrä lisääntyi vuonna 2017 yhteensä 4 600 tuntia verrattuna vuoteen 2015. Perusopetusikäisistä saamelaislapsista noin 35 % asuu kotiseutualueen kunnissa ja on siten ko. rahoituksen mahdollistaman saamelaisopetuksen piirissä.

184. Saamelaisalueen kunnat ovat laatineet ja hyväksyneet omat opetussuunnitelmansa saamenkielistä opetusta varten. Syksyllä 2016 käyttöön otetut opetussuunnitelmat perustuvat valtakunnallisiin opetussuunnitelman perusteisiin, mutta niiden laadinnassa on käytetty enemmän tai vähemmän paikallisia lähtökohtia.

185. Lapin aluehallintovirasto antaa myös informaatio-ohjausta saamenkieliseen yleissivistävään koulutukseen liittyvissä asioissa koko Suomen alueelle.

9.3. Suositus - inarin- ja koltansaamen suojelu kielipesätoiminnan avulla

”ryhtyvät pikaisesti toimiin suojellakseen ja edistääkseen inarin- ja koltansaamea, jotka ovat erityisen uhanalaisia kieliä, varsinkin järjestämällä pysyvästi toimivia kielipesiä”

⁴⁷http://www.avi.fi/et/web/avi/tiedotteet/tiedotteet-2017/-/asset_publisher/7FM1i8nEVhsV/content/lapin-aluehallintovirasto-on-myontanyt-2-2-miljoonaa-euroa-saamenkielisen-opetuksen-jarjestamiseen-lappi-;jsessionid=5FAC6840475D08C26721FFFEA338AD0E#.WXnILfmGO71

186. Kielipesä on lapsille tarkoitettu hoitopaikka, jossa kaikki toiminta tapahtuu alusta asti pelkästään saamen kielellä. Kielipesätoiminta on avainasemassa koltan-, inarin- ja pohjoissaamen kielten säilymisen kannalta. Kielipesämenetelmä on vahvin mahdollinen pienille lapsille suunnattu kielenelvytysmenetelmä, jolla vähemmistökieli voidaan siirtää lapsille luonnolliseksi kieleksi kodin ulkopuolella. Kielipesien toiminnan rahoitus on saatu vakiinnutettua ja valtion vuoden 2017 talousarviossa käyttötarkoitukseen on yhteensä 900 000 euroa.

9.4. Suositus - ruotsin- ja saamenkieliset sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut

"toteuttavat lisätoimia varmistaakseen ruotsin- ja saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen saatavuuden"

Kielellisten oikeuksien toteutumisesta palveluissa

187. Valtioneuvoston vuoden 2013 kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta todetaan, että kielellisiä palveluja on pyritty parantamaan aktiivisemmin muun muassa siten, että ohjausasiakirjoihin, kuten ohjeisiin, suosituksiin ja kieliohjelmiin, on nimenomaisesti sisällytetty kielelliset oikeudet

188. Omakielinen sosiaali- ja terveydenhuolto on tärkeä osa ihmisen perusturvallisuutta kaikissa elämän vaiheissa. Siitä huolimatta joillakin sosiaali- ja terveydenhuollon osa-alueilla on ollut vaikeuksia järjestää palveluja molemmilla kielillä. Sosiaali- ja terveydenhuollon tulevat uudistukset sekä sosiaali- ja terveystalouden hankinta ovat suurten haasteiden edessä. On tärkeää, että niissä kiinnitetään erityistä huomiota yksilön oikeuteen saada hoivaa ja hoitoa sekä näitä koskevaa tietoa omalla kielellään. Kansalaisten mukaan tämä koskee etenkin sairaanhoitoa ja vanhustenhuoltoa.

189. Folktinget on ilmaissut huolensa siitä, että viranomaiset eivät ole ainakaan pääkaupunki-seudulla ja Varsinais-Suomessa oma-aloitteisesti selvittäneet asiakkaan omaa kieltä.

190. Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto on tuonut esiin, että erityisesti sosiaalialalle tarvittaisiin enemmän venäjää taitavia sosiaalityöntekijöitä ja tietoa erityisesti lastensuojeluun liittyvien väärinymmärrysten ehkäisemiseksi.

191. Lapsijärjestöt ovat nostaneet huolestuneena esille ruotsinkielisten lasten ja nuorten aseman lastensuojelu- ja terveydenhuoltopalveluissa, joissa on jo pitkään havaittu ongelmia kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta. Lapsijärjestöjen mukaan asiassa ei ole tapahtunut merkittävää parantumista viime vuosina, vaan edelleen yleisesti ottaen monen kaksikielisen kunnan ja sairaanhoitopiirin kielellisissä palveluissa on heikkouksia. Vaikeuksia on tuottanut mm. se, että sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla työskentelevien ammattilaisten ruotsin kielien taito on puutteellista. Käytännössä sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä ei myöskään ole kyetty järjestelemään työvuoroja siten, että jokaisessa vuorossa olisi riittävästi ruotsin kieltä hallitsevia työskentelemässä ruotsinkielisten asiakkaiden/potilaiden kanssa. Erityisen hankalana on pidetty nimenomaisesti lastensuojelun sijaishuoltoon sekä lasten/nuorisopsykiatriaan liittyvien palveluiden saatavuutta ruotsinkielellä.

Kielelliset oikeudet julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistuksessa

192. Suomessa on meneillään merkittävä julkisten sosiaali- ja terveystalouden uudistus, ns. Sote-uudistus, jonka tarkoituksena on luoda uudenlainen palvelurakenne julkiselle sosiaali- ja

terveydenhuollolle. Sote-uudistuksen tavoitteena on turvata yhdenvertaiset, asiakaslähtöiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveystalvet koko maassa.

193. Sote-uudistuksen uudessa palvelurakenteessa pyritään turvaamaan ihmisten kielelliset oikeudet. Asiakkaalla ja potilaalla on oikeus käyttää kansalliskieliä, eli suomen tai ruotsin kieltä, tulla kuulluksi ja saada asiakirjat hallintoasioissa suomeksi tai ruotsiksi. Kielellisistä oikeuksista säädetään nykyisessä kielilaissa, saamen kielilaissa ja viittomakielilaissa sekä valmisteilla olevassa sote-järjestämislaissa.

194. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut järjestetään molemmilla kansalliskielillä eli sekä suomeksi että ruotsiksi jos maakunta koostuu erikielisistä tai kaksikielisistä kunnista. Jos kaikki maakuntaan kuuluvat kunnat ovat yksikielisiä, järjestetään palvelut ja niihin liittyvä hallinto alueen kuntien kielellä. Ehdotetuista maakunnista viidestä maakunnasta tulee kaksikielinen ja Pohjanmaata lukuun ottamatta muissa ruotsi on vähemmistökielenä.

195. Kielilain mukaan viranomaisen on oma-aloitteisesti huolehdittava siitä että henkilön kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Kun palveluja järjestetään, toiminta on suunniteltava niin että kielilakia noudatetaan.

196. Oikeus saamen kielen käyttöön viranomaisissa koskee lähinnä saamelaisten kotiseutu- aluetta. Kotiseutualueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä osa Sodankylän alueesta. Nykyisin saamelaisilla on oikeus käyttää saamen kieltä sosiaali- ja terveydenhuollossa kotiseutualueen kunnissa ja Lapin sairaanhoitopiirissä. Kunnilla ei kuitenkaan ole lainsäädäntöön perustuvaa velvollisuutta järjestää saamenkielisiä sosiaali- ja terveystalvet. Saamenkielinen tulkkaus täyttää lain vaatimukset.

197. Asiakkaan ja potilaan osallistuminen on turvattava myös tilanteissa, joissa asiakkaalla tai potilaalla ja henkilöstöllä ei ole yhteistä kieltä tai henkilö ei aisti- tai puhevamman tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi. Tällaisia kieliryhmiä ovat suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli. Tilanteissa, joissa asiakkaalla tai potilaalla ja henkilöstöllä ei ole yhteistä kieltä on huolehdittava siitä, että henkilö saa riittävän käsityksen asiastaan ja sen merkityksestä ja että henkilö voi ilmaista mielipiteensä. Jos tulkkia ei ole mahdollista saada paikalle, ymmärtämisestä on huolehdittava muilla tavoin.

198. Pohjoismaiden kansalaisilla on oikeus käyttää omaa kieltään, suomen, islannin, norjan, ruotsin tai tanskan kieltä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Alueen on tällöin mahdollisuuksien mukaan huolehdittava siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset saavat tarvittavan tulkkaus- ja käännösavun. Pohjoismaiden kansalaisten oikeus käyttää omaa äidinkieltään perustuu Pohjoismaiden sosiaalipalvelusopimukseen. Myös muita kieliä puhuvien, kuten ulkomaalaisten tarve saada käyttää omaa kieltään otetaan huomioon.

199. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueeseen kuuluvien maakuntien on tehtävä yhteistyösopimus sosiaali- ja terveydenhuollon alueelliseksi yhteensovittamiseksi. Sopimuksessa on sovittava toimenpiteet myös kielellisten oikeuksien varmistamiseksi. Valtioneuvosto vahvistaa joka neljäs vuosi lainsäädäntöä täydentävät strategiset tavoitteet sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseksi. Tavoitteissa on määriteltävä myös tavoitteet kielellisten oikeuksien turvaamiseksi.

200. Valmisteilla olevan maakuntalain mukaan kaksikielisessä maakunnassa maakuntahallituksen on asetettava vähemmistökielen vaikuttamistoimielin. Toimielimen jäseniksi valitaan maakunnan vähemmistökielisiä asukkaita edustavia henkilöitä. Vaikuttamistoimielimen tehtävänä on selvittää, arvioida ja määritellä maakunnan kielellisen vähemmistön palvelujen tarvetta sekä seurata ja kehittää näiden palvelujen saatavuutta ja laatua. Lakiesityksen eduskuntakä-

sittelyssä Eduskunnan perustuslakivaliokunta on huomauttanut, että vaikuttamistoimielintä olisi perusteltua kielellisten oikeuksien ja perustuslain 14 §:n 4 momentin mukaisten osallistumisoikeuksien vuoksi vahvistaa lautakunnan kaltaiseksi toimielimeksi (PeVL 26/2017 vp).

201. Maakunnassa, johon kuuluu saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluva kunta, on maakuntahallituksen asetettava saamenkielen vaikuttamistoimielin. Saamenkielen vaikuttamistoimielimen jäseneksi valitaan saamenkielisiä asukkaita edustavia henkilöitä.

Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma (LAPE)

202. Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma (LAPE) on hallituksen kärkihanke, jossa uudistetaan lasten, nuorten ja perheiden palvelut osana sote- ja maakuntauudistusta. LAPE tuottaa julkaisuja ja teettää erilaisia selvityksiä, jotka liittyvät lapsille, nuorille ja perheille tarkoitettuihin palveluihin.

203. LAPE on tilannut selvityksiä joidenkin kieliryhmien palveluista⁴⁸. Tähän mennessä valmis-
tuneita ovat ruotsinkielisille perheille suunnattujen palvelujen kartoitus ja arviointi, romanikiel-
lisille suunnattujen palveluiden kartoitus sekä saamenkielisille suunnattujen palveluiden kartoitus.

204. Saamelaislasten, -nuorten ja -perheiden palvelua kartoittaneen selvityksen mukaan oi-
keus omakielisiin palveluihin toteutuu heikosti. Saamelaisten kotiseutualueella tilanne on hiu-
kan parempi kuin sen ulkopuolella, mutta kotiseutualueellakin kielikohtaiset erot ovat suuret.
Kaikista heikoin tilanne on koltansaamenkielisillä. Selvityksen mukaan saamelaislasten ja -
perheiden perusoikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutumiseksi saamen kielellä tarjottavia
sosiaali-, terveys- ja sivistyspalveluita on vahvistettava etenkin saamelaisalueen ulkopuolella.
Myös saamenkielisen koulutetun henkilöstön saatavuutta on lisättävä. Lapsille ja nuorille olisi
järjestettävä saamenkielistä toimintaa niin nuorisotyön, kulttuurin kuin liikunnankin saralla.
Ennen kaikkea eri palveluja olisi kehitettävä siten, että ne vastaavat sisällöllisesti saamelaisten
omaa käsitystä ja tarvetta näistä palveluista. Saamelaisjärjestöjen roolia ja resursseja olisi vah-
vistettava, sillä järjestöillä on merkittävä asema saamen kielen ja kulttuurin ylläpitämisessä
erityisesti saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Selvityksen teki Saamelaiskäräjien yh-
teydessä toimiva Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen saamelaisyksikkö.

9.5. Suositus - romanikielen opetus

*”kehittävät ja toteuttavat innovatiivisia strategioita romaniopettajien kouluttamiseksi, laa-
jentavat romanikielisen oppimateriaalin tuotantoa sekä lisäävät romanikielen opetuksen
tarjontaa”*

205. Valtionhallinnossa romanien asioita hoitavat eri sektoriministeriöt, mutta sosiaali- ja ter-
veysministeriöllä on koordinoiva rooli, koska sen alaisuudessa toimii valtakunnallinen roma-
niasian neuvottelukunta. Opetushallituksen tehtäviin kuuluvat romanien koulutuksen kehittä-
minen sekä romanikielen ja -kulttuurin edistäminen. Romanien koulutuksen kehittämiseksi
Opetushallitus muun muassa myöntää valtionavustusta romanioppilaiden perusopetuksen tu-
kemiseen ja romanikielen kielipesätoimintaan, järjestää romanikielen kesäkouluja, tuottaa op-
pimateriaaleja ja opettajien tukimateriaaleja sekä tekee erilaisia selvityksiä.

206. Romanikielen opetuksen järjestämiseen esi- ja perusopetuksessa sekä lukiokoulutukses-
sa on mahdollista saada valtionavustusta. Muiden kieliryhmien lailla valtio kattaa 86 % romani-

⁴⁸ <https://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut/julkaisut>

kielen opetuksen kustannuksista. Lisäksi Suomi on jakanut erityistä valtionavustusta romanien perusopetuksen kehittämiseen. Valtionavustus romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen vuosina 2008- 2015 oli 2,58 miljoonaa euroa. Mukana oli yhteensä 38 kuntaa. Valtionavustustoiminnan piirissä oli sen aikana 80 % Suomen perusopetusikäisistä romanilapsista. Valtionavustuksen vaikutuksia olivat mm. perusopetuksen läpäisyn ja jatkokoulutukseen haakeutumisen lisääntyminen, erityisopetussiirtojen väheneminen, romanioppilaiden kokeman syrjinnän väheneminen sekä hyvien koulutuskäytäntöjen levittäminen naapurikuntiin. Raken-teellisena vaikutuksena muutamissa kunnissa vakinaistettiin määräaikaisena olleita romani-taustaisia koulunkäynnin ohjaajia. Välillisenä vaikutuksena oli joissain kunnissa romaniväestön osallistumisen ja aikuisopiskelun aktivoituminen Valtionavustuksen yhteydessä kunnat ovat laatineet romanilasten perusopetuksen kehittämissuunnitelmat, joiden yhtenä osana on ollut romanikielen opetus.

207. Romanien opetuksessa erityisenä tavoitteena on vahvistaa oppilaiden identiteetin kehitystä sekä tietoisuutta omasta historiasta ja kulttuurista. Opetuksessa otetaan huomioon Suomen romanien asema etnisenä ja kulttuurisena vähemmistönä. Opetus vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä kotien kanssa. Romanikielistä yhteisöä hyödynnetään opetuksessa.

208. Opetushallitus tuottaa romanikielen oppimateriaalia.

9.6. Suositus - tietoisuus alueellisista ja vähemmistökielistä

”ryhtyvät toimiin lisätäkseen tietoisuutta Suomen alueellisista ja vähemmistökielistä ja suvaitsevaisuutta niitä kohtaan, sekä kaikkien koulutusasteiden yleisten opetussuunnitelmien että joukkoviestinten avulla”

Oikeusministeriö kielellisten oikeuksien edistäjänä

209. Oikeusministeriön tehtävänä on huolehtia kielellisten oikeuksien toteutumisen edistämisestä. Oikeusministeriö seuraa kielilain täytäntöönpanoa ja soveltamista, antaa suosituksia sekä tarvittaessa tekee aloitteita ja ryhtyy muihin toimenpiteisiin epäkohtien korjaamiseksi.

Ihmisoikeudet opetussuunnitelmissa

210. Opetushallitus hyväksyi esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet joulukuussa 2014⁴⁹. Näiden perusteiden mukainen paikallinen opetussuunnitelma otettiin käyttöön esiopetuksen ja vuosiluokkien 1–6 osalta vuoden 2016 aikana ja vuosiluokkien 7–9 osalta porrastetusti vuosina 2017–2019.

211. Perusopetus edistää hyvinvointia, demokratiaa ja aktiivista toimijuutta kansalaisyhteiskunnassa. Perusopetuksessa annetaan tietoa sukupuolen moninaisuudesta, pyritään haastamaan sukupuolistereotyyptit sekä kannustetaan koulutus- ja uravalintoihin, jotka riippuvat oppilaan kiinnostuksen kohteista, ei sukupuolittuneista mielikuvista. Perusopetuksen arvopohjan mukaan kulttuurinen moninaisuus nähdään rikkautena. Tasa-arvon tavoite ja laaja yhdenvertaisuusperiaate ohjaavat perusopetuksen kehittämistä. Opetus edistää osaltaan taloudellista, sosiaalista, alueellista ja sukupuolten tasa-arvoa. Opetus on oppilaita uskonnollisesti, katso-muksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta. Koulu ja opetusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana.

⁴⁹ http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/perusopetus

212. Lukiokoulutuksen uudet yleiset valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako sekä uudistettavat lukiokoulutuksen perusteet otettiin käyttöön 1.8.2016.

213. Euroopan neuvoston nuorten ihmisoikeuskasvatuksen kokemuksiin perustuva Lasten ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja *Compasito* on käännetty suomenkielelle ja se antaa perustiedot lapsen oikeuksista ja ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteista. *Compasiton* käyttöön annetaan koulutusta lasten kanssa työskenteleville kasvattajille.

214. Saamelaiskäräjät on nostanut huolestuneena esille saamelaisten historian, nykypäivän ja kielten vähäisen huomioimisen kaikille yhteisessä opetuksessa.

Yleisradion tehtävistä

215. Yleisradion (Yle) tehtävänä on tuottaa ohjelmia vähemmistökielillä ja huolehtia ohjelmatarjonnasta myös vähemmistöryhmille. Ylen toimintaa säätelee laki Yleisradio Oy:stä (1380/1993), joka linjaa Ylelle julkisen palvelun ohjelmatoiminnan suuntaviivat ja erityistehtävät. Julkisen palvelun ohjelmatoiminnan tulee muun muassa kohdella ohjelmatoiminnassa yhtäläisin perustein suomen- ja ruotsinkielistä väestöä, tuottaa palveluja saamen, romanin ja viittomakielellä sekä soveltuvin osin myös maan muiden kieliryhmien kielellä, tukea suvaitsevaisuutta ja monikulttuurisuutta sekä huolehtia ohjelmatarjonnasta myös vähemmistö- ja erityisryhmille sekä edistää kulttuurien vuorovaikutusta ja ylläpitää ulkomaille suunnattua ohjelmatarjontaa. Ylen toiminta rahoitetaan Yle-verolla.⁵⁰

216. Svenska Yle vastaa ruotsinkielisestä palvelutarjonnasta. Yle Sápmi tekee ainoana Suomessa uutis- ja ajankohtaissisältöjä, lasten- ja nuortenohjelmia ja hartausohjelmia saamelaisille kaikilla kolmella saamen kielellä: pohjois-, koltan- ja inarinsaameksi. Ylellä on uutisia myös viittomakielellä, romanin, venäjän ja englannin kielellä sekä ainoana yleisradioyhtiönä maailmassa latinaksi.

Sanomalehdistön tuki

217. Valtioneuvoston asetuksessa sanomalehdistön tuesta (389/2008) säädetään tuesta, jonka tarkoituksena on edistää ruotsin-, saamen-, karjalan ja romanikielisten ja viittomakielellä julkaistavien sanomalehtien ja verkkolehtien julkaisemista. Lisäksi avustusta voidaan myöntää ruotsinkielisten uutispalvelujen tuottamiseen sekä saamenkielisen aineiston tuottamiseen ja julkaisemiseen suomen tai ruotsin kielellä julkaistavan lehden yhteydessä. Tarkoituksena on siten edistää sananvapautta sekä tiedonvälityksen monipuolisuutta ja moniarvoisuutta.

218. Valtioneuvosto muuttama sanomalehdistön tukea koskeva asetus (538/2011) tuli voimaan 1.1.2013. Uudistuksen myötä lehdistötukea voidaan jatkossa myöntää myös karjalankielisille verkkojulkaisuille ja liitteille, jotka ilmestyvät suomen tai ruotsin kielellä julkaistavien lehtien yhteydessä. Vuonna 2017 valtioneuvosto myönsi tukea valtakunnallisilla vähemmistökielillä julkaistavien sanomalehtien ja verkkojulkaisujen sekä ruotsinkielisen uutispalvelun tuottamisen tukemiseen 500 000 euroa⁵¹.

Mediavaikuttamisen koulutusohjelma vähemmistönuorille

219. Poikkihallinnollisessa YES 6 –hankkeessa 2013-2014 toteutettiin mediavaikuttamisen koulutusohjelma vähemmistötaustaisille nuorille, mukaan lukien romaninuoret. Sen tavoitteena oli lisätä vähemmistönuorten omaa ääntä mediassa, osallista nuoria syrjinnän vastaiseen työhön ja antaa romaninuorille mahdollisuuden oppia vaikuttamaan mediassa.

⁵⁰ <http://yle.fi/yleisradio/>

⁵¹ <http://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f804dfef0>

Romaniportaali

220. YES 6 -hankkeen puitteissa tuotettiin www.romanit.fi -sivusto. Romaniportaali avattiin 2012 ja se sisältää erityisesti nuorille suunnattua opetustarkoituksiin soveltuvaa materiaalia. Sivusto tarjoaa tietoa romanien historiasta, tapakulttuurista ja nykypäivästä sekä kumoaa ennakkoluuloja – vaikeitakaan aiheita kaihtamatta. Sivut on tarkoitettu kaikille romanasioista kiinnostuneille ja kokoaa alleen laajalti romanitietoutta usealle eri kohderyhmälle.

= = =

OSA II

7 ARTIKLA: TAVOITTEET JA PERIAATTEET

221. Tavoitteita ja periaatteita koskevaa 7 artiklaa sovelletaan Suomessa saamen ja ruotsin kieliin. Suomen kieliperuskirjan ratifioinnin yhteydessä antaman selityksen mukaan Suomi soveltaa peruskirjan II-osan säännöksiä soveltuvin osin myös romanikieleen sekä muihin ei-alueellisiin kieliin.

1a) Alueellisten ja vähemmistökielten tunnustaminen kulttuuririkkaudeksi

Hallitusohjelma

222. Pääministeri *Juha Sipilän* hallituksen ohjelman mukaan Suomi on avoin ja kansainvälinen, kieliltään ja kulttuuriltaan rikas maa. Hallitus sitoutuu vaalimaan kaksikielistä Suomea perustuslain ja arvojen mukaisesti.⁵²

1b) Hallinnollisista rajoista

Aluehallinnon uudistaminen

223. Valtion aluehallintoa on uudistettu laajalla kokonaisuudistuksella vuoden 2010 alusta lukien. Valtion aiempien keskeisten aluehallintoviranomaisten - lääninhallitusten, työ- ja elinkeinokeskusten, alueellisten ympäristökeskusten, ympäristölupavirastojen, tiepiirien ja työsuojelupiirien työsuojelutoimistojen- tehtävät on koottu 1.1.2010 lukien kahteen monitoimialaiseen viranomaiskokonaisuuteen, joita ovat aluehallintovirastot (6 virastoa) sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (15 keskusta).

224. Eduskunta edellytti hyväksyessään aluehallinnon uudistamista koskevan lainsäädännön (EV 150/2009 vp), että eduskunnalle annetaan seikkaperäinen selonteko vuoden 2012 loppuun mennessä aluehallintouudistuksen toimeenpanosta ja toteutumisesta. Valtioneuvosto antoi Eduskunnalle selonteon helmikuussa 2013. Selonteossa arvioidaan uudistuksen toimeenpanoa ja toteuttamista Eduskunnan edellyttämällä tavalla sekä tehdään arviointiin perustuvia ehdotuksia aluehallinnon edelleen kehittämiseksi.

225. Syyskuussa 2013 julkaistiin Tampereen yliopiston johtamistieteiden laitoksen tekemä arviointiraportti "Työvoitto - Haastavan ajan hallinnonuudistus". Hankkeen toteutumista arvioinut raportti toteaa, että uusi aluehallinto on saatu toimintakykyiseksi osin nopeammassakin aikataulussa kuin mihin ohjaavissa ministeriöissä ja valmistelijoiden keskuudessa varauduttiin. Aluehallintovirastojen ja ELY-keskusten palvelukykyisyys on pystytty säilyttämään melko hyvällä tasolla, kun mittarina käytetään ulkoista palvelukykyä koskevia tarkasteluja ja asiakaspalautetta. Raportti kuitenkin arvioi, että lisätyötä tarvitaan tuloksellisen aluehallinnon toimintakyvyn varmistamiseksi.

226. Aluehallintouudistusta koskevan lainsäädännön eduskuntakäsittelyn yhteydessä perustuslakivaliokunta totesi lausunnossaan (PeVL 21/2009 vp) muun muassa, että perustuslain säännökset voivat asettaa suoraan rajoituksia valtuuksien nojalla annettavien säännösten sisäl-

⁵² http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82

lölle muun muassa silloin, kun viranomaisen toimialueen sääntelyllä on perusoikeuskytkentöjä. Aluehallinnon uudistamisessa oli valiokunnan mukaan merkityksellistä ainakin se, että muutokset viranomaisten toimialueissa saattavat vaikuttaa viranomaisen kielelliseen asemaan ja siten välillisesti perustuslain säännöksissä turvattujen kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Valtion alue- ja paikallishallinnon asetuksentasoisessa järjestämisessä on valiokunnan mukaan kiinnitettävä erityisesti huomiota perustuslain 122 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Merkitystä on myös perustuslain 17 §:n 2 ja 3 momentin säännöksillä oikeudesta käyttää omaa kieltään - suomea, ruotsia tai saamea - viranomaisessa sekä julkisen vallan velvoitteesta huolehtia maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Valiokunta katsoi, että jos hallinnollisesti toimiva aluejako on mahdollista määritellä useilla vaihtoehtoisilla tavoilla, perusoikeuksien turvaamisvelvollisuus edellyttää, että niistä valitaan vaihtoehto, joka parhaiten toteuttaa kielelliset perusoikeudet. Valiokunta painotti, että valtioneuvoston päätöksenteko on tältä osin edellä mainittujen säännösten asettamiin vaatimuksiin perustuvaa laillisuusharkintaa. Hallinnollisesti mahdollisista aluejaotuksista on tällöin valittava se, joka toteuttaa parhaiten kielelliset perusoikeudet.

227. Aluehallintouudistuksen valmistelun yhteydessä nousi esille kaksikielisen Keski-Pohjanmaan maakunnan suuntautumista koskeva kysymys, jossa ratkaisuvaihtoehtoina oli maakunnan sijoittaminen joko suomenkielisistä tai kaksikielisistä viranomaisyksiköistä muodostettavaan uuteen viranomaiseen. Asia ratkaistiin perustuslakivaliokunnan kannanoton johdosta ja viranomaisten kielellisten palvelujen järjestämiskykyä koskevien selvitysten perusteella jälkimmäisen ratkaisuvaihtoehdon mukaisesti. Tehdyn ratkaisun mukaan Keski-Pohjanmaan maakunta kuuluu kaksikieliseen Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston ja kaksikieliseen Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen toimialueeseen.

228. Uudistuksen yhteydessä ei näin ollen syntynyt sellaisia aluejakoja, jotka olisivat kielellisestä näkökulmasta muuttaneet aikaisempaa tilannetta. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten jokainen vastuualue, jonka toimialueella on yksikin kaksikielinen tai toisenkielinen kunta, on kaksikielinen ja sillä on sen mukainen velvollisuus järjestää palvelut molemmilla kansalliskielillä. Yleisellä tasolla ei ole tullut esiin, että aluehallinnon viranomaisten palveluissa molemmilla kansalliskielillä olisi tapahtunut merkittäviä muutoksia uudistusta edeltävään tilanteeseen verrattuna. Uudistuksen toimenpanon alussa ilmeni kuitenkin puhelunvälityksessä joitakin yksittäisiä ongelmia. Aluehallinnon viranomaisten yhteisessä ja ulkoistetusti hoidetussa puhelinvaihteessa asiakkaat eivät aina saaneet muutamissa yksittäisissä tapauksissa asianmukaista ruotsinkielistä palvelua. Puhelinpalvelun laatua koskevat ongelmat käsiteltiin palvelun toimittajan kanssa eikä asiakaspalautetta palvelun puutteellisuudesta ole enää tämän jälkeen tullut.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus ja maakuntauudistus

229. Sosiaali- ja terveydenhuollon (Sote) uudistuksessa ja maakuntauudistuksessa⁵³ perustetaan uudet maakunnat, uudistetaan sosiaali- ja terveydenhuollon rakenne, palvelut ja rahoitus sekä siirretään maakunnille uusia tehtäviä. Uudistuksen on tarkoitus tulla voimaan 1.1.2020 alkaen.

230. Suurin muutos on jako kolmeen hallinnon tasoon. Jatkossa Suomen julkinen hallinto järjestetään kolmella tasolla, jotka ovat valtio, maakunta ja kunta.

⁵³ <http://alueuudistus.fi/sote-maku-yleisesittely>

231. Itsehallinnolliset maakunnat muodostetaan nykyisen maakuntajaon pohjalta. Jatkossa 18 maakuntaa järjestävät kaikki alueensa sosiaali- ja terveyspalvelut. Maakunnille siirtyy myös muita tehtäviä ELY-keskuksista, TE-toimistoista, aluehallintovirastoista, maakuntien liitoista ja muista kuntayhtymistä sekä kunnista.

232. Tämä vähentää merkittävästi erilaisten sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä vastaavien ja kuntien yhteisten lakisääteisten organisaatioiden määrää, kun tehtävät siirtyvät lähes 190 eri vastuuviranomaiselta 18 maakunnalle. Uudistuksen myötä palveluja pystytään johtamaan paremmin alueellisesti tasapainoisena kokonaisuutena.

233. Uudistuksen tavoitteena on tarjota ihmisille nykyistä yhdenvertaisempia palveluja, vähentää hyvinvointi- ja terveyseroja sekä hillitä kustannusten kasvua. Peruspalveluja vahvistetaan ja digitaalisia palveluja hyödynnetään paremmin. Valtio vastaa ensisijaisesti tulevien maakuntien rahoituksesta. Sosiaali- ja terveydenhuollon monikanavainen rahoitus yksinkertaistetaan ja ihmisten valinnanvapautta palveluissa lisätään.

Kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa

234. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut järjestetään molemmilla kansalliskielillä eli sekä suomeksi että ruotsiksi jos maakunta koostuu erikielisistä tai kaksikielisistä kunnista⁵⁴. Jos kaikki maakuntaan kuuluvat kunnat ovat yksikielisiä, järjestetään palvelut ja niihin liittyvä hallinto alueen kuntien kielellä. Ehdotetuista maakunnista kuudesta maakunnasta tulee kaksikielinen ja Pohjanmaata lukuun ottamatta muissa ruotsi on vähemmistökielenä.

235. Kielilain mukaan viranomaisen on oma-aloitteisesti huolehdittava siitä että henkilön kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Kun palveluja järjestetään, toiminta on suunniteltava niin että kielilakia noudatetaan.

236. Oikeus saamen kielen käyttöön viranomaisissa koskee lähinnä saamelaisten kotiseutu-alueita. Kotiseutualueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä osa Sodankylän alueesta. Nykyisin saamelaisilla on oikeus käyttää saamen kieltä sosiaali- ja terveydenhuollossa kotiseutualueen kunnissa ja Lapin sairaanhoitopiirissä. Kunnilla ei kuitenkaan ole lainsäädäntöön perustuvaa velvollisuutta järjestää saamenkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluja. Saamenkielinen tulkkaus täyttää lain vaatimukset, mikäli koulutettua saamenkielistä ammattihenkilöä ei ole saatavilla.

237. Tilanteissa, joissa asiakkaalla tai potilaalla ja henkilöstöllä ei ole yhteistä kieltä on huolehdittava siitä, että henkilö saa riittävän käsityksen asiastaan ja sen merkityksestä ja että henkilö voi ilmaista mielipiteensä. Jos tulkkia ei ole mahdollista saada paikalle, ymmärtämisestä on huolehdittava muilla tavoin.

238. Pohjoismaiden kansalaisilla on oikeus käyttää omaa kieltään, suomen, islannin, norjan, ruotsin tai tanskan kieltä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Alueen on tällöin mahdollisuuksien mukaan huolehdittava siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset saavat tarvittavan tulkkaus- ja käännösavun. Pohjoismaiden kansalaisten oikeus käyttää omaa äidinkieltään perustuu Pohjoismaiden sosiaalipalvelusopimukseen. Myös muita kieliä puhuvien, kuten ulkomaalaisten tarve saada käyttää omaa kieltään otetaan huomioon.

239. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueeseen kuuluvien maakuntien on tehtävä yhteistyösopimus sosiaali- ja terveydenhuollon alueelliseksi yhteensovittamiseksi. Sopimuksessa on sovittava toimenpiteet myös kielellisten oikeuksien varmistamiseksi. Valtioneuvosto vahvistaa joka neljäs vuosi lainsäädäntöä täydentävät strategiset tavoitteet sosiaali- ja terveyden-

⁵⁴ <http://alueuudistus.fi/sote-uudistus/kielelliset-oikeudet>

huollon järjestämiseksi. Tavoitteissa on määriteltävä myös tavoitteet kielellisten oikeuksien turvaamiseksi.

240. Valmisteilla olevan maakuntalain mukaan kaksikielisessä maakunnassa maakuntahallituksen on asetettava vähemmistökielen vaikuttamistoimielin. Toimielimen jäseniksi valitaan maakunnan vähemmistökielisiä asukkaita edustavia henkilöitä. Vaikuttamistoimielimen tehtävänä on selvittää, arvioida ja määritellä maakunnan kielellisen vähemmistön palvelujen tarvetta sekä seurata ja kehittää näiden palvelujen saatavuutta ja laatua.

241. Maakunnassa, johon kuuluu saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluva kunta, on maakuntahallituksen asetettava saamenkielen vaikuttamistoimielin. Saamenkielen vaikuttamistoimielimen jäseneksi valitaan saamenkielisiä asukkaita edustavia henkilöitä.

Uusi kuntalaki

242. Uusi kuntalaki (410/2015) tuli voimaan 1.5.2015. Suurta osaa lain säännöksistä on sovellettu kuitenkin vasta 1.6.2017 lukien. Uusi kuntalaki edistää kunnan asukkaiden itsehallinnon ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista sekä kunnan toiminnan suunnitelmallisuutta ja taloudellista kestävyttä.

Kuntien kielellinen jaotus

243. Kunta on kielellisen jaotuksen perusyksikkö. Kunnat ovat kielilain mukaan yksikielisiä tai kaksikielisiä. Kielellinen jaotus perustuu väestötietojärjestelmän tietoihin kunnan asukkaiden kielestä, ja sen vahvistaa valtioneuvosto asetuksella joka kymmenes vuosi. Henkilö voi rekisteröidä äidinkielekseen eli omaksi kielekseen vain yhden kielen. Kunta on kaksikielinen, jos suomen- tai ruotsinkielinen vähemmistö on vähintään kahdeksan prosenttia tai vähintään 3 000 asukasta. Kaksikielistä kuntaa ei saa määrätä yksikieliseksi, ellei vähemmistön osuus ole laskeutunut alle kuuden prosentin.

244. Valtioneuvosto määrittää kuntien kielelliset jaotukset kymmenvuotiskausittain. Kielilain 5 §:n muutoksen (1039/2014) myötä kunnanvaltuuston esityksestä yksikielinen kunta voidaan nyt säätää valtioneuvoston asetuksella kaksikieliseksi kesken sen kymmenvuotiskauden, jonka ajaksi kunta on säädetty yksikieliseksi. Valtionosuuksia koskevan lain muutoksesta johtuen kunnan mahdollisuutta muuttua yksikielisestä kaksikieliseksi joustavoitettiin, koska ainoastaan kaksikieliset kunnat ovat muutoksen jälkeen oikeutettuja kielillisään. Viimeiset kolme yksikielistä ruotsinkielistä kuntaa Manner-Suomessa muuttuivat kaksikielisiksi lakimuutoksen johdosta. Muutos ei ole johtanut siihen, että yksikieliset suomenkieliset kunnat olisivat muuttuneet kaksikielisiksi.

245. Sellaiset yksikieliset kunnat, jotka eivät olleet enää oikeutettuja kielillisään, ovat valtuustoissaan päättäneet muuttaa kielellisen asemansa kaksikieliseksi.

246. Kielilain 27 §:ää muutettiin siten, että valtion on lähetettävä kirjelmät kaksikieliseen kuntaan sekä suomeksi että ruotsiksi. Näin halutaan turvata, että kaksikielinen kunta saa tarvitsemansa tiedot molemmilla kielillä, ja siten vähentää käännskustannuksia. Myös kielilain 29 §:ää muutettiin siten että velvollisuudet antaa kunnalliset kokouskutsut ja pöytäkirjat sekä suomeksi että ruotsiksi laajenivat. Uuden säännöksen myötä kunnan on päättäessään kokouskutsujen kielestä turvattava luottamushenkilöiden mahdollisuus täyttää tehtävänsä ja huolehdittava kunnan asukkaiden tiedonsaantitarpeista. Velvollisuus kääntää kokouskutsut ja pöytäkirjat laajenisi koskemaan myös hallituksen ja lautakuntien asiakirjoja kaikissa kaksikielisissä kunnissa

247. Asetusta kuntien kielellisestä asemasta kymmenvuotiskaudella 2013–2022 (53/2013) muutettiin toukokuussa 2015 (591/2015). Muutoksen jälkeen Manner-Suomessa ei ole enää yhtään yksikielistä ruotsinkielistä kuntaa. Vuoden 2016 alusta lukien kaksikielisiä kuntia on 33. Ruotsi on niistä enemmistökielenä 15 kunnassa ja suomi 18 kunnassa. Muut Manner-Suomen kunnat ovat suomenkielisiä. Ahvenanmaalla on 16 yksikielistä kuntaa.

Käräjäoikeusverkoston uudistaminen

248. Hallitus on antanut eduskunnalle esityksensä (HE 670/2016 vp) käräjäoikeusverkoston uudistamiseksi vuoden 2017 alussa. Tavoitteena on toteuttaa uudistus vuoden 2019 alusta. Esityksen mukaan nykyisten 27 sijaan jatkossa käräjäoikeuksia olisi 20.

249. Uudistuksella yhdistettäisiin Espoon ja Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudet, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan käräjäoikeudet, Oulun ja Ylivieska-Raahen käräjäoikeudet sekä Kemi-Tornion ja Lapin käräjäoikeudet. Lisäksi Hyvinkään käräjäoikeuden tuomiopiiri jaettaisiin siten, että sen eteläiset kunnat ja Itä-Uudenmaan, Tuusulan ja Vantaan käräjäoikeudet yhdistettäisiin, ja Hyvinkään käräjäoikeuden tuomiopiirin pohjoiset kunnat ja Kanta-Hämeen käräjäoikeus yhdistettäisiin.

250. Käräjäoikeudet nimettäisiin pääosin maakuntien nimien perusteella.

251. Käräjäoikeuksien toimipaikkojen määrää vähenisi nykyisestä 57:stä 36:een. Uudistuksen seurauksena käräjäoikeus tai kanslia lakkaisi 12 paikkakunnalta. Näistä kolme on hallinnollista kansliaa (Järvenpää, Porvoo ja Raasepori); ne sijaitsevat eteläisessä Suomessa, jossa välimatkat ovat pääosin lyhyitä ja liikenneyhteydet hyviä. Porvooseen ja Raaseporiin jäisi istuntopaikka. Muista kanslioista lakkaisivat Iisalmi, Kotka, Lohja, Raahe ja Sodankylä, Imatra, Kuusamo, Savonlinna ja Varkaus. Näitä lakkauttamisia puoltaa osin käsiteltävien asioiden ja asiakaskäyntien vähäinen määrä. Lisäksi välimatkat muihin toimipisteisiin jäävät kohtuullisiksi.

252. Nykyisistä istuntopaikoista lakkautettaisiin 14, koska ne ovat vähäisellä käytöllä ja niiden turvallisuudessa on puutteita. Teknisen varustelutason uudistaminen taas edellyttäisi käyttötarpeeseen nähden suuria investointeja.

253. Uudistuksen tavoitteena on vahvistaa käräjäoikeusverkoston rakennetta niin, että oikeusturvan saatavuus ja lainkäytön laatu voidaan muuttuvassa toimintaympäristössä turvata tulevaisuudessakin. Pyrkimyksenä on luoda toiminnallisesti tehokas ja maantieteellisesti riittävän kattava toimipaikkaverkko. Käräjäoikeuksien toimintakykyä vahvistettaisiin muodostamalla hallinnollisesti suurempia yksiköitä, joissa työmäärä ja resurssit voidaan jakaa nykyistä tehokkaammin ja tasaisemmin. Suuremmissa yksiköissä henkilöstön osaamista ja ammattitaitoa voidaan hyödyntää nykyistä monipuolisemmin ja laajemmalla maantieteellisellä alueella. Oikeudenhoidon kokonaisresurssit voitaisiin siten jakaa nykyistä tehokkaammin, mikä edistäisi oikeuden saatavuutta ja kansalaisten yhdenvertaisuutta.

254. Käräjäoikeuksien riittävän suuren koon lisäksi huomiota on kiinnitetty myös mm. aluejaon tarkoituksenmukaisuuteen, kielellisiin oikeuksiin, oikeuden saatavuuteen ja digitalisaation tuomiin muutoksiin. Esityksen myötä kaksikielisten käräjäoikeuksien määrä vähenisi kahdeksasta viiteen, kun Espoon ja Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudet, Itä-Uudenmaan ja Vantaan käräjäoikeudet sekä Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan käräjäoikeudet yhdistettäisiin. Pohjanmaan käräjäoikeus muuttuisi enemmistökieltään suomenkieliseksi, ja sen työkieli muuttuisi ruotsista suomeksi. Esityksen mukaan Pohjanmaan käräjäoikeuden tuomiopiirin ruotsinkielisen väestön oikeudet kyetään jatkossakin turvaamaan niin, että sinne sijoitetaan riittävä määrä kielituomarin virkoja. Pohjanmaan väestöpohjasta johtuen on varmistuttava siitä, että myös käräjäoikeuden muuhun henkilöstöön kuuluu riittävä määrä sekä suomen että ruotsin kielen

taitoisia henkilöitä. Jatkossa olisi huolehdittava myös siitä, että Pohjanmaan käräjäoikeuteen rekrytoidaan riittävästi kielitaitoisia käräjänotaareita. Uudistus vaikuttaisi myös Uudenmaan käräjäoikeuksien tuomiopiirien ruotsinkielisen väestön osuuteen siten, että ruotsinkielisen väestön osuus uusissa Länsi- ja Itä-Uudenmaan käräjäoikeuksissa olisi nykyisiä käräjäoikeuksia pienempi.

255. Esityksen mukaan erityistä huomiota olisi kiinnitettävä siihen, että käräjäoikeuksissa olisi riittävä määrä sekä suomen- että ruotsinkielentaitoista henkilöstöä.

256. Folktingetin näkemyksen mukaan suunniteltu käräjäoikeusverkoston uudistaminen heikentää ruotsin kielen asemaa. Käräjäoikeudet ja niiden toimipisteet sijoitettaisiin suurimpiin väestökeskittyymiin.

1c) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten edistäminen

Saamen kielen elvyttämisen toimenpideohjelma

257. Saamelaisten kotiseutualue sijoittuu Lapin maakunnan pohjoisosaan, johon kuuluvat Enontekiön, Utsjoen ja Inarin kunnat sekä osa Sodankylän kunnasta. Saamen kielellä tarkoitetaan lainsäädännössä kaikkia kolmea Suomessa puhuttua saamen kieltä, inarinsaamea, koltansaamea ja pohjoissaamea. Saamelaisten kotiseutualueella toimivien valtion viranomaisten tai viranomaisten, joiden toimialueeseen saamelaisten kotiseutualue kuuluu, tulee antaa saamenkielistä palvelua asiakkaan saamen kielestä riippuen.

258. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, kuten Rovaniemellä, Oulussa ja pääkaupunkiseudulla, asuvien saamelaisten määrä on kuitenkin jatkuvasti kasvanut. Kotiseutualueen ulkopuolella asuu yli puolet saamelaisista ja alle 10-vuotiaista lapsista jopa yli 70 prosenttia. Viime aikoina on erityisenä huolenaiheena ollut saamen kielten katoaminen saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

259. Saamen kielen elvyttämiseksi on viime vuosina toteutettu toimenpiteitä, mutta ne eivät vielä takaa saamen kielten säilymistä. Kaikkien Suomessa puhuttujen saamen kielten asema on edelleen uhanalainen. Näistä koltansaame ja inarinsaame ovat vakavasti uhanalaisia kieliä. Keskeisinä haasteina kielten säilymisessä aktiivisina käyttökielinä sekä niiden elvyttämisessä ovat saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen sekä saamenkielisen varhaiskasvatuksen turvaaminen, saamelaisten poismuutto saamelaisten kotiseutualueelta, joka on merkinnyt saamen kielten luonnollisten kielenkäyttöympäristöjen vähentymistä, sekä eri alojen pätevien ja saamen kieltä riittävästi osaavien ammattilaisten vähyyttä.

260. Valtioneuvosto päätti heinäkuussa 2014 toimenpideohjelmasta saamen kielen elvyttämiseksi⁵⁵ periaatepäätöksensä. Toimenpideohjelma sisältää vision saamen kielten elpymiseksi vuoteen 2025 mennessä sekä toimenpiteet tilanteen parantamiseksi. Toimenpideohjelma koskee kaikkia kolmea Suomessa puhuttua saamen kieltä: pohjois-, inarin- ja koltansaamea. Periaatepäätös sisältää myös 21 nimenomaista toimenpidettä saamen kielen elvyttämiseksi. Ohjelman toteutumisen seurannasta vastaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Saamelaiskäräjät oli edustettuna sekä ohjelmaehdotuksen valmistelemiseksi asetetussa työryhmässä että sen sihteeristössä. Käsitellessään edellisten hallitusten toimenpideohjelmiä ja strategioita, päätti pääministeri *Juha Sipilän* hallitus joulukuussa 2016 jatkaa periaatepäätöksen toteuttamista.

⁵⁵ http://minedu.fi/export/sites/default/OPM/Verkkouutiset/2014/07/liitteet/periaatepaatos_fi.pdf

261. Periaatepäätöksen mukaan kielen elvyttäminen on pitkäjänteistä toimintaa, jonka tulokset tulevat näkyviksi vasta vuosien tai jopa vuosikymmenten aikana. Osa toimenpideohjelmaan sisällyvistä toimenpiteistä on ryhdytty toteuttamaan hyvin. Osa toimenpiteistä ei puolestaan ole vielä alkanut. Periaatepäätöksen myötä mm. tukea saamen kielipesien toiminnalle sekä saamelaisten kotiseutualueella että muualla maassa on viime vuosina kasvatettu. Saamenkielisten oppimateriaalien tuottamiseen tarkoitettua tukea on lisätty. Saamen kielen etäopetuksen ja saamenkielisen opetuksen järjestelmien kehittämiseksi osana perusopetusta tehdään työtä parhaillaan. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi erillisrahoituksen Oulun yliopistolle saamenkielisen lastentarhanopettajia kouluttavan hankkeen käynnistämiseksi. Koulutukseen tuli hyvin hakijoita ja koulutus käynnistyi yliopiston ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen yhteistyönä syksyllä 2016.

262. Saamelaiskäräjät on julkaissut raportin saamen kielten elvyttämisen parhaista käytännöistä ja kansallisen kielipolitiikan linjauksista Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa⁵⁶.

Karjalan kielen elvytysohjelma

263. Karjalan kielen elvytysohjelman käynnistämiseksi on myönnetty 100 000 euron määräraha keväällä 2017. Myönnetyllä avustuksella on tarkoitus käynnistää karjalan kielen elvytysohjelma, jonka avulla tuetaan karjalan kielen ja kulttuurin säilyttämistä ja käyttöä. Ohjelmalla pyritään lisäämään karjalan kielen käyttöä arkielämässä hyödyntämällä kieltä ja kulttuuria matkailussa sekä lisäämällä opetusta esi-, perus- ja keskiasteille. Kieltä ja kulttuuria elvytetään myös tuottamalla nykykarjalaista taidetta, kirjallisuutta, musiikkia ja teatteria. Karjalan kielen elvytys koskee kaikkia Suomessa puhuttuja karjalan kielen muotoja.

264. Ohjelman toteuttamisesta vastaa Karjalan Kielen Seura ry useiden yhteistyötahojen kanssa. Elvytysohjelmaa toteutetaan aikavälillä 1.5.2017 - 30.4.2018.

Romanipoliittinen ohjelma

265. Suomen romanipoliittinen ohjelma hyväksyttiin vuonna 2009. Romanipoliittisessa ohjelmassa on kuusi painopistealuetta ja kymmenen toimintalinjausta. Ohjelmaan sisältyy 147 toimenpidettä, joiden toteuttamisvastuu on jaettu useille hallinnonaloille. Hallitus sitoutuu edistämään toimia romanikielen aseman vahvistamiseksi ja kielen säilymiseksi kehittämällä muun muassa sen opetuksen edellytyksiä.

266. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti vuonna 2012 työryhmän, jonka tehtävänä oli koordinoita ja seurata romanipoliittisen ohjelman toimeenpanoa. Työryhmään kuului 24 jäsentä, joista puolet oli romanitaustaisia. Työryhmän määräaika päättyi vuoden 2013 lopussa.

267. Romanipoliittisesta ohjelmasta laadittiin seurantaraportti⁵⁷, jonka tiedot perustuvat ministeriöiltä ja muilta vastuutahoilta, kunnilta kuntakuulemisen yhteydessä ja romaneilta esimerkiksi järjestökuulemisen välityksellä vuonna 2013 kerättyihin tietoihin. Raportissa tarkastellaan, miten romanipoliittisen ohjelman tavoitteet ovat toteutuneet työllisyyden, koulutuksen, sosiaali- ja terveystalvelujen, syrjinnän vastaisen toiminnan ja asumisen aloilla. Lisäksi raportissa selostetaan, miten ohjelmaa on toteutettu alueellisella ja paikallisella tasolla.

268. Romanipoliittinen ohjelma on parantanut tietoisuutta ja koordinaatiota romanasioissa valtakunnallisella tasolla. Eri ministeriöille vastuutetut toimenpiteet ovat toteutuneet parhai-

⁵⁶ http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=1299&Itemid=149

⁵⁷ Romanipoliittisen ohjelman toimeenpanon ohjaus ja seuranta – työryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:48, http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9882185&name=DLFE-30052.pdf

ten, ja osassa toimenpiteitä on edistytty merkittävästi. Erityisesti opetussektorilla on tapahtunut huomattavaa edistystä. Toimeenpano paikallisella tasolla on ollut haasteellista. Erityisiä haasteita voidaan tunnistaa romanien työllistymisen ja aikuiskoulutuksen saralla.

269. Kunta- ja järjestökuulemiset ja valtakunnalliset romaniasiain neuvottelukuntien neuvottelupäivät ovat osoitus toimivasta yhteistyöstä romanien, valtionhallinnon ja kuntien välillä. Romaniväestön aktiivinen osallistuminen ohjelman toimeenpanoon kertoo luottamuksesta toimijoiden välillä. Luottamuksellisia suhteita rakentaa osaltaan Suomen käytäntö osallistaa romaniväestö heitä koskevaan päätöksentekoon.

270. Oikeusministeriö julkaisi vuonna 2014 selvityksen romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutumisesta⁵⁸. Selvitys perustui Suomen romanipoliittisen ohjelman, kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2012–2013 sekä hallitusohjelman kirjauksiin.

271. Osana romanipoliittisen ohjelman toimeenpanoa Opetushallitus julkaisi maaliskuussa 2016 selvityksen aikuisten romanien koulutustaustoista⁵⁹. Selvitys sisältää myös toimenpide-ehdotuksia, joita toteutetaan vuosina 2017- 2019.

Kieliasiain neuvottelupäivä

272. Valtioneuvoston asettama kieliasiain neuvottelukunta järjesti 20.10.2016 ensimmäistä kertaa kieliasiain neuvottelupäivän, jonka tarkoituksena oli käynnistää uudenlainen toimintatapa eri kieliryhmien ja hallituksen välisen vuoropuhelun edistämiseksi. Hallitusta edusti tilaisuudessa oikeusministeri, joka kävi vuoropuhelua kieliryhmien kanssa. Neuvottelupäivään osallistui eri kieliryhmien edustajia sekä kieliasioiden kannalta keskeisiä virkamiehiä eri ministeriöistä. Neuvottelupäivän keskeiset teemat olivat asenneilmapiiri ja kieliolot Suomessa sekä kielellisten oikeuksien toteutuminen sosiaali- ja terveydenhuollossa.⁶⁰

273. Kieliasiain neuvottelukunta järjesti 3.11.2017 toisen kieliasiain neuvottelupäivän, jossa perhe- ja peruspalveluministeri keskusteli kieliryhmien kanssa SOTE-palveluista.

274. Neuvottelupäivä järjestetään tulevaisuudessa vuosittain ja tarkoituksena on kieliryhmien ja hallituksen aito vuoropuhelu.

Cultura-säätiö

275. Cultura-säätiö⁶¹ aloitti toimintansa 1.1.2013. Säätiön tarkoituksena on tukea Suomen venäjänkielisen väestön kielellistä ja kulttuurista identiteettiä ja edesauttaa venäjänkielisen väestönsosan kulttuurin kehittymistä sekä muutoin kehittää kaksisuuntaista ja monialaista integraatiota. Säätiön tarkoituksena on myös edistää kulttuurien välistä vuorovaikutusta kansallisesti ja kansainvälisesti. Taiteen ja kulttuurin avulla kehitetään yhteistoimintaa, joka edistää maahanmuuttajien ja pääväestön välistä vuorovaikutusta sekä maahanmuuttajien osallisuutta. Kulttuuri on keskeinen toimiala maahanmuuttajien oman identiteetin, kielen ja kulttuurin vaalimisen ja kehittämisen, mutta myös aktiivisen kansalaisuuden kannalta.

⁵⁸ Selvitys romanien kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 11/20014, http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1392988540383/Files/OMSO_11_2014_Romani_kieli_48_s.pdf

⁵⁹ Katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2015:8. http://www.oph.fi/download/175254_katsaus_aikuisten_romanien_koulutustaustoihin.pdf

⁶⁰ Kieliasiain neuvottelukunnan tiedote 21.10.2016 http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2016/10/kieliryhmatjainministerilindstromkeskus_telivatensimmaisillakieliasiainneuvottelupaivilla.html

⁶¹ <http://www.culturas.fi/>

276. Säätiö toimii yhteistyökanavana ja matalan kynnyksen kohtaamispaikkana tuottaen monialaista kotoutumista tukevia tapahtumia sekä tiedotus- ja valmennuspalveluita yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Säätiö ylläpitää sekä venäjänkielisille, että pääväestölle tarkoitettua kohtaamispaikkaa, joka käynnistyi huhtikuussa 2013.

277. Cultura-säätiön perustajajäseniä ovat opetus- ja kulttuuriministeriö, kuntapuolelta Helsinki, Espoo, Vantaa, Tampere, Turku, Joensuu ja Lappeenranta sekä kansalaisjärjestöt - Suomi-Venäjä-Seura ja Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto. Opetus- ja kulttuuriministeriö on säätiön suurin rahoittaja.

278. Cultura-säätiö myös hallinnoi eduskunnan 18.9.2013 perustamaa Valtiopäivätoiminnan 150. merkkivuoden juhlarahastoa. Juhlarahasto myöntää tukea suomalaisten venäjän kielen ja venäläisen kulttuurin opiskeluun ja sekä venäjän opetuksen kehittämiseen. Juhlarahaston tavoitteena on lisätä venäjän kielen opiskelun suosiota ja parantaa oppimistuloksia, lisätä liikkuvuutta sekä vaihtoa Suomen ja Venäjän välillä ja kasvattaa venäläisen kulttuurin tietämystä Suomessa. Apurahaa voivat hakea suomalaiset yksityishenkilöt, suomalaiset työryhmät ja Suomeen rekisteröidyt, vähintään vuoden toimineet yhteisöt. Juhlarahasto on jakanut kahdesti apurahoja: vuonna 2015 yhteensä 35 kpl ja vuonna 2016 yhteensä 92 kpl.

Venäjänkielinen kirjasto

279. Tammikuussa 2013 avattiin Espoon kaupunginkirjasto Sellossa venäjänkielinen kirjasto, joka palvelee venäjänkielisiä ja venäjänkielestä kiinnostuneita asiakkaitaan. Kirjaston tavoitteena on tukea Suomessa asuvan venäjänkielisen väestön kieltä ja kulttuuria sekä välittää tietoa kaikille venäläisestä kulttuurista ja yhteiskunnasta kiinnostuneille. Venäjänkielisen kirjaston ytimen muodostaa entisen Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin (VIE-instituutin) kirjaston kokoelma. Kirjaston toiminta perustuu opetus- ja kulttuuriministeriön Espoon kaupunginkirjastolle määräämään erityistehtävään.

280. Kirjaston myötä venäjänkielisen aineiston valikoima laajenee merkittävästi. Aikuisten ja lasten kauno- ja tietokirjallisuuden lisäksi tarjolla on elokuvia ja äänikirjoja sekä noin 40 nimekkeen lehtikokoelma. Pääkaupunkiseudun yleisten kirjastojen kirjastoverkon haussa on nyt mahdollista hakea venäjänkielistä aineistoa myös kyrillisillä kirjaimilla. Kyrilliiikka on käytössä uutuuksissa sekä osassa vanhempaa aineistoa. Kirjaston kokoelmia pääsevät käyttämään kaikki kirjastoverkon asiakkaat asioimalla Sellossa tai tilaamalla aineiston omaan lähikirjastoon.

Selvitys romanien osallistumisesta kulttuuritoimintaan

281. Ihmisoikeusliitto julkaisi vuonna 2012 opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman selvityksen romanien osallisuudesta ja osallistumisesta kulttuuritoimintaan Suomessa⁶². Selvitystä varten tehtiin laaja kysely, jolla kartoitettiin Suomessa asuvien yli 15-vuotiaiden romanien kulttuuripalvelujen käyttöä. Selvityksessä tarkasteltiin kaikkia taiteen ja kulttuurin aloja. Samalla pyrittiin saamaan tietoa romanien omista toiveista ja tarpeista kulttuuripalvelujen kehittämiseksi ja edistämään siten romanien oikeutta omaan kulttuuriin.

282. Selvitys antaa tietoa siitä, miten romanit itse määrittelevät kulttuuripalveluiden laadun ja sisällön. Kysely antaa myös osviittaa siitä, että romanikulttuuri elää murroksen aikaa. Muutokset tuntuvat useimmista vastaajista pelottavilta, sillä sukupolvien koetaan kasvaneen enemmän erilleen toisistaan, yhteisön olevan katoamassa ja perinteiden muuttuneen siten, että nii-

⁶² Romanit ja kulttuuri - Selvitys romanien osallisuudesta ja osallistumisesta kulttuuritoimintaan Suomessa. Toivonen, Reetta (2012). Ihmisoikeusliitto.

http://www.ihmisoikeusliitto.fi/images/pdf_files/Romanit%20ja%20kulttuuri.pdf.

den noudattamisesta on tullut vaikeampaa. Samalla kun vastaajat olivat tyytyväisiä romanien lisääntyvään kouluttautumiseen ja työllistymiseen, he pohtivat, tuleeko romanikulttuuri häviämään muutosten vuoksi. Varsinkin kielen merkitys kulttuurille korostui vastauksissa. Kielen koettiin olevan avainasemassa romanikulttuurille, mutta sen oppiminen haluttiin pitää romanien omana asiana. Vastaajat toivoivat, että romanikulttuuria tehtäisiin tunnetummaksi valtaväestön kulttuuri-instituutioissa ja että perustettaisiin romanikulttuuria ylläpitäviä kulttuuri-keskuksia.

283. Erittäin harva vastaaja oli sitä mieltä, että romaniasu tai ulkonäkö olisi este kulttuuripalvelujen käytölle. Huomattavasti tärkeämmäksi esteeksi nousi kiinnostavan tarjonnan puutteen lisäksi ajan puute. Tämä on mielenkiintoista tietoa, sillä erilaisten tutkimusten ja selvitysten mukaan nimenomaan rasismi voi olla selkeä este kulttuuripalvelujen käytölle. Tämän selvityksen mukaan romanien kulttuurispesifinen pukeutuminen ja siihen liittyvä syrjinnän pelko ei kuitenkaan ole merkittävä syy kulttuuritilaisuuksista poisjäämiselle.

284. Kysely toi selkeästi esille, ettei romanien elämään kuulu kulttuuripalvelujen käyttö mitenkään itsestään selvästi. Useissa avovastauksissakin todettiin, ettei kulttuuripalveluja ole totuttu käyttämään, vaan enemmän on totuttu vierailemaan sukulaisissa ja ystävillä, ja näihin vierailuihin liittyy paljon kulttuurikokemuksia, musiikkia ja tarinankerrontaa. Selvästi eniten vastaajat halusivat kulttuuripalveluja, joissa romanikulttuuri on jollakin tavoin mukana.

285. Kyselyn perusteella voidaan todeta, että romanit ovat hyvinkin aktiivisia median käyttäjiä. Niin television kuin radion ohjelmatarjontaa pitäisi parantaa lisäämällä romanien osallisuutta ohjelmien tuottamiseen ja ohjelmissa esiintymiseen. Myös romanikielisen ohjelmatarjonnan merkitys tuli korostetusti esille.

286. Romanitaiteilijoiden tilanteesta on kyselyn perusteella syytä olla huolissaan. Romanien tekemää ja tuottamaa taidetta ei usein tunnusteta taiteeksi. Erilaisia teknisiä ja taloudellisia tukirakenteita romanitaiteilijoiden työn ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi on syytä luoda nopealla aikataululla.

Selvitys venäjänkielisten osallistumisesta kulttuuritoimintaan

287. Venäjän ja Itä-Euroopan Instituutin selvitys Suomen venäjänkielisistä kulttuuripalveluiden käyttäjinä ja tuottajina⁶³ julkaistiin vuonna 2012.

288. Selvityksen mukaan Suomessa asuvien venäjänkielisten kohdalla taide- ja kulttuuripalveluihin osallistumisen esteet johtuvat osaltaan asenteista niin venäjänkielisten kuin palvelujen tarjoajien puolelta. Venäjänkielisillä on taipumusta eristäytyä oman kulttuurisen ryhmänsä pariin ja käyttää ainoastaan omakielisiä taide- ja kulttuuripalveluja. Tämä voi johtua siitä, että oma kulttuuri koetaan perinnerikkaammaksi ja korkeatasoisemmaksi tai koska oman kulttuurisen ryhmän koetaan lieventävän mahdollisia syrjinnän kokemuksia. Suomalaisilla taide- ja kulttuuripalveluilla ei puolestaan ole aina tarpeeksi tahtoa kohdentaa palveluitaan venäjänkielisille.

289. Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liiton mukaan venäjänkieliset haluaisivat osallistua tiiviimmin suomalaisten tarjoamaan kulttuuritoimintaan, vaikkakin joillekin ryhmille kieli on este. Esimerkkinä tilanteen paranemisesta on Helsingin kaupungin kulttuurikeskuksen syksyllä 2013 aloittama *Harasoo! Venäläisen kulttuurin viikko* Kanneltalossa ja Malmitalossa -toiminta,

⁶³ Lammi, Anelma & Protassova, Ekaterina. 2012. Suomen venäjänkieliset kulttuuripalveluiden käyttäjinä ja tuottajina. Helsinki: Venäjän ja Itä-Euroopan Instituutti.
http://www.kulttuuriakakille.info/doc/monikulttuurisuus_kansio/suomen_venajankieliset_kulttuuripalveluiden_kayttajina__ja_tuot.pdf

jota on tarkoitus jatkaa vuosittain. Venäjä-viikolla on mukana venäjänkielisiä ja suomenkielisiä yhdistyksiä ja muita toimijoita edistämässä kulttuurialogia ja suhteita väestönsien kesken. Vuonna 2017 päävastuun *Harasoo!* -toiminnasta on ottanut Cultura-säätiö ja tapahtuman nimi on muutettu *Cultura.Fest*-tapahtumaksi. Tapahtuma tuotetaan myös jatkossa yhteistyössä venäjänkielisten ja suomalaisten yhteisöjen ja pääkaupunkiseudun kulttuurilaitosten esim. museoiden kanssa.

290. Kirjallisuuden kohdalla venäjänkielisen kirjallisuuden tarjonta on melko hyvällä tasolla. Teatterin puolella venäjänkielisille teatteriesityksille, etenkin lastenteatterille, olisi kysyntää. Lastenteatteriyhdistys *Pelikan ry* ja *Superkids ry* vastaavat osaltaan kysyntään. Suuri osa venäjänkielisestä taide- ja kulttuuritarjonnasta on suunnattu vanhemmalle sukupolvelle, jolloin tarjonta ei välttämättä tavoita tai kiinnosta lapsia ja nuoria.

Selvitys vironkielisten osallistumisesta kulttuuritoimintaan

291. Koska kulttuuri- ja kielierot suomalaisiin ovat virolaisilla vähäisempiä kuin useimmilla muilla maahanmuuttajaryhmillä, ei heihin suunnattuja erityisiä kotouttamistoimenpiteitä kulttuurin alueella ole usein pidetty tarpeellisina. Suomessa on kartoitettu vironkielisten kulttuuripalvelujen käyttöä vuonna 2011 tehdyssä selvityksessä⁶⁴. Tutkimusmenetelminä oli lomaketyö internetin avulla sekä ryhmähaastattelut. Tavallisin muuttoon vaikuttanut tekijä oli työ.

292. Eniten käytettyjä kulttuuripalveluja olivat kirjastot, elokuvateatterit ja teatterit. Mitä kauemmin vastaajat ovat asuneet maassa, sitä enemmän he käyttävät lähes kaikkia suomalaisia kulttuuripalveluja. Kulttuurin harrastamisen esteistä useimmin mainittiin lomakkeessa ajan puute, mutta ryhmäkeskusteluissa tuotiin useimmin esiin tiedon puute. Varsinkin virolaiseen kulttuuriin liittyvistä tapahtumista ja harrastusmahdollisuuksista toivottiin parempaa tiedotusta. Äskettäin saapuneita kiinnostaa vaihtaa kokemuksia toisten Suomessa asuvien virolaisten kanssa, saada tietoa käytännön asioiden järjestämisestä ja myös yksinkertaisesti keskustella äidinkielellään.

293. Kysymykset suomalaisuuden ja virolaisuuden yhteensovittamisesta sekä virolaisen identiteetin kestävydestä suomalaisten joukossa asuessa eivät näyttäneet useimmille olevan ajankohtaisia tai ongelmallisia. Identiteettiin liittyvien ongelmien koettua vähäisyyttä voi pitää jopa yllättävänä. Huolta aiheutti vain lasten motivoiminen vironkielen opiskeluun ja mahdollisuudet löytää heille vironkielen opetusryhmiä kodin lähellä.

294. Hallitus on sopinut vuoden 2018 budjettiin 6 miljoonan euron lahjoituksesta Suomalaisvirolaisen kulttuurisäätiön pääomaan. Suomalaisvirolaisen kulttuurisäätiön tehtävänä on edistää Suomen ja Viron välistä kulttuuri- ja taidealojen verkostoitumista ja yhteistyötä, molemminpuolista kielitaitoa sekä kulttuuritoimintaan välittömästi liittyvää taloudellista toimintaa. Säätiö perustettiin 2015.

1d) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttämisen helpottaminen ja/tai rohkaiseminen puhetilanteissa ja kirjallisesti

Kielellisten oikeuksien toteutumisesta

295. Valtioneuvoston vuoden 2013 kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta todetaan, että kielellisiä palveluja on pyritty parantamaan aktiivisemmin muun muassa siten, että ohjausasiakirjoihin, kuten ohjeisiin, suosituksiin ja kieliohjelmiin, on nimenomaisesti sisällytetty

⁶⁴ http://www.tuglas.fi/tiedostot/Vironkielisten_maahanmuuttajien_osallistuminen.pdf

kielelliset oikeudet. On myös perustettu uusia alueellisia ja paikallisia toimielimiä ja nimetty vastuuhenkilöitä koordinoimaan ja kehittämään viranomaisten kielellisiä palveluja. Kaikilla hallinnon tasoilla on uudistuksissa ja lainsäädäntötyössä arvioitu tai nostettu esille kielellisiin oikeuksiin kohdistuvia vaikutuksia. Viranomaisten verkkotiedottaminen molemmilla kansalliskielillä ja muilla kielillä on selvästi lisääntynyt. Joillakin hallinnon aloilla on kiinnitetty enemmän huomiota työhönottoon, esimerkiksi laatimalla rekrytointiohjeita, joissa kielitaito on huomioitu. Viranomaiset ovat edistyneet suunnitelmien tasolla, mutta niiden toteuttamisessa ei ole vielä edetty - hyvät aikomukset eivät ole saavuttaneet käytännön tasoa.

296. Viranomaiset eivät vielä ole järjestelmällisesti selvittäneet asiakaspalveluaan, eivätkä myöskään palveluketjujen toimivuutta. Suurin ongelma on edelleen puute kielitaitoisesta henkilökunnasta. Henkilöstön kielikurssien ja pitkällä tähtäimellä myös kielikylpytoiminnan toivotaan lisäävän kielitaitoisen henkilökunnan määrää.

297. Viranomaisilla on velvollisuus hankkia oma-aloitteisesti asiakkaan äidinkieltä koskeva tieto väestötietojärjestelmästä, jossa on muun muassa tieto henkilön äidinkielestä ja asiointikielestä. Tästä huolimatta viranomaiset eivät kuitenkaan nykyisin aina selvitä eivätkä käytä henkilön kieltä, kun ne tarjoavat palvelujaan. Näin ollen kielellisistä oikeuksista huolehtiminen on viime vuosina jäänyt yhä useammin yksilön omaan aktiivisuuden varaan. Jokainen viranomaisen valvoo kielilain noudattamista omalla toimialallaan, mutta lopulta ratkaisevaa on se, selvitetäänkö käytännön työssä asiakkaan äidinkieli ja käytetäänkö sitä.

298. Folktinget on ilmaissut huolensa siitä, että viranomaiset eivät ole ainakaan pääkaupunki-seudulla ja Varsinais-Suomessa oma-aloitteisesti selvittäneet asiakkaan omaa kieltä.

299. Kielilain mukaan kunnilla ei ole velvollisuutta tiedottaa muilla kuin kansalliskielillä. Useimpien kuntien verkkosivut on kuitenkin käännetty englanniksi ja joidenkin kuntien verkkosivuilla on tietoa myös muilla vierailta kielillä, etenkin venäjän tai saksan kielellä. Myös peruspalveluista on tietoa englanniksi, mutta käytännöt vaihtelevat siinä, miten paljon esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista tiedotetaan. Lapin TE-toimistossa ei ole riittävästi saamenkielen osaajia. Jotta palvelut voidaan tarvittaessa tarjota saamenkielellä, TE-toimisto käyttää tulkkipalveluja ostopalveluina. Lapin TE-toimisto on myös käännettämässä asiointiesitteensä saamen kielille.

300. Useissa kaksikielisissä kunnissa kielelliseen palveluun on viime aikoina kiinnitetty huomiota laatimalla kieliohjelmia. Kaksikieliset palvelut ovat nousseet ajankohtaiseksi aiheeksi monissa kunnissa myös muuttuneiden palvelurakenteiden seurauksena. Ymmärrystä löytyy tiettyjen erityisratkaisujen mahdolliselle tarpeelle. On muun muassa ehdotettu perustettavaksi kuntarajat ylittävä yhteistyöelin ja sektorikohtaisia, kuntien välisiä verkostoja kielellisen palvelun turvaamiseksi. On myös ehdotettu sellaisen keskitetyn, koordinoivan tahon perustamista, jolla olisi valtuudet tilata tietty palvelu joltakin ulkopuoliselta toimittajalta, mikäli kotikunta ei sitä itse pystyisi tarjoamaan.

301. Monissa enemmistöltään suomenkielisissä kunnissa asiakaspalaute mainittiin ensisijaisena keinona valvoa kaksikielisen palvelun toimivuutta. Kunnissa, joissa ruotsi on enemmistön kieli, voidaan tehdä pistokokeita palvelujen toimivuudesta sekä luotetaan palveluntarjoajan käsitykseen palvelun tasosta.

302. Helpottaakseen kuntien tarjoaman asiakaspalvelun järjestelmällistä läpikäymistä Suomen Kuntaliitto on vuonna 2012 julkaissut kolmivaiheisen mallin, jota kunnat voivat käyttää kielellisten oikeuksien toteutumisen selvittämisessä ja kehittämisessä. Kuntaliiton mallin ensimmäisessä vaiheessa työntekijät käyvät yhdessä läpi, miten kielelliset oikeudet toteutuvat esimerkiksi kunnan puhelinvaihteessa, neuvontapisteessä, verkkosivuilla ja opasteissa. Tarkis-

tus voi koskea myös esimerkiksi tiedotusaineistoa sekä asiakkaan kielen rekisteröintiä. Mallin toinen vaihe vaatii järjestelmällisyyttä ja mahdollisesti myös jonkin verran resursseja. Se voi koskea esimerkiksi rakenteellisia muutoksia ja laatuksymyksiä hankintojen tai arviointien yhteydessä. Kolmas vaihe koskee kielellisen palvelun kehittämistä ja tukemista erilaisten ohjeiden, sääntöjen ja toimintaohjelmien avulla.

1e) Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä käyttävien ryhmien yhteyksien tukeminen ja kehittäminen

Suomalais-venäläinen kulttuurifoorumitoiminta

303. Suomalais-venäläinen kulttuurifoorumitoiminta⁶⁵ käynnistyi vuonna 2000. Foorumitapahtumia järjestetään kerran vuodessa, vuorovuosin Suomessa ja Venäjällä. Vuonna 2017 isäntäpaikkana on Pietari ja tapahtuma on Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlavuoden päätapahtuma Venäjällä. Foorumiin osallistuu noin 450 henkeä ja siellä käydään 139 neuvottelua yhteensä 100:sta taiteen ja kulttuurin alan yhteistyöhankkeista Mukana toiminnassa on koko Suomi sekä Venäjältä säännöllisesti Moskova, Moskovan alue ja kaksitoista Luoteis-Venäjän aluetta. Kulttuurifoorumitoiminnan avulla pyritään kehittämään uusia yhteistyömuotoja niin alueellisten kuin paikallisten kulttuurihallintojen sekä Suomen opetus- ja kulttuuriministeriön ja Venäjän federaation kulttuuriministeriön välille.

304. Suomessa asuvien venäjänkielisten kotoutumista taiteen ja kulttuurin avulla edistävä Cultura-säätiö järjesti syksyllä 2016 kansainvälisen media-alan konferenssin (*"The Russian-Speaking Communities of Europe in a Fragmented Media Landscape"*), joka kokosi osallistujia EU-maista ja Venäjältä. Konferenssissa keskusteltiin EU-maiden venäjänkielisten median käytöstä ja sen muutoksista, omakielisen median merkityksestä EU-maiden venäjänkielisille yhteisöille sekä yllirajaisten yhteisöjen viestinnästä sosiaalisessa mediassa. Konferenssi sai osakseen paljon huomiota tavallisessa ja sosiaalisessa mediassa. Konferenssi oli laatuaan ensimmäinen ja siitä on tarkoitus kehittää toistuva tapahtuma.

1f) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten asianmukainen opetus ja opiskelu

Romanikieli

305. Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että varhaiskasvatusta voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

306. Romanioppilaista valtaosa suoriutuu perusopetuksesta erinomaisesti, hyvin tai tyydyttävästi⁶⁶. Romanioppilaat saattavat tarvita kannustusta ja rohkaisua luodakseen vahvan minäkuvan nimenomaan oppijana. Tässä työssä romanitaustaiset koulunkäyntiavustajat ovat monesti osoittautuneet hyväksi avuksi koulunkäynnin ja identiteetin tukemisessa. Yleisen koulumyön-

⁶⁵ <http://www.kultforum.org>

⁶⁶ Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2011.

teisyyden lisääminen sekä kodin ja koulun välinen sujuva yhteistyö ovat ensiarvoisen tärkeitä romanioppilaille.

307. Mahdollisimman henkilökohtainen opinto-ohjaus on usein romanioppilaille tarpeellista. Myös monet romanivanhemmat tarvitsevat lisää tietoa esimerkiksi yhteishausta, opiskelijan tukimahdollisuuksista ja jatko-opiskelupaikoista.

308. Romanikieli ja kirjallisuus on yksi äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen oppimääristä, jonka erityisenä tehtävänä on tukea Suomessa puhutun romanikielen säilymistä elävänä ja vahvistaa sen asemaa muiden kielten rinnalla. Romanikielellä on aivan erityinen merkitys myönteisen romani-identiteetin kannalta ja erinomaisena tuloksena voidaankin pitää romani-kielen opetukseen osallistuvien määrän kaksinkertaistumista. Oppimäärää voivat opiskella oppilaat, joiden äidinkieli, tai jokin perheen kielistä, on romanikieli. Romanikielen opettajien vähäinen määrä vaikuttaa käytännössä romanikielen opetuksen järjestämiseen.

309. Edelleen suuri ongelma on se, että suuri osa peruskouluikäisistä romanilapsista jää vaille romanikielen opetusta. Kielen säilymisen ja kehittymisen kannalta olisi kuitenkin ratkaisevaa, että myös nuoremmat sukupolvet osaisivat sitä käyttää. Valtakunnallisella opetussuunnitelmalla on tässäkin, kuten saamen kielen opetuksessa, merkittävä rooli.

310. Koulun opetusohjelmien lisäksi romanikieltä elvytetään ruohonjuuritasolla kielipesissä ja -kerhoissa. Romanikielen kielipesätoiminta alkoi vuonna 2009 kolmen paikkakunnan pilottihankkeena. Vuosina 2010–2015 valtionavustusta kielipesätoimintaan jaettiin 75 000 euroa/vuosi. Osallistujina oli vuosittain 12–14 paikkakuntaa. Kielipesätoiminnan tarkoituksena oli puhutun romanikielen käyttö ja elvyttäminen. Kielipesätoiminta edisti yhteisöllisyyttä ja romanikulttuuria. Suurimman esteen ja rajoitteen kielitoiminnalle asettaa edelleen romani-kielen opettajien puute. Toinen este on romanikieltä kouluissa opettavien tai ohjaavien koulunkäyntiavustajien tuntikehys, joka rajoittaa heidän mahdollisuuksiaan antaa opetusta/ohjausta romanikielessä.

311. Uusin tutkimus osoittaa myönteisiä kehityssuuntia esimerkiksi romanikotien ja koulun välien välisen yhteistyön onnistumisessa. Romanilasten osallistuminen esiopetukseen on yhä vähäisempää kuin valtaväestön lapsilla, mutta se on lisääntynyt merkittävästi kymmenen vuoden aikana. Romanikodeissa on ymmärretty esiopetukseen osallistumisen tärkeys lapsen kouluvalmiuksien kehittämisessä.

312. Perusopetuksessa yhä suuremmalla osalla romanioppilaita koulu sujuu hyvin, mutta edelleen viidenneksellä kaikista romanioppilaista on merkittäviä koulunkäyntiin liittyviä ongelmia. Aikainen itsenäistyminen ja perheen perustaminen sekä tiedon ja tuen puute haittaavat jatko-opintoihin hakeutumista ja ammatin hankkimista. Tällä on suora kielteinen vaikutus romanien työllistymiseen.

313. Noin puolet romanioppilaista siirtyy ammatillisiin jatko-opintoihin, mutta hyvin harvat jatkavat lukioon. Romanioppilaat tarvitsevatkin muita oppilaita enemmän tukea toisen asteen opintoihin siirtymisessä. Kehittämistoiminnassa ohjaukseen on kiinnitetty paljon huomiota: monessa kunnassa romanioppilaita on tuettu koulutuksen kaikissa nivelvaiheissa ja erityisesti heidän siirtyessään ammatillisiin opintoihin tai lukioon. Romanikotien ja koulujen välillä vallitsee nykyään erityisen hyvä yhteistyö, mikä toivottavasti pitkällä aikavälillä johtaa romanien koulutustason nousuun. Erilaiset yhteistyömuodot romaniperheiden koulutustietouden lisäämiseksi ja romaninuorille suunnatun opinto-ohjauksen, mentoroinnin ja uraohjauksen kehittämisessä ovat tärkeitä.⁶⁷

⁶⁷ OPH raportit ja selvitykset 2011:26

314. Romanioppilaiden poissaolojen suuri määrä tunnistetaan menestyksestä koulunkäyntiä haittaavaksi tekijäksi, johon tulee puuttua. Usein poissaolot johtuvat perhesyistä. Opetushallituksen tutkimus kuitenkin osoittaa, että romanilapset jäävät myös valtaväestön lapsia herkemmin kotiin erilaisista syistä.

315. Romanioppilaiden haastatteluissa ilmeni myös jonkun verran koulukiusaamista, joka aiheutti luvattomia poissaoloja. Romanioppilaihin kohdistuvaan kiusaamiseen, joka ilmenee usein etnisenä nimittelynä, puututaan entistä tehokkaammin. Etnisyyteen kohdistuva kiusaaminen tulee sisällyttää osaksi koulukiusaamisen vastaista KiVa Koulu -hanketta, jotta voitaisiin lisätä opettajien valmiuksia puuttua kiusaamiseen.

316. Romanikielen opetus peruskouluissa on vähentynyt. Opetushallituksen myöntämän valtionavustuksen mukaan romanikieltä opetettiin vuonna 2016 seitsemässä kunnassa. Oppilaita oli syyslukukaudella 98 kevätlukukaudella 67. Vuoden 2010 alusta romanikielen opetuksen ryhmässä minimikoko laskettiin neljästä kahteen oppilaaseen. Vuonna 2010 romanikielen opetusta saavien määrä nousikin tämän johdosta siten, että vuoden 2010 keväällä romanikielen opetusta sai 174 oppilasta kun 2009 keväällä määrä oli 104 oppilasta. Romanivanhemmat eivät ole aina osanneet pyytää lapsilleen romanikielen opetusta.

317. Opetushallitus tuotti vuonna 2013 esitteen Romanioppilaiden ohjaus toiselle asteelle ja tuki jatko-opinnoissa, joka on tarkoitettu koulujen ja romaniperheiden käyttöön. Opetushallitus on tehnyt täydennyskoulutusyhteistyötä opettajankoulutuslaitosten, kuntien ja koulujen kanssa opettajien valmiuksien lisäämiseksi, jotta he pystyisivät tukemaan romanioppilaiden koulunkäyntiä.

318. Hyväksi käytännöksi ovat osoittautuneet myös läksykerhot romanioppilaiden oppimisen tukena. Kerhoissa säännöllinen läksyjen tekeminen on parantanut monen oppilaan koulunkäyntivalmiuksia. Läksykerho avaa myös koko perheelle mallin koulunkäynnin ja opiskelun pitkäjänteisyydestä. Läksykerhon kautta romanioppilaiden oppimistulokset ovat monesti parantuneet, mikä on johtanut poissaolojen vähentymiseen.

319. Romanitaustaisista koulunkäyntiavustajista on hyviä kokemuksia. Koulunkäyntiavustajat tukevat luokan kaikkia oppilaita, mikä on osoittautunut toimivaksi käytännöksi. Erityisesti romanilapsille he toimivat identiteetin tukena.

320. Myös romanikielen alkeis- ja jatkokursseille tarkoitettuja oppikirjoja ja muuta oppimateriaalia on julkaistu muutaman viime vuoden aikana systemaattisesti.

321. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus arvioi keväällä 2015 perusopetuksen 7.–9. -luokkalaisten romanikieli äidinkielenä -oppimäärän oppimistuloksia⁶⁸. Arviointi toteutettiin nyt ensimmäistä kertaa. Arviointiin osallistui 12 oppilasta seitsemästä koulusta.

322. Oppilaiden osaamisen taso vaihteli paljon. Osa oppilaista opiskeli romanikieltä vasta ensimmäistä vuotta, enimmillään oppilaat olivat opiskelleet kahdeksan vuotta. Myös romanikielen viikoittaisten oppituntien määrä vaihteli. Opiskelu oli saattanut olla jatkuvaa tai siinä oli saattanut olla välillä taukoa. Parhaimmat oppilaat saavuttivat yli 60 % ratkaisuosuuden kaikilla sisältöalueilla, heikommat oppilaat jäivät kokonaan pisteittä joillakin osa-alueilla. Keskimäärin parhaiten osattiin kuullun ymmärtämisen tehtävät. Oppilaat eivät kokeneet itsensä kovinkaan hyväksi romanikielessä, romanikielen hyödyllisyydestä oppilailla oli keksimäärin neutraalit asenteet, mutta sen sijaan romanikielestä oppiaineena pidettiin. Oppilaista 80 % mielestä romanikielen osaaminen on tärkeää ja opiskeli mielellään romanikieltä. Romanikielen opettajien koulutus vaihteli peruskoulun käyneistä korkeakoulututkintoon. Opettajista yli 90 % oli sitä

⁶⁸ https://karvi.fi/app/uploads/2016/03/KARVI_0416.pdf

mieltä, että käytössä oleva oppimateriaalin niukkuus vaikeuttaa romanikielen hyvien oppimistulosten saavuttamista.

323. Romaniväestön jatkokoulutus on pääosin ollut ammatillista koulutusta. Tulevan ammatillisen koulutuksen reformin tavoitteena on koulutuksen vastaaminen työelämän tarpeisiin. Uudistettu ammatillinen koulutus muodostuu suuressa määrin työpaikalla tapahtuvasta oppimisesta. Romaniväestön työllistymisen haasteet ovat hyvin tiedostetut. Jotta ammatillisten tutkintojen saavutettavuus ei romaniväestön kohdalla estyisi, tulisi saada aikaa kehittävää vuoropuhelua työnantajien, koulutuksen järjestäjien ja romaniväestön kesken. Työpaikalla tapahtuvaan oppimiseen liittyvien työpaikkojen saamisen romanitaustaisille opiskelijoille ei tulisi jäädä pelkästään koulutuksen järjestäjien vastuulle, vaan myös työnantajien tulisi olla mukana.

324. Opetushallitus on julkaissut aikuisten romanien koulutustilannetta koskevan selvityksen vuonna 2015. Kaikkien ikäluokkien vastaajista 39 prosenttia oli suorittanut tutkinnon ammatillisessa koulutuksessa. Lukuvuonna 2013–2014 romaneja opiskeli ammatillisissa oppilaitoksissa yhteensä 168 henkilöä. Oppilaitosten vastausten mukaan romaniopiskelijoita opiskeli kaikilla suurilla koulutusaloilla. Tekniikan ja liikenteen ala, yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala, sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala, humanistinen ja kasvatustieteiden ala sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousala olivat koulutusaloina suosittuja. Romaniopiskelijat kuuluivat tyypillisesti kahden nuorimpaan, 18–24- ja 25–34-vuotiaiden ikäluokkaan.

325. Romanien historiaa kartoittaneen monitieteisen tutkimushankkeen tuloksena Suomen romanien historiaa koskeva teos julkistettiin lokakuussa 2012. Eryitystavoitteena oli etsiä romanien omaa näkökulmaa historiaansa. Hanketta rahoitti opetus- ja kulttuuriministeriö ja sen toteutti Suomalaisen Kirjallisuuden Seura yhteistyössä valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan kanssa. Hankkeessa mukana olleet tutkijat palkittiin tiedonjulkistamisen valtionpalkinnolla syyskuussa 2013.

326. Romanijärjestöt ovat todenneet, että romanien suullinen perimätieto, sukujen tieto kiertävästä elämästä ja vanhoista tavoista, on häviämässä. Edellä mainitun julkaistun historiikin lisäksi tulisi suullista perimätietoa tallentaa systemaattisesti.

Venäjän kieli

327. Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten liitto on tuonut esiin, että venäjän kielen opetus on Suomessa kasvanut vuoteen 2013 verrattuna. Myös pääkaupunkiseudun kouluihin suunnitellaan lisää venäjän opetusta. Monet venäjänkieliset arkailevat äidinkielellään puhumista ja monet lapset sekä nuoret jopa unohtavat äidinkieltänsä ja venäläisen kulttuurinsa, eivätkä opiskele sitä kouluissa. Pienillä paikkakunnilla venäjänkielinen palveluntarjonta on heikko palvelujen keskittyessä suurkaupunkeihin.

328. Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten liiton mukaan suurimmat ongelmat ovat niiden vammaisten, iäkkäiden ja pitkäaikaissairaiden venäjänkielisten osalta, jotka eivät saa kunnalliselta palvelulta riittävästi tukea: saattoapua, kieliapua, asiakirja-apua, kriisiapua yms.

329. Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten liitto toteaa, että työ- ja elinkeinoministeriön tutkimushankkeen tuloksena syntyneen tutkimusraportin (*"Discrimination in the Finnish labour market - Syrjintä suomalaisilla työmarkkinoilla"*, 2012) mukaan venäjänkielisiin kohdistuu Suomessa huomattavaa työsyryntää, sillä tutkimusraportin mukaan venäjänkieliset testihakijat joutuivat tutkimuksessa lähettämään kaksi kertaa enemmän hakemuksia, kuin suomenkieliset saadakseen kutsun työhaastatteluun. Suhtautumisessa venäjänkielisiin voidaan havaita alueellisia eroja. Itä-Suomessa venäjänkielisten palvelujen taso on varsin hyvä ja venäjän kieltä myös opiskellaan aktiivisemmin.

Tataari

330. Ei uutta raportoitavaa.

Jiddiš

331. Ei uutta raportoitavaa.

Viron kieli

332. Helsingissä ja Espoossa toimivat vuonna 2012 perustetun yksityisen vironkielisen päiväkodin Anni Lastentarhan ryhmät. Turussa toimii yksityinen suomi-viro kaksikielinen päiväkotikielipesä. Kuntien tarjoamaan omaan äidinkielen opetukseen osallistui vuonna 2016 1000 virolaislasta eli vain alle puolet peruskouluikäisistä virolaisista.

333. Helsingin Latokartanon peruskoulun suomi-viro kaksikielisessä opetuksessa on yli 100 virolaislasta. Kuntien tarjoamaan oman äidinkielen opetukseen osallistui lukuvuonna 2016–2017 yli 1000 virolaislasta eli vain alle puolet peruskouluikäisistä virolaisista. Oman äidinkielen opettajille järjestää täydennyskoulutusta Vironkielisen opetuksen seura yhteistyössä Tuglas-seuran kanssa.

334. Vironkielisen opetuksen seura järjestää peruskoulun 3.-9. luokan äidinkielen verkkokursseja. Kurseille osallistuu vuosittain noin 150 lasta eri maista, Suomesta noin 40 lasta. Kurssit toteutetaan Virosta haetulla hankerahoituksella.⁶⁹

335. Viron kieltä vieraana kielenä opiskellaan vain muutamassa suomalaisessa peruskoulussa ja lukiossa.

336. Vuodesta 2015 Tuglas-seura järjestää yhteistyössä Viron *Innove*-säätiön kanssa viron kielen valtakunnallisia B1 ja B2 -tason kielitutkintoja Helsingissä.

1g) Muiden kuin alueellista kieltä tai vähemmistökieltä puhuvan mahdollisuudet oppia alueellista kieltä tai vähemmistökieltä

Kotoutuminen

337. Lain kotoutumisen edistämiseksi tarkoituksena on edistää kotoutumista ja maahanmuuttajan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Lisäksi lailla pyritään edistämään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken. Kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen.⁷⁰

338. Lainsäädännössä ja sen soveltamisohjeissa on haluttu kiinnittää erityistä huomiota siihen, että kotoutuminen voi tapahtua suomeksi tai ruotsiksi. Jo kotoutumisen alkuvaiheessa henkilön tulisi ilmasta, mikäli hän haluaa kotoutumisen tapahtuvan suomen tai ruotsin kielellä.⁷¹

⁶⁹ <http://www.eestikeelsehariduseselts.fi/e-ope/yleilmakool/the-global-school-for-estonian-children-living-abroad/>

⁷⁰ Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010), 1§ lain tarkoitus, 3 § Määritelmät.

⁷¹ Kan vi stå till tjänst? Integration på svenska i Finland. Mika Helander 2015. Integrationsvägen i Finland och svenska som integrationspråk, Karoliina Teikkari, s. 25.

339. Työ- ja elinkeinoministeriön kotoutumislain soveltamisohjeeseen on lisätty keväällä 2015 viittaus kansalliskielistrategiaan. Soveltamisohjeen mukaan valtioneuvoston kansalliskielistrategiaa koskevan periaatepäätöksen mukaisesti Suomeen asettuville ulkomaalaisille tulee myös antaa kotoutumisen edistämiseksi annetun lain mukaisissa palveluissa järjestelmällisesti tietoa Suomen kaksikielisyydestä, sen merkityksestä työmarkkinoilla ja suomen- ja ruotsin kielen kurssitarjonnasta. Lisäksi periaatepäätöksessä suositellaan, että erityisesti kaksikielisillä paikkakunnilla aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen hankkijat ottavat hankinnassa huomioon suomen ja ruotsin kielen koulutustarpeet, jotta työelämälähtöinen suomen ja ruotsin oppiminen on mahdollista.⁷² Suomessa on kuitenkin suuria alueellisia eroja miten kotoutumiskoulutusta voidaan järjestää ruotsin kielellä. Kotoutumiskoulutusta ei järjestetä kaikilla alueilla⁷³.

1h) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten korkeakouluopiskelun ja tutkimuksen edistäminen

Ruotsin kieli

340. Suomessa on 14 yliopistoa, joita ruotsinkielisiä yliopistoja ovat Svenska Handelshögskolan ja Åbo Akademi. Lisäksi Suomessa on kolme kaksikielistä yliopistoa, joissa on joitakin kokonaan ruotsinkielisiä koulutuksia. Nämä ovat Aalto-yliopisto, Helsingin yliopisto ja Taideyliopisto. Yliopistoissa opiskelijalla on oikeus saada ohjausta ja suorittaa yksittäisiä kursseja ja tenttejä ruotsiksi. Ruotsinkielisiä ammattikorkeakouluja on kaksi, Yrkeshögskolan Arcada ja Yrkeshögskolan Novia.

341. Ruotsin kieltä opetetaan Helsingin, Itä-Suomen, Jyväskylän, Oulun, Tampereen ja Turun yliopistoissa. Esimerkiksi Helsingin yliopistossa oppiaineessa on kaksi suuntautumisvaihtoehtoa: yksi ruotsinkielistä äidinkielenään puhuville opiskelijoille ja toinen suomenkielisille opiskelijoille⁷⁴. Molemmissa vaihtoehdoissa voi erikoistua kahteen linjaan, kielitieteilijä- tai aineenopettajalinjaan. Ruotsinkielisistä opiskelijoista voi tulla ruotsinkielisissä kouluissa toimivia äidinkielen ja kirjallisuuden opettajia ja suomenkielisistä opiskelijoista ruotsin kielen opettajia suomenkielisiin kouluihin.

Saamen kieli

342. Saamen kieltä ja kulttuuria voi opiskella kolmessa Suomen yliopistossa: Oulun, Helsingin ja Lapin yliopistoissa. Oulun yliopiston *Giellagas*-instituutilla⁷⁵ on valtakunnallinen erityistehtävä saamen kielen ja kulttuurin korkean asteen opetuksessa ja tutkimuksessa. *Giellagas*-instituutin oppiaineet ovat saamen kieli (pohjoissaamen ja inarinsaamen linjat) ja saamelainen kulttuuri, joista molempia voi opiskella pääaineina. Näiden lisäksi instituutissa opetettavat sivuaineet ovat pohjoissaamen kieli vieraana kielenä ja koltansaamen kieli aineopintoihin saakka. *Giellagas-instituutissa* on Suomen ainoa saamen kielen aineenopettajien koulutuslinja.

343. Lapin yliopistossa on mahdollista suorittaa äidinkielisille suunnattuja pohjoissaamen perusopintoja, jotka on mahdollista liittää mm. luokanopettajan tutkintoon. Helsingin yliopistossa on mahdollista opiskella saamen kielten erilliskursseja.

⁷² Ohje kotoutumisen edistämiseksi annetun lain (1386/2010) soveltamisesta työ- ja elinkeinotoimistoissa, TEM 642/07.10.02/2015.

⁷³ Kan vi stå till tjänst? Integration på svenska i Finland. Mika Helander 2015. Integrationsvägen i Finland och svenska som integrationsspråk, Karoliina Teikkari, s. 25.

⁷⁴ <http://www.helsinki.fi/sup/pohjoismaisetkielet/>

⁷⁵ <http://www oulu.fi/giellagasinstituutti/>

344. Norjan Koutokeinossa sijaitseva saamelainen korkeakoulu *Sámi allaskuvla* on Pohjoismaiden ainoa korkeakoulu, jossa opetuksen, tutkimuksen ja hallinnon pääkielenä on saamen kieli.

Romanikieli

345. Romanikielen perus- ja aineopinnot ovat käynnistyivät Helsingin yliopistossa vuonna 2011. Opetus käynnistyi kokeiluna vuonna 2009 ja 1.8.2012 lähtien se on ollut vapaavalintainen sivuaine. Romanikielen ja -kulttuurin opintoihin on voinut hakea vuodesta 2013 alkaen myös erillisopinto-oikeutta. Syyslukukaudesta 2013 alkaen perusopinnot on mahdollista suorittaa myös avoimessa yliopistossa. Romanikielen ja -kulttuurin opetus ja tutkimus ovat Helsingin yliopiston valtakunnallinen erityistehtävä. Romanikielen ja -kulttuurin perusopinnot on aloittanut vuosittain noin 15 opiskelijaa. Oppimisympäristö on tutkimuslähtöinen ja kansainvälinen: opetusta on annettu suomeksi ja englanniksi.

346. Opetuksen ja tutkimuksen nykyisinä painopisteinä ovat Suomen romanikielen ja muiden Itämeren alueen pohjoisten murteiden rakenne ja dialektologia sekä romanikielen historiallinen kehitys. Itämeren alueen pohjoismurteiden osalta Helsingin yliopistoon on keskittynyt maailman paras asiantuntemus. Helsingin yliopisto on harvoja eurooppalaisia yliopistoja, joissa romanikieli ja -kulttuuri on oppiaineena. Helsingin yliopistosta on muotoutumassa romanitutkimuksen kansainvälisesti hyvin verkostoitunut, merkittävä ja vetovoimainen keskus, joka edustaa Euroopan kärkeä tutkimuksellisesti ja tieteellisenä jatkokouluttajana.

347. Helsingin yliopistossa toteutettiin vuonna 2016 Koneen säätiön rahoittama laaja ”Suomen romanikieli ja muut Itämeren alueen romanikielen pohjoiset murteet” - romanikielen deskriptiivisen kielioffin kirjoitushanke. Tieteellistä kielioppia astetta helppotajuisemman, perus- ja aikuisopetuksen kielenopetustarpeita vastaavan ja systemaattisen koulukieliopin laatiminen olisi luonnollinen jatkumo kyseiselle hankkeelle.

348. Ensimmäistä kertaa saavutettu romanikielen yliopistollinen asema parantaa kielen statusta ja edistää kielellisiä oikeuksia. On siten odotettavissa, että romaniopetuksen tilanne paranee tulevaisuudessa myös peruskoulussa ja lukiossa, kun kielen osaajia on runsaammin sekä romanien että valtaväestön piirissä. Myöskään romaniväestö ei ole vastustanut yliopistopintojen käynnistämistä, vaikka kieleen on Suomessa perinteisesti suhtauduttu erittäin suojelevasti.

Venäjän kieli

349. Venäjää voi opiskella Helsingin, Tampereen, Jyväskylän ja Joensuun yliopistoissa sekä pääaineena että sivuaineena. Yliopistossa venäjän opiskelu tarjoaa mahdollisuuden niin käytännölliseen kuin teoreettiseenkin kielentutkimukseen ja asiantuntijuuden hankkimiseen.

Karjalan kieli

350. Itä-Suomen yliopistolla on karjalan kielen opetuksen ja tutkimuksen valtakunnallinen tehtävä⁷⁶. Karjalan kielen opetus alkoi vuonna 2009. Yliopistossa on karjalan kielen ja kulttuurin professuuri ja tarjolla perus-, aine- ja syventävät opinnot. Karjalan kielen sanakirja on vapaasti käytettävissä verkossa.

351. Opetuksen merkitys on ollut odotettuaakin suurempi. Karjala on jatkuvasti suosittu oppiaine ja sen myötä on tullut paljon uusia tutkijoita ja kirjallisuuttakin. Lisäksi on käynnissä yliopiston vetämä Käännös-hanke Suomen ja Venäjän karjalaisille kääntäjille.

⁷⁶ <https://www.uef.fi/web/hum/karjalan-kieli-ja-kulttuuri>

Opetuksen myötä on tullut kymmeniä uusia aktivisteja elvytystyöhön ja vanhempikin karjalan-kielinen polvi on ryhtynyt elvyttämään taitojaan. Kielen opettajia, kääntäjiä ja taiteentekijöitä on saatu seuran ja muidenkin yhdistysten hankkeisiin tuntuvasti lisää.

Jiddiš

352. Helsingin yliopiston Lähi-idän tutkimuksessa voi perehtyä keskeisiin seemiläisiin kieliin (erityisesti heprea ja aramea) ja juutalaisuuden tutkimukseen. Osana juutalaisuuden tutkimusta voi opiskella myös jiddiisiä.

Viron kieli

353. Suomessa viron kieltä ja kulttuuria voi opiskella Helsingin⁷⁷ ja Turun⁷⁸ yliopistoissa.

1i) Eri valtioissa asuvien samaa kieltä puhuvien ryhmien välisen vaihdon edistäminen

Sámi Giellagáldu

354. *Sámi Giellagáldun* eli yhteispohjoismaisen saamen kielten ammatti- ja resurssikeskuksen toiminta on jatkunut vuonna 2016 *Giellagáldu*-hankkeen turvin, jonka Suomen, Ruotsin ja Norjan Saamelaiskäräjät aloittivat 1.8.2015. *Giellagáldu*-hanketta rahoittaa EU:n Interreg V A Pohjoinen -ohjelman Sápmi-osa-alue, sekä Suomen, Ruotsin ja Norjan Saamelaiskäräjät, Lapin Liitto ja Tromssan lääni. Hanketta johtaa Suomen Saamelaiskäräjät ja hanke päättyy 31.5.2018. *Sámi Giellagáldun* tehtävänä on kehittää ja vahvistaa saamen kielten huoltoa ja kielipoliittista yhteistyötä. Keskukseen toiminnassa on mukana viisi saamen kieltä: etelä-, luulajan-, pohjois-, inarin- ja koltansaame. Työntekijät ovat kieliammatillaisia ja työskentelevät kokopäiväisesti. *Sámi Giellagáldulla* on ylin vastuu saamen kielten kieliyhteistyöstä, kieliammatillisesta työstä ja kielenkäyttäjille suunnatuista saamenkielisistä kielipalveluista. Hankkeen aikana *Sámi Giellagáldun* pysyvä toiminta pyritään varmistamaan.

Juutalaisen yhteisön kansainväliset verkostot

355. Helsingin juutalaisella seurakunnalla, ja koko Suomen juutalaisella yhteisöllä, on vahvat sidokset ympäröivään yhteiskuntaan ja ne ovat edustettuna kansainvälisissäkin verkostoissa. Suomen juutalaisten kansallinen edustuselin on Suomen Juutalaisten Seurakuntien Keskusneuvosto ry., jonka hallituksessa on yhdeksän jäsentä. Keskusneuvosto edustaa Suomen juutalaisia sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Se on muun muassa USKOT-foorumi ry:ssä sekä the *World Jewish Congressin* ja *European Jewish Congressin* jäsen. Suomen juutalaiset osallistuvat lisäksi aktiivisesti uskontojen väliseen vuoropuheluun sekä vähemmistöjen oikeuksien ajamiseen.

2. Aiheettomien alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin liittyvän erottelun poistaminen

356. Ei uutta raportoitavaa.

⁷⁷ <http://www.helsinki.fi/sup/suomalaisugrilainen/zvi.html>

⁷⁸ <https://www.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/viro/opiskelu/Sivut/home.aspx>

3. Kunnioitus, suvaitsevaisuus ja kieliryhmien välinen keskinäinen yhteisymmärrys

Yleinen kieli-ilmapiiri

357. Yleinen kieli-ilmapiiri näyttäisi koventuneen edellisen määräaikaisraportin antamisen jälkeen. Tästä kertovat Kielibarometri 2016, oikeusministeriön saamat lausunnot ja kyselyt, kuten vuoden 2016 yleinen ota kantaa.fi -verkkokysely aiheesta "Miten kielelliset oikeudet toteutuvat Suomessa" sekä se, että yleistä keskustelua kieliasioista siivittävät eri kieliryhmien kärkevät kannanotot toisistaan.

358. Suomen toisen kansalliskielen ruotsin kielen osalta on poliittisessa keskustelussa ja varsinkin sosiaalisessa mediassa esitetty voimakkaitakin mielipiteitä. Ruotsin kielen asemaa toisena kansalliskielenä on kyseenalaistettu. Ruotsin kieltä on esimerkiksi ehdotettu valinnaiseksi oppiaineeksi kaikilla kouluasteilla. Poikkeuksellisen vakavana ilmiönä ovat olleet ruotsinkielisiin ja/tai ruotsin kielen parissa työskenteleviin kohdistetut uhkaukset, joita ovat saaneet useat toimittajat, virkamiehet ja muun muassa Svenska Finlands folkting.

359. Oikeuskansleri nosti esiin vuoden 2015 vuosikertomuksessaan ruotsin kielen hiipumisen hallinnossa ja viranomaisten keskuudessa. Tämä näkyy elävän kaksikielisyyden vähenemisenä hallinnossa ja työyhteisöissä. Vähentynyt ruotsin kielen käyttö ja kielitaito hallinnossa vaikuttavat suoraan siihen, minkälaista kielellistä palvelua viranomaisten on mahdollista antaa ruotsinkielisille. Oikeuskansleri toteaaakin, että useimmiten ruotsinkielinen joutuu oma-aloitteisesti luopumaan oikeudestaan käyttää omaa äidinkieltään toimiessaan viranomaisten kanssa.⁷⁹

360. Oikeusministeriön tietoon on tullut eri yhteyksissä asiakkaiden kohtaamia kielteisiä asenteita viranomaisten osalta tilanteissa, joissa käytetään muuta kuin valtaväestön kieltä.⁸⁰

361. Kielibarometri 2016 –kyselyn⁸¹ mukaan alle prosentti suomenkielisten ja ruotsinkielisten kieliryhmästä kokee joutuneensa usein häirinnän tai syrjinnän kohteeksi arjessaan kieltänsä vuoksi. Kieliryhmien välillä on kuitenkin selvä ero. Ruotsinkielisistä vajaat 45 % kokee joutuneensa häirinnän tai syrjinnän kohteeksi joskus tai muutaman kerran kieltänsä vuoksi. Vastaava luku suomenkielisten osalta on runsaat 20 %. Suomenkielisistä 79,5 % ei koe joutuneensa häirinnän tai syrjinnän kohteeksi kieltänsä takia, kun taas ainoastaan 55,1 % ruotsinkielisistä vastasi näin. Huomionarvoista on, että lähes puolet ruotsinkielisistä kokee joutuneensa muutaman kerran häirinnän tai syrjinnän kohteeksi arjessaan kieltänsä takia. "Vain" joka viides suomenkielinen on kokenut samaa.

362. Saamelaiskäräjien mukaan saamelaisten kokema syrjintä koskee ennen kaikkea saamenkielisten palvelujen järjestämistä ja resursointia. Saamelaisiin kohdistuva syrjintä ilmenee tyyppillisesti vaikeasti havaittavana niin sanottuna rakenteellisena syrjintänä, erityisesti saamelaisien kotiseutualueen ulkopuolella. Saamelaiskäräjät on huolissaan siitä, että sosiaalisessa mediassa ja painetun median yleisönosastoilla on paljon kielteistä kirjoittelua saamelaisista ja saamelaiskulttuurista, saamelaiselinkeinoista ja saamelaisten oikeuksista. Saamelaisvastainen kirjoittelu on vahingollista koko saamen kansalle, mutta erittäin vahingollista se on saamelaisnuorten ja –lasten identiteetille

⁷⁹ Oikeuskanslerin kertomus 2013, s.21-22.

⁸⁰ Kielilainsäädännön soveltaminen, koonti lausunnoista; Kuurojen Liitto ry, City- Sámit ry, Resa-forumet, Svenska Finlands Folkting, Syd kustens landskapsförbund r.f, Länsi- ja Sisä-Suomen Aluehallintovirasto, Allianssi ry, Suomen Suomen Venäjänkielisten yhdistysten liitto.

⁸¹

363. Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liiton mukaan venäjänkielisiä kohtaan on ollut havaittavissa entistä selkeämmin parin viime vuoden aikana. Kielteiset stereotypiat vaikeuttavat venäjänkielisten arkielämää ja kotoutumista ja samalla myös venäjänkieliseen kantaväestöön aletaan suhtautua kielteisemmin. "Venäläisviha" on edelleen näkyvä ilmiö, joka voi vaihdella avoimesta asenteesta hiljaiseen sietämiseen. Työ- ja elinkeinoministeriön toteuttaman tutkimushankkeen tuloksena syntyneen tutkimusraportin Syrjintä suomalaisilla työmarkkinoilla⁸² mukaan venäjänkielisiin kohdistuu Suomessa huomattavaa työsyryntää, sillä venäjänkieliset testihakijat joutuivat empiirisessä tutkimuksessa lähettämään kaksi kertaa enemmän hakemuksia, kuin suomenkieliset, saadakseen kutsun työhaastatteluun. Suhtautumisessa venäjänkielisiin voidaan havaita alueellisia eroja. Itä-Suomessa venäjänkielisten palvelujen taso on varsin hyvä ja venäjän kieltä myös opiskellaan aktiivisemmin. Myös pääkaupunkiseudun kouluihin suunnitellaan lisää venäjän opetusta.

Vihapuheen torjunta

364. Vaikea taloudellinen tilanne, yhteiskunnan nopeaan muutokseen liittyvät epävarmuudet ja pakolaiskriisi ovat luoneet Suomessa ja muualla Euroopassa kasvualustaa vihamieliselle kielenkäytölle, ääriasenteille ja jyrkille vastakkainasetteluille. Vihapuhe kohdistuu erilaisiin kansalaisryhmiin, vähemmistöihin ja yksilöihin. Se horjuttaa luottamuksen ja turvallisuuden tunteen perusteita. Suomen hallitus ja eduskunta ovat kiinnittäneet huomiota lisääntyneeseen vihapuheeseen ja pyrkineet käynnistämään toimenpiteitä, joilla siihen puututaan.

365. Suomessa on tutkittu eri väestöryhmien, kuten eri vähemmistöihin kuuluvien, ulkomaiden kansalaisten ja maahanmuuttajataustaisten henkilöiden ja vammaisten henkilöiden kokemaa vihapuhetta ja häirintää sekä näiden vaikutuksia⁸³. Kohderyhmien kokeman häirinnän tai vihapuheen tapahtumapaikkoina korostuivat kadut, parkkipaikat, puistot ja muut julkiset paikat. Seuraavaksi yleisimmin sitä kohdattiin internetissä, julkisilla keskustelupalstoilla ja erityisesti Facebookissa. Kohderyhmissä vihapuhe ja häirintä ovat vaikuttaneet vahvimmin yleiseen turvallisuuden tunteeseen (61 %) ja psyykkiseen terveyteen (52 %). Lähes kolmanneksella ne ovat vaikuttaneet myös viranomaisluottamukseen.

366. Vuonna 2012 hyväksytyin sisäisen turvallisuuden ohjelman sisältö muodostuu arjen turvallisuuden ongelmien ennaltaehkäisystä ja ratkaisusta.

367. Oikeusministeriön koordinoima kansallinen syrjinnän seurantajärjestelmä tuotti vuonna 2017 selvityksen vihapuheesta ja häirinnästä sekä niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Selvitys tuotti tärkeätä tietoa ja suosituksia, joita on hyödynnetty ja tullaan hyödyntämään toimenpiteiden kohdentamiseen. Seurantatietoa aiheesta tullaan tuottamaan syrjinnän seurantajärjestelmän puitteissa joka neljäs vuosi.

368. Hallitus käsitteli syyskuussa 2016 vihapuheeseen, ääriliikkeisiin ja väkivaltaiseen ekstremismiin liittyviä kysymyksiä. Jokaiselle taattava ihmisarvoinen elämä edellyttää, ettei kenenkään tarvitse kohdata väkivaltaa, uhkaa tai vihamielisyyttä. Hallituksen päätöksen mukaisesti vihapuheeseen tullaan jatkossa puuttumaan tehokkaasti ennen vakavampien seurauksien syntymistä. Tämä tarkoittaa tehostettua ennalta ehkäisyä ja rikostutkintaa, jossa painopiste on poliisin aktiivisessa vihapuheen paljastamisessa ja puuttumisessa rikostutkinnan keinoin. Selvitysmiehen asettaminen hankkeen toteuttamiseksi on valmisteilla. Myös perus- ja ihmisoikeus-

⁸² http://www.tem.fi/yhdenvertaisuus?104075_m=106487

⁸³ "Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä". Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Oikeusministeriön julkaisu 7/2016, Selvityksiä ja ohjeita

toimintaohjelma sisältää toimenpiteitä muun muassa vihapuheen ehkäisemiseksi internetissä sekä viharikosten torjunnan tehostamiseksi.

369. Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt toukokuussa 2016 laajan toimintaohjelman vihapuheen ja rasmin estämiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi. Merkityksellinen Suomessa –toimintaohjelma sisältää kymmenen toimenpidettä, jotka kohdistuvat muun muassa opetushenkilöstön koulutukseen, nuorisotyöhön, liikuntaan ja uskontojen vuoropuheluun.

370. Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti syksyllä 2013 työryhmän selvittämään demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osuutta yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opettajankoulutuksen opetussuunnitelmissa. Selvityksessä⁸⁴ esitettiin kaksitoista kehittämisehdotusta, jotka implementoitiin opettajankoulutukseen yhdistämällä opettajankouluttajien verkostoituminen ja konkreettinen kehittämistyö esitettyjen toimenpiteiden suunnassa. Opettajankoulutuksen kehittämishanke toteutettiin 2016–2017 ja sen lopputuloksena syntyi raportti⁸⁵ toteutetuista kehittämishankkeista ja kouluttajien verkostoitumisesta sekä suunnitelma opettajankoulutuslaitosten yhteisestä kurssista.

371. Suomi on ollut mukana Euroopan unionin kaksivuotisessa *Good Practice*-hankkeessa jossa kehitettiin poliisin ja syyttäjien valmiuksia viharikosten tunnistamisessa ja toiminnassa niiden kanssa. Tässä hankkeessa on käsitelty laajasti myös vihapuheeseen liittyviä asioita, jotka ovat hyvin kiinteästi yhteydessä viharikoksiin.

372. Vuonna 2015 kaikki eduskuntapuolueet allekirjoittivat Euroopan poliittisten puolueiden rasmin vastaiseen peruskirjan ja sitoutuivat puolustamaan ihmisoikeuksia ja vastustamaan kaikkia rasistisen väkivallan muotoja sekä kiihottamista kansanryhmää vastaan. Peruskirjan allekirjoitus oli Ihmisoikeusliiton, yhdenvertaisuusvaltuutetun ja etnisten suhteiden neuvottelukunnan (ETNO) yhteinen aloite.

Poliisin toimia vihapuheen tunnistamiseksi ja torjumiseksi

373. Poliisi on ryhtynyt erinäisiin toimenpiteisiin vihapuheen tunnistamiseksi ja torjumiseksi⁸⁶. Poliisihallitus on 17.12.2015 muistuttanut poliisiyksiköitä siitä, että poliisin tulee puuttua matalalla kynnyksellä tekoihin, joissa epäillään olevan vihamotiivi. Vaikka ei olisi syytä epäillä rikosta, on poliisin puututtava tekoihin, jotka vaarantavat yleistä järjestystä ja turvallisuutta.

374. Epäiltäessä rikoksen tehdyn vihamotiivista on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että kaikki näyttö vihamotiivin puolesta ja vastaan huomioidaan esitutkinnassa. Vihamotiiviin voi viitata tekijän tekoa edeltänyt toiminta, iskulauseet ja loukkaavat nimittelyt. Vihamotiiviin voi viitata myös tekijän aikaisempi viharikoksiin liittyvä toiminta tai viitteet kuulumisesta tiettyihin ryhmiin, joiden toiminta-ajatus perustuu esimerkiksi rasismiin.

375. Poliisihallitus on antanut 2013 ohjeen: ”Epäillyn viharikoksen tai sellaisia piirteitä sisältävän rikoksen luokittelu poliisiasiaintietojärjestelmään”. Ohjeessa korostetaan poliisin velvollisuutta huolehtia siitä, että luokittelumerkintä tehdään asianmukaisesti. Luokittelun tar-

⁸⁴ Demokratia ja ihmisoikeudet. Tavoitteet ja sisällöt opettajankoulutuksessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014: 18.

⁸⁵ Männistö, Rautiainen, Vanhanen-Nuutinen. Hyvän lähteillä – Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus opetustyössä. Jyväskylän yliopisto, Opettajankoulutuslaitos, 2017.

⁸⁶ Vihapuheid ja –rikosten torjuntaan liittyvän toimintasuunnitelman valmistelua koskevan työryhmän loppuraportti 14.11.2016.

https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/55559_5378_8_Vihapuheid_tehostettu_torjunta_raportti.pdf?c6106bf1ae75d488

koituksena on pystyä poimimaan poliisiasiain tietojärjestelmästä tapaukset, joissa on mahdollisesti viharikoksen piirteitä.

376. Lisäksi Poliisihallitus on antanut ohjeen ”Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet”, jossa listataan mm. Esitutkintalain 5 luvun 1 §:n mukaisen ilmoitusvelvollisuuden asiat.

377. Poliisihallituksen ohjeistuksen myötä poliisiyksiköissä on tehostettu viharikosmotiivin ja siihen liittyvän näytön huomioimista rikostutkinnan yhteydessä sekä viharikoksiin liittyvän luokittelun käyttöä. Viharikoksiin liittyvän motiivin huomioiminen on ollut esillä myös poliisin ja syyttäjän välisen yhteistyön kehittämisessä.

378. Helsingin poliisilaitokselle on perustettu 1.3.2017 alkaen vihapuheisiin keskittynyt 10 henkilön tutkintaryhmä, jonka nimenomaisena tehtävänä on vihapuheiden torjunta sosiaalisessa mediassa ja internetissä käytävissä keskusteluissa.

379. Viimeisin muutos internetin viharikoksissa tapahtui syksyllä 2015. Vaikka poliisille kirjattujen internetin viharikoksiin liittyvien rikosilmoitusten määrä laski suhteessa viharikosten kokonaismäärään, kirjattiin niitä lukumääräisesti aiempaa enemmän. Turvapaikanhakijatilanne vaikutti myös internetissä ja sosiaalisessa mediassa siten, että poliisilla oli vaikeuksia vastata lisääntyneeseen vihapuheeseen.

380. Tällä hetkellä Suomessa on kolme kokopäiväistä nettipoliisia Helsingin poliisilaitoksella. Heidän tehtävänä on suorittaa näkyvää poliisitoimintaa sosiaalisessa mediassa. Yhtenä osa-alueena tähän tehtävään kuuluvat vihapuheiden torjunta internetissä. Lisäksi Suomesta on noin 30 - 40 sivutoimista netissä toimivaa poliisia, jotka käyttävät sosiaalisen median palveluja päätyönsä ohella. Keskusrikospoliisin internettiedusteluyksikkö ottaa vastaan nettivinkkejä, jonka kautta on mahdollista ilmoittaa myös internetin vihapuheista (www.poliisi.fi/nettivinkki).

381. Poliisi on lisännyt ja pyrkii yhä lisäämään yhteistyötä vähemmistöihin kuuluvien ja vähemmistöjärjestöjen edustajien kanssa sekä valtakunnallisesti että paikallisesti. Poliisihallitus perusti 2010 poliisin ja etnisten yhteisöjen yhteistyöfoorumin, jonka tarkoituksena on muun muassa lisätä yhteistyötä ja dialogia poliisin ja eri etnisten yhteisöjen kanssa. Foorumissa ovat edustettuina muun muassa romaniasiain neuvottelukunta ja Suomen venäjänkielisten yhdistysten liitto (FARO). Foorumi kokoontuu muutaman kerran vuodessa.

4. Kieliryhmien tarpeet ja toivomukset määriteltäessä kielipolitiikkaa

Neuvottelukunnat

382. Valtioneuvoston piirissä toimii useita neuvottelukuntia, joilla on perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamiseen, mukaan lukien kielelliset oikeudet, edistämiseen tai seurantaan liittyviä tehtäviä. Kansalaisyhteiskunnan osallistumisen kannalta neuvottelukunnilla on keskeinen rooli, koska ne tarjoavat mahdollisuuden säännölliseen vuorovaikutukseen hallinnon kanssa. Järjestöt näkevätkin neuvottelukuntajärjestelmän tärkeänä.

Kieliasian neuvottelupäivä

383. Vuosittainen kieliasian neuvottelupäivä edistää vuoropuhelua eri kieliryhmien ja hallituksen välillä. Se tarjoaa foorumin kieliryhmien tarpeiden ja toiveiden kuulemiselle.

5. Peruskirjan 7 artiklan 1-4 kappaleiden sisältämien periaatteiden soveltaminen ei-alueellisiin kieliin

384. Tässä raportissa kerrotaan ensimmäisen kerran viron kielestä Suomessa.

OSA III

III.1 RUOTSI: VÄHEMMÄN PUHUTTU KANSALLISKIELI

8 ARTIKLA: KOULUTUS

Varhaiskasvatus

385. Lasten oikeus varhaiskasvatukseen ruotsinkielellä toimii pääsääntöisesti hyvin. Haasteita on kuitenkin suomenkielisissä kunnissa, joilla on pieni ruotsinkielinen vähemmistö.

386. Varhaiskasvatuksen kieliympäristö on tärkeä lapsen kielellisen kehityksen tukemisessa, ja se vaikuttaa lapsen kieli-identiteettiin ja koulukielen perustaan. Useat ruotsinkieliset päiväkodit, joissa henkilöstö joskus puhuu suomea, ovat viime vuosina laatineet kielistrategian tai erityisperiaatteet, jotka koskevat kielenkäyttöä lasten kanssa. Joissakin päiväkodeissa, joissa on paljon suomenkielisiä lapsia, henkilöstö puhuu lähtökohtaisesti ruotsia keskenään ja lasten kanssa ja pyrkii välttämään suomen ja ruotsin sekoittamista.

387. Joissakin päiväkodeissa järjestetään myös ruotsin kielikylpyjä, jonka tavoitteena on toiminnallinen kaksikielisyys. Kielikylpypäiväkoteihin otettavien lasten perheet ovat suomenkielisiä eivätkä lapset osaa ruotsia ennen kielikylvetyksen alkamista. Lapsen vanhemmilta ei edellytetä ruotsin kielen taitoa.

388. Pätevistä lastentarhanopettajista on ollut puutetta ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa, mutta tilanne on kuitenkin helpottunut jonkin verran viime vuosina. Vuonna 2011 aloitettiin ruotsinkielinen lastentarhanopettajakoulutus Helsingin yliopiston ja Åbo Akademin yhteistyönä. Yksi koulutuksen painopistealueista on monikielisyyskasvatus.

Esiopetus

389. Esiopetus on ollut vuodesta 2015 lähtien Suomessa velvoittavaa, mikä tarkoittaa, että lapsen on osallistuttava vuoden kestävään esiopetukseen tai muuhun esiopetuksen tavoitteet saavuttavaan toimintaan oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna (perusopetuslaki 26 a § 4 mom. (1040/2014)). Esiopetukseen osallistuminen tukee perusopetusta sekä yleisemmin lapsen sosiaalista sopeutumista.

Perusopetus

390. Perustuslain mukaan Suomessa on kaksi kansalliskieltä, suomi ja ruotsi. Toisen kotimaisen kielen opiskelu on pakollista, ruotsinkielisille suomen opiskelu ja suomenkielisille ruotsin opiskelu, peruskouluissa ja myös lukioissa ja ammattioppilaitoksissa. Kaikilla on oikeus perusopetukseen omalla kielellään eli suomenkielisillä oppilailla suomeksi ja ruotsinkielisillä oppilailta ruotsiksi. Opetuksen järjestää ensisijaisesti kunta. Perusopetuslain mukaan kunnan on järjestettävä perusopetusta molemmilla kansalliskielillä, mikäli kunnassa on suomen- ja ruotsinkielisiä.

391. Yksikieliset ruotsinkieliset kunnat tarjoavat perusopetusta suomeksi, jos tähän on tarvetta. Yksikieliset suomenkieliset kunnat pyrkivät tarjoamaan ruotsinkielistä perusopetusta joko omassa kunnassa tai yhteistyössä toisen kunnan kanssa. Suomessa on 16 yksikielistä suomenkielistä kuntaa, jotka järjestävät perusopetusta ruotsiksi. Yksikielinen suomenkielinen kunta,

joka järjestää perusopetusta molemmilla kielillä, saa 12 prosentin korotuksen käyttökustannuksiin ruotsinkieliseen perusopetukseen osallistuvien oppilaiden osalta.

392. Suomenkielisten oppilaiden ruotsin kielen taidot ovat heikentyneet. Ne eivät anna peruskoulun jälkeen riittävää pohjaa toisen asteen opintoihin, mikä heijastuu myöhemmin muun muassa korkeakoulujen kieliopintoihin. Yksi keskeisistä päätelmistä on ollut, että suomenkielissä kouluissa ruotsin opintojen aloittaminen seitsemännellä luokalla on monin tavoin ongelmallinen ajankohta.

393. Tuntijakouudistus hyväksyttiin kesällä 2012. Uudistuksen tavoitteena on muun muassa turvata yhdenvertainen mahdollisuus kielten opetukseen, eli kaventaa kuntien välisiä eroja ja tarjota monipuolista kielten opetusta sekä mahdollistaa molempien kansalliskielten opiskelu myös jatkossa. Painopisteen tulee olla viestintävalmiuksissa ja tarkoituksena on tukea oppilaita opinnoissa äidinkielen monipuoliseen hallintaan ja lisätä heidän valmiuksiaan vuorovaikutukseen myös toisella kotimaisella ja muilla kielillä. Toisen kotimaisen kielen opetus aikaistui alka- vaksi kuudennelta luokalta.

394. Ruotsinkielisessä opetustoimessa kelpoisten opettajien saatavuus on aiempiin vuosiin verrattuna parantunut. Viimeksi tehdyn opettajatiedonkeruun (2016) mukaan myönteiset muutokset kelpoisuustilanteessa näkyivät esim. luokanopettajien ja ammatillisen koulutuksen opettajien kohdalla. Tilastokeskus on opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta vastaan- nut kolmen vuoden välein suoritetuista tiedonkeruista, joista viimeisin tehtiin 2016.

Lukio-opetus

395. Vuonna 2005 otettiin koko maassa käyttöön uusi ylioppilastutkintorakenne. Uudessa tutkintorakenteessa on kirjoitettava vähintään neljä koetta, joista ainoastaan äidinkieli on kaikille pakollinen, ja loput kolme saa valita toisen kotimaisen kielen, vieraan kielen, matematiikan ja reaalin joukosta. Uudistuksen yhteydessä toisen kotimaisen kielen kokeen pakollisuus poistui. Sen jälkeen toisen kotimaisen kielen kokeen kirjoittaneiden määrä on laskenut tasaisesti.

Ammatillisen koulutuksen reformi

396. Hallituksen kärkihanke Ammatillisen koulutuksen reformi uudistaa ammatillisen koulutuksen kokonaisuudessaan. Se on suurin opetus- ja kulttuuriministeriön lainsäädäntöhanke lähes kahteenkymmeneen vuoteen (ammatillisen koulutuksen uusi laki tulee voimaan 1.1.2018). Tavoitteena on, että ammatillinen koulutus pystyy aiempaa paremmin ja ketterämmin vastaamaan talouden, työelämän ja yhteiskunnan muutoksiin ja tulevaisuuden osaamis- tarpeisiin. Reformilla ehkäistään myös nuorten syrjäytymistä: jokaiselle peruskoulun päättäneelle taataan opiskelupaikka toisella asteella. Jatkossa kaikille laaditaan opintojen suorittamiseksi henkilökohtainen suunnitelma, jossa sovitaan nuorelle sopivasta ja häntä motivoivasta tavasta opiskella sekä saada tukea ja ohjausta opintojen aikana. Jatkossa koulutukseen voi hakea ympäri vuoden, mikä mahdollistaa koulutuspaikan tarjoamisen kesken vuotta niille, jotka ovat vaarassa pudota polulta ja tarvitsevat uutta polkua. Uusi rahoitusmalli kannustaa koulutuksen järjestäjiä vähentämään keskeyttämistä ja pitämään huolta jokaisesta opiskelijasta.

397. Opetus- ja kulttuuriministeriö huolehtii järjestämislupia myöntäessään, että luvat muodostavat kokonaisuuden, joka varmistaa ammatillisen koulutuksen riittävän saatavuuden muun muassa ruotsinkielisen koulutuksen osalta. Järjestämisluvassa määrätään koulutuksen järjestäjän opetus- ja tutkintokielistä. Opetuskieli voi olla suomi, ruotsi tai saame. Koulutuksen järjestäjä voi olla myös kaksikielinen, jolloin opetuskielenä on suomi ja ruotsi. Järjestämisluvassa määrätyn opetuskielen lisäksi koulutuksen järjestäjä voi antaa opetusta toisella kotimaisella kielellä, romanikielellä, viittomakielellä tai vieraalla kielellä.

398. Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnistää vuoden 2017 aikana kampanjan ruotsin kielen opiskelumotivaation parantamiseksi ammatillisessa koulutuksessa. Motivaatiota lisätään tuomalla tehokkaasti esiin ne hyödyt, jotka ruotsin kielen osaamisesta on kotimaan ja Pohjoismaiden työmarkkinoilla. Kampanjan toteutuminen edellyttää, että yhteistyötahot osallistuvat kampanjaan.

399. Opetus- ja kulttuuriministeriö yhdessä Opetushallituksen kanssa aloittavat integroidun kansalliskielten oppimisen edistämisen ammatillisessa opetuksessa. Molempien kansalliskielten osaaminen on hyödyksi ja jopa välttämätöntä monissa ammateissa. Suomen väestöstä 1,7 miljoonaa asuu kaksikielisessä kunnassa. Varsinkin oman ammattisanaston osaaminen molemmilla kotimaisilla kielillä on tärkeää. Erityisesti muun kuin äidinkielen sanaston ja kielen luontevan käytön oppiminen käytännön tekemisen ohessa on osoittautunut onnistuneeksi ja tarpeelliseksi kielen oppimisen muodoksi, ja sitä hyödynnetään yhä enemmän ammatillisissa oppilaitoksissa. Niin sanotun integroidun kielten oppimisen käyttöönottoa ammatillisissa oppilaitoksissa edistetään nostamalla hyvä käytänteitä esiin eri tavoin (esim. seminaarit, kehittämispäivät, julkaisut, internet-sivut).

Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetus

400. Katso kappaleet 340–341.

9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET

Kielelliset oikeudet esitutkintalaissa ja ulosottokaaressa

401. Uudistettu esitutkintalaki (805/2011) tuli voimaan 1.1.2014. Uuden esitutkintalain kielellisiä oikeuksia koskevat säännökset tulivat kuitenkin voimaan jo 1.12.2013. Uudessa laissa esitutkinnan käsittelykielestä sekä velvollisuudesta varmistua kuultavan kielellisten oikeuksien toteutumisesta säädetään tarkemmin.

402. Ulosottokaareen lisättiin 1.6.2016 voimaan tullut uusi 111 a § (705/2007). Ennen tätä ulosottoa koskeva kielisääntely oli epäselvää. Pykälään otettiin selventävät säännökset siitä, että ulosottoasiassa sovelletaan kielilain säännöksiä riita-asian käsittelykielestä ja oikeudesta riita-asiaa saada toimituskirjan ja muun asiakirjan käännös.

Tuomioistuinlaitos

403. Vuoden 2017 alusta voimaan tulleessa uudessa tuomioistuinlaissa (673/2016) on tuomareiden suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset. Lailla edistetään myös kielellisten oikeuksien toteutumista. Uudessa tuomioistuinlaissa on pyritty toteuttamaan väestön kielellisiä oikeuksia ottamalla käyttöön niin sanottuja kielituomarin virkoja käräjäoikeuksien lisäksi muissakin kaksikielisissä tuomioistuimissa⁸⁷.

404. Kuten aikaisemmassakin lainsäädännössä tuomariksi nimitettävällä on oltava tuomioistuimen tuomiopiirin väestön enemmistön kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito sekä (1) yksikielisessä tuomioistuimessa toisen kielen tyydyttävä ymmärtämisen taito ja tyydyttävä suullinen taito ja (2) kaksikielisessä tuomioistuimessa toisen kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito.

405. Kuten aikaisemmassakin lainsäädännössä erityistä kielitaitoa edellyttävien käräjätuomarinvirkojen osalta kaksikielisessä käräjäoikeudessa tulee kielellisten oikeuksien turvaamiseksi

⁸⁷ Uusi tuomioistuinlaki, Oikeusministeriön julkaisu 26/2014, Mietintöjä ja lausuntoja.

olla riittävä määrä käräjätuomarinvirkoja, joihin nimitettävillä on oltava tuomioistuimen tuomiopiirin väestön vähemmistön kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito sekä enemmistön kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito. Tällaisia virkoja tulee kuitenkin aina olla vähintään yksi. Valtioneuvoston asetuksella säädetään, kuinka monta virkaa kussakin kaksikielisessä käräjäoikeudessa on.

406. Lisäksi tuomioistuinlaissa säädetään erityistä kielitaitoa edellyttävistä muista tuomarin viroista. Kaksikielisessä hovi- tai hallinto-oikeudessa, markkinaoikeudessa ja vakuutus-oikeudessa voi kielellisten oikeuksien turvaamiseksi olla riittävä määrä lainoppineen tuomarin virkoja, joihin nimitettävillä on oltava kappaleessa 403 selostetun mukainen kielitaito.

407. Valtioneuvoston asetuksella säädetään, kuinka monta virkaa kussakin kaksikielisessä tuomioistuimessa on. Ennen asian esittelemistä valtioneuvostolle oikeusministeriön on pyydettävä asianomaisen ylimmän tuomioistuimen lausunto virkojen tarpeesta.

408. Lisäksi laissa säädetään asiantuntijajäsenten kielitaitovaatimuksista.

409. Tuomarin kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia sovelletaan myös esittelijöiden ja valmistelijoiden kielitaitoa koskeviin kelpoisuusvaatimuksiin. Tarvittaessa tuomioistuin voi jakaantua osastoihin. Jakaantumisesta määrätään työjärjestyksessä. Käräjäoikeuteen ja kaikkiin muihinkin kaksikielisiin tuomioistuihin voidaan perustaa niin sanottu kieliosasto, mikäli se on tarpeen suomen- ja ruotsinkielisen väestön palvelujen saatavuuden turvaamiseksi. Kieliosaston perustaminen käräjäoikeuteen oli mahdollista aikaisemminkin, ja siitä säädettiin tuomioistuinlailla kumotun käräjäoikeuslain (581/1993) 18 a §:ssä (629/2005).

Ruotsinkielinen oikeustieteen opetus

410. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta on vuodesta 1991 lähtien järjestänyt oikeustieteen yliopistotutkintoon johtavaa koulutusta Vaasassa. Syksyllä 2010 aloitettiin Vaasassa myös maisterivaiheen opintojen järjestäminen. Vaasassa annettava koulutus on kaksikielistä. Suomen- ja ruotsinkieliset seuraavat yhteistä opetusta, josta suomeksi ja ruotsiksi järjestetään suurin piirtein yhtä suuri osuus. Vaasaa varten on vahvistettu oma opiskelijakiintiö. Opiskelijoita otetaan vuosittain 38, joista 26 suomenkielistä ja 12 ruotsin kieltä taitavaa opiskelijaa.

Poliisihallinto

411. Poliisi on viime vuosina toiminnassaan panostanut laajasti erilaisten kielellisten oikeuksien turvaamiseen. Osana kielellisten oikeuksien toteutumisen turvaamista Poliisihallitus asetti työryhmän, joka arvioi poliisipalvelujen kielellisen saatavuuden toteutumista, avusti palvelujen saatavuutta koskevan selvityksen laatimisessa sekä toimitti poliisiylijohdajalle loppuraportin, jossa esitettiin kehittämissuunnitelmia. Työryhmän toimikausi oli 1.4.–31.10.2013. Samassa yhteydessä poliisin on teettänyt kyselytutkimukseen perustuvan laajan selvityksen kielellisten oikeuksien toteutumisesta valtakunnallisesti.

412. Työryhmän loppuraportissa⁸⁸ ilmeni, että vain 40 % ruotsinkielisistä jotka toivoivat palvelua ruotsiksi, saivat sitä. Saamenkielten ja viittomakielten osalta tilanne oli vielä heikompi. Loppuraportti sisältää ehdotuksia toimenpiteiksi poliisin kielellisten palveluiden kehittämiseksi. Työryhmä esitti muun muassa, että Poliisihallitukseen perustetaan kielellisten poliisipalveluiden vastuhenkilön virka. Vastuhenkilö toimii yhteistyössä poliisiyksiköiden kielyhdyshenki-

⁸⁸ Språklig polisservice, Arbetsgruppen för språklig polisservice, slutrapport, (Poliisihallituksen julkaisusarja 2/2013).

löverkoston kanssa. Monissa poliisiyksiköissä on jo tällaiset yhdyshenkilöt, joten järjestelmä on lähes valmiina. Tehdyn selvityksen perusteella poliisi on käynnistänyt virassa olevien poliisien kielitaidon kehittämisen tukeminen, säännöllisen ruotsinkielisen poliisikoulutuksen varmistaminen sekä erilaisia kielellisten palvelujen saatavuutta koskevia toimenpiteitä poliisilaitoksissa. Painotus kielellisten oikeuksien turvaamiseen näkyy käytännön poliisitoiminnassa myös erilaisina oma-aloitteisina palvelua parantavina toimenpiteinä, kuten esimerkiksi erilaisten rikoksesta epäillyn oikeuksiin liittyvien lomakkeiden kääntäminen romanian ja bulgarian kielille, sekä kyseisten maiden poliisiyhdysmiehen sijoittaminen Helsinkiin kesäisin.

413. Valtioneuvoston asetus poliisilaitosten toimialueista (415/2013) tuli voimaan 1.1.2014. Toimialueuudistuksessa vähennettiin poliisilaitosten määrää 24:stä 11:sta. Muutoksella oli vaikutusta poliisilaitosalueiden kielelliseen asemaan ja henkilöstöltä edellytettäviin kielitaitovaatimuksiin.

414. Poliisin käsityksen mukaan suomen- ja ruotsinkielisen poliisitoimen kielitaitovaatimukset ja näitä kieliä vastaava koulutus ovat lainsäädännön edellyttämässä tilassa ja siten asianmukaisesti järjestetyt.

415. Poliisiammattikorkeakoulussa alkaa vuosittain yksi ruotsinkielinen peruskurssi. Hakijamäärät ovat pienempiä kuin suomenkielisille kurseille johtuen ruotsinkielisten pienestä kokonaismäärästä Suomessa. Vuonna 2016 hyväksyttiin koulutukseen 22 ruotsinkielistä opiskelijaa kokonaismäärän oltua 297 opiskelijaa. Kokonaisuutena ruotsinkielisten opiskelijoiden määrä Poliisiammattikorkeakouluun opiskelemaan otettavien määrästä on suhteessa lisääntynyt samalla kun kokonaisopiskelijamäärät ovat laskeneet.

416. Kieliain neuvottelukunta on nostanut esille ongelmakohtana poliisin toiminnassa sakkomääräykset ja rangaistusvaatimukset, jotka käsitellään usein suomeksi myös ruotsinkielisen kansalaisen kohdalla. Tämä heikentää ruotsinkielisten oikeussuojaa. Sakko- ja rikesakkokaavakeissa tiedoksiannon yhteydessä kysyttävät asiat on kuitenkin painettu tekstilokeroihin molemmilla kotimaisilla kielillä, joten varsinainen päätös on lähtökohtaisesti kaksikielinen.

417. Poliisin hallintorakenteen uudistamisessa (PORA III) lähtökohtana on ollut, että kielelliset poliisipalvelut varmistetaan, ja ruotsin kielen asema ei heikenny. Poliisi edistää osaltaan kansalliskielistrategiassa määriteltujen tavoitteiden saavuttamista. Poliisin toimipiste- ja palveluverkon arvioinnissa varmistetaan poliisin palvelutason säilyminen korvaavin toimenpitein ja mm. siirtymällä kiinteistä toimipisteistä liikkuviin yksiköihin.

Rajavartiolaitos

418. Valtion viranomaisena Rajavartiolaitoksella on kielilain (423/2003) mukaisina velvollisuuksina muun muassa palvelujen tarjoaminen, tiedottaminen ja säädösehdotusten sekä mietintöjen julkaiseminen, suomen ja ruotsin kielellä, tarvittavassa laajuudessa. Erityisesti Ahvenanmaalla toimivilta Rajavartiolaitoksen virkamiehiltä edellytetään erinomaista ruotsinkielen taitoa. Tämä otetaan huomioon Rajavartiolaitoksen omassa sisäisessä koulutuksessa ja rekrytoinnissa.

419. Rajavartiolaitos pyrkii kannustamaan omaa henkilöstöään hankkimaan, parantamaan ja ylläpitämään Suomessa tavattavien vähemmistökielten ja muidenkin kielten taitoa. Ruotsin ja venäjän kielen opetusta on sisällytetty Raja- ja merivartiokoulun opetustarjontaan jo vuosien ajan. Raja- ja merivartiokoululla toimii vakituisessa virassa sekä venäjän, että ruotsin kielen opettajat. Lisäksi koululla järjestetään tarpeen mukaan myös englannin kielen kursseja.

Hallintoasioiden käsittelykieli

420. Kielilaki määrittelee valtion viranomaiset joko yksi- tai kaksikielisiksi. Valtion keskushallintoviranomaiset (esimerkiksi ministeriöt) ovat kielilain mukaan aina kaksikielisiä. Sen sijaan niiden alue- ja paikallishallinnon yksiköt ovat yksikielisiä, jos niiden virka-alueeseen kuuluu vain samankielisiä kuntia. Esimerkiksi Verohallitus keskushallintoviranomaisena on kaksikielinen, sen alueyksiköistä Savo-Karjalan verovirasto yksi- eli suomenkielinen ja Lounais-Suomen verovirasto kaksikielinen. Jaottelu yksi- ja kaksikielisiin viranomaisiin vaikuttaa sekä yksilön kielellisiin oikeuksiin että viranomaisten kielellisiin velvollisuuksiin. Kaksikielisen viranomaisen velvollisuus antaa palveluja molemmilla kielillä on laajempi kuin yksikielisen viranomaisen.

421. Kaksikielisen kunnan ja kuntayhtymän tulee palvella yleisöä suomeksi ja ruotsiksi. Hallintoasian käsittely määräytyy kaksikielisessä kunnassa asianosaisen käyttämän kielen mukaan eli henkilön oman valinnan mukaan. Kuntaliitto on laatinut kunnille suunnatun oppaan, joka sisältää käytännön työvälineitä kuntien viranomaisille, viranhaltijoille ja työntekijöille, jotta he voivat soveltaa kielilainsäädäntöä suomen- ja ruotsinkielisten kansalaisten perusoikeudet huomioiden. Työvälineet havainnollistavat kielilain soveltamista eri hallintotehtävissä, esimerkiksi kunnan viestinnässä, hankintakäytännöissä ja rekrytoinnissa. Työvälineet on tarkoitettu sekä kaksi- että yksikielisille kunnille, kuntayhtymille ja maakunnille

422. Alueilla, joilla kieliryhmät ovat samansuuruisia tai joilla pienemmän kieliryhmän suhteellinen osuus on kohtalaisen suuri, kielelliset oikeudet toteutuvat pääsäännön mukaan hyvin. Henkilökunta on usein kaksikielistä, tai toista kansalliskieltä puhuvan työntekijän saa paikalle viivytyksettä. Kaksikielisessä ympäristössä oman kielen käyttäminen on myös luontevaa.

423. Alueilla, joilla toista kieltä puhuvien osuus on pieni, kielellisten oikeuksien toteutuminen käytännössä vaatii erityistä suunnittelua. Varsinkin ruotsinkielisten palveluiden kohdalla ruotsinkielisen väestön suhteellinen osuus korreloi suoraan ruotsinkielisten palveluiden saatavuuteen⁸⁹. Osasy tähän on kielitaitoisen henkilökunnan rekrytointivaikeudet sekä liian harvat mahdollisuudet henkilöstölle oppia ja harjoitella alueella vähemmän käytettyä kieltä. Vaikka vähemmistön suhteellinen osuus on pieni, se voi lukumääräisesti olla suuri. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla ruotsinkielisiä on lukumääräisesti suomalaisittain suuren kaupungin verran, mutta kielellisten palveluiden tasoon ei olla tyytyväisiä⁹⁰. Jotta kielelliset oikeudet voidaan turvata, palvelun tuottajan tulisi määritellä missä kohdissa palveluketjua on erityisen tärkeää, että asiakas saadaan suoraan ohjattua sellaiselle työntekijälle, joka hallitsee hyvin asiakkaan kieltä.

Ministeriöiden käännös- ja kielipalvelut

424. Ministeriöiden käännös- ja kielipalvelut keskitettiin valtioneuvoston kansliaan valtioneuvoston hallintoyksikön (VNHY) perustamisen yhteydessä 1.3.2015. VNHY:n käännös- ja kieli-toimialan ruotsin kielen yksikkö huolehtii ministeriöiden ruotsin kielen käännöksistä. Vuosittain käännetään keskimäärin 50 000 kääntäjän sivua (1560 merkkiä) säädös- ja ajankohtaistekstejä ruotsin kielelle. Ministeriöt pyrkivät Kansalliskielistrategian suositusten mukaisesti tiedottamaan laajasti molemmilla kansalliskielillä. Ajankohtaisviestinnän ruotsin käännösten kasvavasta kysynnästä johtuen käännös- ja kieli-toimiala on yhteistyössä ministeriöiden viestintäosastojen kanssa linjannut ajankohtaisviestinnän kääntämistä niin, että kielilain velvoitteet voidaan täyttää nykyisillä resursseilla myös vastedes.

⁸⁹ Kielibarometri, s. 59.

⁹⁰ Kielibarometri, s. 57.

425. Valtioneuvoston kanslia vastaa valtioneuvoston yhteisestä kielikoulutuksesta, jota järjestetään myös ruotsin kielessä pienryhmissä sekä intensiivi- ja teemakursseina. Virkamiesten käytännön kielitaitoa testataan rekrytointihaastattelussa. Avaintehtävät kansalliskielten osaamisen suhteen on pyritty tunnistamaan. Organisaation sisäisesti on hyödynnetty ruotsin kielen yksikön tarjoamaa mahdollisuutta virkamiehille käyttää ja parantaa ruotsin kielen taitoa sekä työn että taukojen lomassa.

Kielellisten vaikutusten arviointi

426. Julkishallinnossa uudistusten tai lainsäädäntömuutosten valmistelussa on tärkeää arvioida, onko toimenpiteillä kielellisiä vaikutuksia ja vastaavatko suunnitellut toimenpiteet kielsäännösten vaatimuksia. Oikeusministeriö on julkaissut ohjeen kielellisten vaikutusten arviointiin (kivaus) lokakuussa 2016.⁹¹ Ohje koskee kansalliskieliä, mutta sitä voidaan käyttää myös arvioitaessa vaikutuksia saamen ja muiden kielten käyttömahdollisuuksiin. Ohje on tarkoitettu ensisijaisesti säädösvalmisteluun osallistuville. Ohjetta noudatetaan lakien ja lakia alemmanasteisten säädösten, erityisesti hallinnollisia muutoksia koskevien, valmistelussa. Lainsäädännön kielelliset vaikutukset voivat kohdistua yksilöön tai koko kieliryhmään. Vaikutukset voivat myös olla välillisiä tai esiintyä vasta pitkällä aikavälillä. Lainsäädännöllä voi olla yhteisvaikutuksia, jotka kohdistuvat erityisen voimakkaasti kielellisiin vähemmistöihin.

427. Perustuslakivaliokunta on mietinnössään (PerLV 1/2010) hallituksen toimenpidekertomuksesta korostanut, että kielellisten oikeuksien toteutumiseen on kiinnitettävä huomiota hallinnollisia uudistuksia valmisteltaessa. Sen mukaan kattava kielivaikutusten arviointi on välttämätöntä tehdä erityisesti silloin, kun hallinnollisilla muutoksilla voi olla vaikutusta kieliryhmien tosiasiallisiin mahdollisuuksiin saada palveluja omalla kielellään (ks. PeVL 21/2009 vp, s. 3–4). Folktingetin näkemyksen mukaan kielellisten oikeuksien toteutumisen analyysi puuttuu usein hallituksen esityksistä. Folktingetin mukaan tämä heikentää viranomaisten ja tuomioistuinten edellytyksiä turvata ruotsinkielisten henkilöiden oman kielen oikeudet ja vaarantaa heidän oikeussuojaa. Folktinget on painottanut erityisesti kielellisten vaikutusten arvioinnin vahvistamista säädösvalmistelussa.

428. Lapsijärjestöt ovat painottaneet kielellisten vaikutusten arvioinnin raportointiprosessissa myös seuranta-arviointia. Sen avulla voidaan kuvata ihmisoikeusveloitteiden tosiasiallista toteutumista sopimusvaltioissa.

ELY-keskukset

429. Valtioneuvoston asetus elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista (1392/2014) tuli voimaan 1.1.2015. Asetuksen 34 §:ssä säädetään ruotsinkielisistä palveluryhmistä, ja 35 §:ssä kielitaitovaatimuksista. Ruotsinkielisten palveluryhmien virkojen kelpoisuusvaatimuksena on ruotsin kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito sekä suomen kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito. Ruotsinkieliset palveluryhmät ovat uusi tapa turvata ruotsinkieliset palvelut, kun tehtäviä keskitetään aiemmin suomenkielisiin ELY-keskuksiin.

Aluehallintovirastot

430. Valtioneuvoston asetusta aluehallintovirastoista (906/2009) muutettiin 1.5.2015 alkaen siten, että aluehallintovirastojen ruotsinkielisen opetustoimen palveluyksikön toimialaan kuuluu myös varhaiskasvatuksen tehtävät. Muutos keskittää koko maan ruotsinkielistä varhaiskas-

91

vatusta koskevat tehtävät yhdelle taholle, mikä yhtenäistää käytäntöjä ja edistää ruotsinkielisen väestön kielellisiä oikeuksia.

Terveydenhuoltolain muutos kiireellisestä hoidosta

431. Terveydenhuoltolain (1326/2010) kiireellistä hoitoa koskevan 50 §:n muutos tuli voimaan 1.1.2017. Muutoksella päätettiin laajan ympärivuorokautisen päivystyksen sijaintipaikoista. Vaasan keskussairaala, jonka alueella noin 50 % asukkaista on ruotsinkielisiä, ei ole yksi laajaa ympärivuorokautista päivystystä järjestävistä yksiköistä, vaan alueen asukkaiden lähin yksikkö on Seinäjoen keskussairaala, joka on yksikielinen suomenkielinen sairaala. Terveydenhuoltolaki mahdollistaa sairaalaa yhdessä oman erityisvastuualueensa kanssa itse päättämään oman päivystyksensä laajuudesta. Vaasan sairaanhoitopiiri kuuluu Turun yliopistosairaalan kaksikieliseen erityisvastuualueeseen. Turun yliopistosairaala on kaksikielinen.

432. Folktinget on ilmaissut huolensa esityksen liittyvien kielellisten oikeuksien toteutumisesta terveydenhuollossa.

433. Terveydenhuoltolain 50 §:n 3 momenttiin lisättiin eduskuntakäsittelyssä seuraava säännös, jonka mukaan väestön kielellisten oikeuksien turvaamiseksi Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin on järjestettävä päivystyspalvelut suomen ja ruotsin kielellä siten, että potilas saa palvelut valitsemallaan kielellä.

434. Tasavallan presidentti antoi lain vahvistamisen yhteydessä 29.12.2016 harvinaisen lausuman, jonka mukaan päivystyspalveluja voidaan siirtää Vaasasta Seinäjoelle vain, jos siirrettäessä vallitsee varmuus siitä, että potilaat saavat nuo palvelut valintansa mukaan suomen tai ruotsin kielellä.

Sosiaali- ja terveyspalvelut

435. Kaksikielisessä kunnassa tai kuntayhtymässä terveydenhuolto ja sairaanhoito, sosiaalihuolto on järjestettävä suomeksi ja ruotsiksi. Palvelut on järjestettävä siten, että asiakas saa ne valitsemallaan kielellä. Tämä tarkoittaa että asiakkaan oikeus käyttää suomea tai ruotsia ei riipu hänen muusta kielitaidostaan. Jos potilasasiakirjat laaditaan muulla kuin asiakkaan kielellä, ne on käännettävä siltä osin että asiakas saa riittävät tiedot hoidostaan. Yksikielinen kunta järjestää palvelut kunnan kielellä. Potilaan äidinkieli on kuitenkin mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon.

436. Asiakaslain ja potilaslain mukaan, jos sosiaali- tai terveydenhuollon henkilöstö ei hallitse asiakkaan käyttämää kieltä taikka asiakas ei aisti- tai puhevian tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta.

437. Asiakkaan mahdollisuus ymmärtää ja tulla ymmärretyksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutilanteissa on osa laatua ja toisin sanoen keskeistä muiden oikeuksien toteutumisen kannalta. Kielellisten oikeuksien toteutuminen vaikuttaa myös potilasturvallisuuteen ja on edellytys potilaan itsemääräämisoikeuden toteutumiselle.

438. Kaksikielisellä kunnalla on velvollisuus järjestää sosiaalihuollon palvelut suomeksi ja ruotsiksi. Sosiaalihuollolla tarkoitetaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön yksilön, perheen ja yhteisön toimintakykyä, sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta edistäviä ja ylläpitäviä toimia, sosiaalipalveluja ja niihin sisältyviä tukipalveluja. Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) on lueteltu yleisiin sosiaalipalveluihin kuuluvat asiat, ja lisäksi erityislainsäädännössä on säädetty sosiaalihuoltoon kuuluvia asioita. Lapset ja lapsiperheiden tarpeet, mukaan lukien lastensuojelu, vanhustenhuolto, vammaispalvelut sekä päihdepalvelut korostuvat sosiaalihuollon tehtä-

vissä. Sosiaalihuollossa on paljon asiakasläheisiä tehtäviä. Palvelun saaminen omalla kielellä on edellytys sosiaalisten oikeuksien toteutumiselle. Asiakas tulisi aina ohjata sellaiselle sosiaalityöntekijälle, joka puhuu hänen kieltään. Myöskään sosiaalihuollossa tämä ei tarkoita sitä että kaikkien työntekijöiden tulisi hallita sekä suomea että ruotsia yhtä hyvin. Kielelliset oikeudet voidaan toteuttaa esimerkiksi siten, että ruotsinkieliset asiakkaat ohjataan ruotsin kieltä hyvin puhuville sosiaalityöntekijöille. Sosiaalipäivystyksessä tulisi aina olla henkilö, joka puhuu alueen vähemmän käytettyä kieltä.

439. Vanhuspalvelulain (980/2012) 8§:ssä säädetään kaksikielisydestä ja sen edellytyksistä, pohjoismaiden kansalaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään esim. tulkkaus- tai käännösavulla.

Työhallinto

440. Vuoden 2013 alusta Työ- ja elinkeinotoimistojen palveluista säädetään 1.1.2013 voimaan tullessa laissa julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (916/2012). Julkisilla työvoima- ja yrityspalveluilla (TE-palveluilla) edistetään työmarkkinoiden toimivuutta turvaamalla osaavan työvoiman saatavuutta, työnhakijoiden työllistymistä sekä kansalaisten työllistymiskyvyn kehittymistä samoin kuin vaikutetaan uuden yritystoiminnan syntymiseen ja parannetaan yritysten toimintaedellytyksiä. Palvelumalli perustuu kolmeen palvelulinjaan ja palvelut järjestetään asiakkaiden palvelutarpeiden mukaisesti.

441. TE-palvelujen asiakkaita ovat työnhakijat ja kansalaiset, jotka asuvat Suomessa ja henkilöt, jotka haluavat Suomeen töihin. TE-palveluina tarjotaan muun muassa

- tietoa avoimista työpaikoista ja ammateista sekä ammattialojen kehitystrendeistä,
- neuvontaa ja valmennusta työn hakemiseen ja oman osaamisen tunnistamiseen,
- henkilökohtaista ohjausta ammatinvalinnassa ja tukea urasuunnitteluun,
- koulutusta osaamisen päivittämiseksi tai uudelle alalle työllistymiseen,
- tukea takaisin työelämään palaamisessa elämäntilanteen muuttuessa ja
- tietoa yrittäjyydestä uravaihtoehtona.

442. TE-palvelujen tarjonnasta vastaa 15 alueellista TE-toimistoa, joilla on n. 120 toimipaikkaa. TE-palveluverkostoon kuuluvat aluekohtaiset TE-toimistot toimipaikkoineen, työvoiman palvelukeskukset, yhteispalvelupisteet, seudulliset yrityspalvelut ja muu sidosryhmien kanssa toteutettava palveluyhteistyö.

443. Työlinjalla on kolme ruotsinkielistä palvelunumeroa. Ruotsinkielisten linjojen vastaajina toimivat kaksikieliset (ruotsi-suomi) virkailijat, joita on yhteensä 8 henkilöä. Yritys-Suomi – puhelinpalvelun ruotsinkielisellä linjalla työskentelee yhteensä kaksi virkailijaa. Asiakkaiden käyttävissä on myös chat arkisin klo 9-16. Puhelinpalveluissa ja chatissa annetaan ohjausta ja neuvontaa yleisellä tasolla työllistymiseen, yrittäjyyteen ja verkkoasiointiin liittyvissä kysymyksissä. Oma asiointi –verkkopalvelussa voi hoitaa työnhakuun liittyvää henkilökohtaista asiointia.

444. Nykyiset TE-palvelut ja ELY-keskusten yrityspalvelut on tarkoitus yhdistää alue- ja maakuntaudistukseen liittyen vuoden 2020 alusta lukien 18 maakunnan kasvupalveluksi. Maakunnallisina kasvupalveluina tulee järjestää rekrytointi- ja osaamispalveluja. Lisäksi maakunta voi järjestää muita palvelukokonaisuuksia, esimerkiksi yritystoimintaan ja yrittäjyyteen liittyen. Maakunnan järjestämisvastuuseen kuuluu vastuu kasvupalvelujen yhteensovittamisesta kun-

nan, valtion ja maakunnan muiden palvelujen kanssa. Palvelut hankitaan markkinoilta. Kaavai-
lujen mukaan maakunta voi tuottaa palveluita vain, jos markkinoilta ei löydy tuottajia.

Puolustushallinto

445. Kielilain (423/2003) 39 §:n mukaan puolustusvoimien joukko-osastojen kieli on suomi. Vähintään yksi joukko-osasto on kuitenkin ruotsinkielinen. Puolustusvoimien komentokieli on suomi. Asevelvollisuuslain 55 §:n mukaan asevelvollisten opetuskieli on suomi tai ruotsi. Tämän vuoksi opetusmateriaali laaditaan suomen ja ruotsin kielellä.

446. Ruotsin kielen osalta puolustusvoimauudistuksen yhteydessä 2014 tehtiin arvio kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja todettiin, että uudistuksella ei ole merkittäviä vaikutuksia. Ruotsin kielen edellytyksiä parannetaan kääntämällä oppaita, ohjeita ja kysymyssarjoja ruotsin kielelle. Ohjesääntöjen ja oppaiden kääntäminen on puolustusvoimissa tapauskohtaista.

447. Merivoimiin kuuluva Uudenmaan prikaati on Suomen ainoa ruotsinkielinen joukko-osasto. Opetuskielenä on ruotsi ja komentokielenä suomi. Tähän joukko-osastoon otetaan myös ruotsin kieltä hallitsevia suomenkielisiä asevelvollisia heidän toivomustensa perusteella, mikäli tilaa on. Uudenmaan prikaatin joukot toimivat rannikolla ja saaristossa.

Hätäkeskukset

448. Suomessa vuoden 2018 aikana käyttöön otettava uusi hätäkeskustietojärjestelmä ERICA mahdollistaa päivystyshenkilöstön kielitaidon hyödyntämisen riippumatta siitä, missä hätäkeskuksessa päivystäjä työskentelee. Tämä edistää kielellisten oikeuksien toteutumista.

449. Tietojärjestelmä uudistuksen tavoitteena on aikaansaada valtakunnallinen ja kaikkien hätäkeskustoimintaan osallistuvien toimijoiden (poliisi, pelastustoimi, sosiaali- ja terveystoimi sekä Rajavartiolaitos) yhteiskäytössä oleva tietojärjestelmä. Uusi tietojärjestelmä ohjaa hätäpuheluja valtakunnallisesti. Ohjaus tapahtuu edelleen ensisijaisesti soittajaa lähinnä olevaan hätäkeskukseen, mutta jos tämä hätäkeskus on ruuhkaantunut tai ei muusta syystä kykene vastaamaan, etsitään vapaa hätäkeskuspäivystäjä muista Hätäkeskuslaitoksen toimipisteistä.

450. Hätäilmoituksen voi tehdä myös 112 tekstiviestinä. Ilmoitus tulee hätäpuhelujonoon ja siihen vastataan kuin puhelimitse tehtyyn ilmoitukseen. Hätätekstiviestipalvelu toteutetaan molemmilla kansalliskielillä.

451. Hätäkeskuspäivystäjien koulutuksesta vastaavat Pelastusopisto sekä Poliisiammattikorkeakoulu. Haasteena hätäkeskuspäivystäjien perustutkintokoulutuksen osalta on se, että oppilaisiksi ei rekrytoidu sitä määrää kaksikielisiä henkilöitä, joita tarvittaisiin hätäkeskuspalvelujen turvaamiseksi molemmilla kansalliskielillä. Hätäkeskuslaitos maksaa erillistä euromääräistä kielillisää toisesta kotimaisesta kielestä. Kielillisän maksamisen edellytyksenä on, että henkilö kykenee ja sitoutuu hoitamaan työtehtäviään toisella kotimaisella kielellä. Hätäkeskuslaitos tukee valtionhallinnon kielitutkinnon suorittamista maksamalla kielitutkintokokeen osallistumismaksun.

452. Hätäkeskuslaitoksen rekrytoinnissa varmistetaan, että palvelukseen otettavilla on tarvittava kielitaito. Viestinnällä on pyritty vaikuttamaan halukkuuteen hakeutua koulutukseen eri alueilta, kuten ruotsinkielisiltä alueilta. Kielitaidosta huolehditaan myös koulutuksella ja henkilöstöpoliittisilla toimilla. Työvuorojärjestelyin varmistetaan, että työvuorossa on ruotsin kieltä osaavia henkilöitä ja tarvittaessa puhelut ohjataan näille henkilöille. Lisäksi hätäkeskuksilla on mahdollisuus käyttää kaikkina vuorokaudenaikoina simultaanitulkkausta erillisen palvelusopimuksen mukaisesti. Näitä tulkkaustilanteita on vuosittain noin 20 koskien useita eri kieliä.

453. Folktinget on ilmaissut huolensa ruotsin kieltä taitavien hätäkeskuspäivystäjien puutteesta ja siitä mitä vaikutuksia sillä on ruotsinkielisen väestön oikeuteen saada hätäpalveluja omalla kielellään.

Vaaratiedotteet

454. Laki vaaratiedotteesta (466/2012) tuli voimaan 1.6.2013. Lain yhtenä tavoitteena on turvata entistä paremmin kielellisten oikeuksien (ruotsin kieli ja saamen kielet) toteutuminen vaara- ja onnettomuustilanteisiin liittyvässä viranomaistiedottamisessa. Lain voimaantulosta alkaen kaikki hätäkeskuslaitoksen välittämät vaaratiedotteet on välitetty suomeksi ja ruotsiksi.

455. Lain soveltamisen tueksi on laadittu yksityiskohtainen vaaratiedoteopas, joka on julkaistu suomeksi, ruotsiksi ja saamen kielillä (inarinsaame, koltansaame ja pohjoissaame)⁹². Uutta lakia voidaan pitää selkeänä edistysaskeleena kielellisten oikeuksien toteutumista ajatellen. Varsinkin vaaratiedotteiden antaminen saamen kielillä on vaatinut erityistä eri toimijoiden ja viranomaisten välistä yhteistyötä. Tiedottamisen nopeutta on pyritty auttamaan valmiilla vaaratiedotemalleilla.

456. Vaaratiedotteiden välittäminen on hidastunut käännöstoista johtuen, etenkin mikäli vaaratiedotteen antava viranomainen ei toimita tietoja normaalin prosessin mukaisesti vakiomuotoista lomaketta käyttäen, vaan tekee sen saneluna hätäkeskukseen. Ruotsin kielelle käännettäminen vie aina aikaa puolesta tunnista tuntiin riippuen siitä, pystytäänkö hyvin usein viranomaisen omaa ammattisanastoa sisältävä vaaratiedote kääntämään hätäkeskuksessa vai joudutaanko siihen käyttämään ulkopuolista apua. Saamen kielille käännettäminen saattaa kestää jopa tunteja.

Evangelis-luterilaisen kirkon kielistrategia

457. Suomessa evangelis-luterilaisella kirkolla ja ortodoksisella kirkolla on julkisoikeudellinen erityisasema. Niiden asemasta, oikeuksista (kuten verotusoikeudesta) sekä velvollisuuksista säädetään kirkkolaisissa (1993/1054) sekä ortodoksisesta kirkosta annetussa laissa (985/2006).

458. Kirkkolain (1054/1993) mukaan jumalanpalveluksia ja muuta toimintaa on tarpeen mukaan järjestettävä sekä suomen- tai ruotsinkielisen että muun vähemmistön kielellä. Kirkon jäsenellä on oikeus saada häntä koskevat yksityiset kirkolliset toimitukset äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Jumalanpalveluksessa ja kirkollisessa toimituksessa voidaan käyttää myös muuta kieltä.

459. Ruotsinkielisten jäsentensä palvelujen turvaamiseksi Suomen evangelis-luterilaisessa kirkossa on ruotsinkielinen hiippakunta. Kirkkohallituksessa on myös erillisyksikkö ruotsinkielistä toimintaa varten. Lisäksi kaikilla kirkon jäsenillä on oikeus tulla palvelluksi joko suomeksi tai ruotsiksi kaikissa seurakunnissa eri puolilla maata. Käytännössä tässä tosin saattaa olla puutteita eri puolilla maata.

460. Diakoniatyö on yksi kirkon perustehtävistä. Diakoniatyöntekijät ja muut kirkon työntekijät tukevat tarvittaessa ihmisiä heidän yhteyksissään viranomaisiin. Kirkko voi näissä konkreettisissa tilanteissa ja vaikuttamistyössään pitää esillä ruotsinkielisten oikeutta ja tarvetta saada palveluja omalla äidinkielellään. Erityisesti tämä koskee sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Hätäpalvelun tilanne on erityisen huolestuttava.

461. Kirkolliskokous antoi marraskuussa 2012 kirkkohallitukselle tehtäväksi laatia kirkolle kielistrategia. Kirkkohallitus asetti helmikuussa 2013 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia esitys

⁹² http://www.intermin.fi/download/39448_vaaratiedoteopas_julkaisu_012013.pdf?2ba430271c05d188

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kielistrategiaksi. Tavoitteena on kielellisten oikeuksien turvaaminen. Joulukuussa 2013 työryhmän antama kielistrategia *Puhetta Jumalalle ja Jumalasta omalla kielellä*⁹³ ei edellytä kirkkolain uudistamista. Kyse on siitä, että seurakunnissa molemmat kansalliskielet ovat käytössä siinä laajuudessa kuin paikallisesti tarvitaan. Kansalliskielistrategian ohella kirkon oma kielistrategia tukee valtakunnallista kielistrategiaa ja korostaa kielellisten oikeuksien toteutumista kirkon toiminnassa.

Kilvet ja paikannimet

462. Kilpiä ja paikannimiä sekä julkista liikennettä koskevaa kielilain 33 §:ää muutettiin 1.6.2013 kuntajakolain, nykyisen kuntarakennelain (1698/2009), muuttamisen yhteydessä siten, että kuntaliitoksen yhteydessä jätetään kunnan harkintaan, missä laajuudessa entisen yksikielisen alueen kadun- ja tienkilvet muutetaan kaksikieliseksi.

463. Kotimaisten kielten keskus ja sen kielilautakunnat ovat pitkään kantaneet huolta perinteisen paikannimistön säilymisestä ja sen turvaamisesta ja hyödyntämisestä uusien kohteiden suunnittelussa. Kotus on esittänyt yhdessä Maanmittauslaitoksen kanssa paikannimilakia, jossa säädettäisiin paikannimien vahvistamisesta, asiantuntija-avusta, nimien rekisteröintivastuusta ja nimien käytöstä virallisissa yhteyksissä. Lain nojalla perustettava päätösvaltainen asiantuntijaelin huolehtisi siitä, että virallisissa nimissä noudatetaan hyviä nimikäytäntöjä.

11 ARTIKLA: JOUKKOVIESTIMET

Ruotsinkieliset radio- ja televisiopalvelut

464. Yleisradion (Yle) ruotsinkielinen julkinen palvelu on vakiintunut vuosikymmenien aikana ja se koetaan arvokkaaksi Suomen ruotsinkielisten ja kaksikielisten keskuudessa. Marraskuussa 2016 julkistetussa tutkimuksessa Yle sai yhteiskunnallisesta tärkeydestä arvosanan 8,9 asteikolla 1–10. Arvio on pysynyt jokseenkin edellisvuoden tasolla (vuoden 2015 arvosana oli 9,0). Ruotsinkielisen ohjelmatoiminnan organisaation Svenska Ylen koetaan onnistuneen julkisen palvelun tehtävässä entistä paremmin. Ruotsinkielisistä 64 prosenttia on sitä mieltä, että Svenska Yle on onnistunut erittäin hyvin tai hyvin. Vuotta aiemmin tätä mieltä oli 47 prosenttia vastaajista. Arviot paranivat erityisesti naisten ja 15–29-vuotiaiden keskuudessa.

465. Yle Teema Fem esittää myös ruotsinkielistä ohjelmaa, ruotsinkielisten uutisten, alueiden, kulttuurin, urheilun ja ajankohtaisohjelmien radiokanava Yle Vega ja ruotsinkielinen nuorisokanava Yle X3M. Lisäksi Ylellä on ruotsinkielinen verkkopalvelu svenska.yle.fi ja ruotsinkielinen teksti-tv.

466. Vuonna 2016 Yle Svenska lähetti 18 131 tuntia ruotsinkielistä ohjelmaa (111 tuntia enemmän kuin edellisvuonna) ja 3 660 tuntia alueellista ohjelmaa (174 tuntia enemmän kuin edellisvuonna). Yle Fem lähetti 2 569 tuntia tv-lähetyksiä (136 tuntia enemmän kuin edellisvuonna).

467. Ruotsinkielisiä lasten ja nuorten sisältöjä on kehitetty etenkin verkkoon, pienemmille pääosin ruotsinkieliseen *Barnens Arena*-palveluun ja isommille *Hajbo*-verkkopalveluun. Nuoria yleisöjä varten Svenska Yle on satsannut videotuotantoon, kehittänyt uutisilmaisua ja uudistanut nuorisokanava Yle X3M:n tarjontaa.

Ruotsinkielinen lehdistö

468. Suomessa ilmestyy 13 ruotsinkielistä sanomalehteä, joista suurimmat ovat *Hufvudstadsbladet* (levikki noin 27 000) ja *Vasabladet* (levikki noin 16 000).

469. Lehdistötuesta sekä sanomalehdistön tuesta annettua asetusta (538/2011) muutettiin vuoden 2013 alusta siten, että lehdistötukea voidaan jatkossa myöntää verkkojulkaisuille ja liitteille, jotka ilmestyvät suomen tai ruotsin kielellä julkaistavien lehtien yhteydessä.

12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA PALVELUT

Taiteen edistäminen ja muu kulttuuritoiminta

470. Valtionosuuksilla ja -avustuksilla taiteen ja kulttuurin edistämiseen tuetaan ruotsinkielistä kulttuuria. Opetus- ja kulttuuriministeriö osoittaa valtionosuuksia viidelle ruotsinkieliselle teatterille, joista yksi on lastenteatteri. Valtion taiteenedistämisyjärjestelmän (valtion taidetöimikunnat, alueelliset taidetöimikunnat, erillislautakunnat) jakamat taiteilija-apurahat ja valtionavustukset ovat ruotsinkielisten taitelijoiden käytettävissä.

13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ

Valtion omistamat yhtiöt

471. Suomen valtio omistaa osakkeita kaikkiaan yli viidessäkymmenessä merkittävässä yhtiössä. Näistä noin kaksi kolmasosaa on kaupallisesti toimiva valtionenemmistöisiä yhtiöitä tai valtion osakkuusyhtiöitä, joista jälkimmäisissä valtio on vähemmistöomistajana. Muut yhtiöt ovat ns. erityistehtävayhtiöitä, joilla on joko tietty valtion niille osoittama tehtävä tai jokin sellainen erivapaus, jonka vuoksi ne eivät toimi kilpailullisessa ympäristössä.⁹⁴

472. Kun aiemmin valtion hoitamia tehtäviä on siirretty yhtiön hoidettavaksi, on usein pyritty viranomaistehtävien ja muiden tehtävien erottelemiseen siten, että viranomaistehtävät ovat jääneet valtiolle. Valtionyhtiöt hoitavat kuitenkin edelleen asioita, jotka sisältävät julkisia hallintotehtäviä, julkisia tehtäviä tai erityistehtäviä, jotka ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä.

473. Kielilain soveltamisen kannalta keskeistä on se, onko yhtiölle annettu tehtäviä jotka sisältävät julkisen vallan käyttöä tai julkisia hallintotehtäviä. Tällöin yksityisellä on samat kielelliset velvollisuudet kuin viranomaisella. Kielilain 24 §:ssä ja saamen kielilain 17 §:ssä säädetään valtion liikelaitosten ja valtion omistamien yhtiöiden velvollisuudesta antaa palvelua ja tiedottaa suomeksi, ruotsiksi tai saameksi. Sääntelyllä on pyritty turvaamaan kielelliset peruspalvelut siirrettäessä liikelaitoksiin ja yhtiöihin sellaisia toimintoja, joita viranomaiset ovat aikaisemmin hoitaneet. Palveluiden tarjoamisen laajuus suomeksi, ruotsiksi ja saameksi on ratkaistu yhtiöissä eri tavoin. Kuten muilla aloilla, etenkin saamenkielentaitoisen, mutta myös ruotsinkielentaitoisen henkilökunnan rekrytoinnissa on haasteita.

474. Oikeusministeriön tekemässä *otakantaa.fi* -kyselyssä esitettiin kysymyksiä valtionyhtiöiden kielipalveluiden tasosta. Valtion omistamien yhtiöiden ruotsinkielinen palvelu saa vastaajilta erittäin huonon arvosanan. Lähes kolme neljäsosaa (72 %) ruotsinkielisistä pitää valtionyhtiöiden ruotsinkielistä palvelua huonona. Vain 15 prosentin mielestä palvelu on hyvää.

⁹⁴ <http://vnk.fi/omo/omistajapolitiikka-ja-ohjaus1>

Pohjoismainen lainsäädäntöyhteistyö

475. Pohjoismaisella lainsäädäntöyhteistyöllä on pitkät perinteet. Lainsäädännön harmonisointiin ja rajaesteiden poistamiseen tähtäävää työtä on ollut keskeisesti esillä myös Pohjoismaiden neuvoston ja Pohjoismaiden ministerineuvoston toiminnassa. Neuvoston toimintaa sääntelevän yhteistyösopimuksen (SopS 28/1962) mukaan sopimuspuolten on pyrittävä säilyttämään ja kehittämään maiden välistä yhteistyötä oikeudellisella, sivistyksellisellä, sosiaalisella ja taloudellisella alalla sekä liikenne- ja ympäristönsuojelukysymyksissä, ja neuvoteltava keskenään niistä yhteisesti kiinnostavista kysymyksistä, joita käsitellään eurooppalaisissa ja muissa kansainvälisissä konferensseissa.

Suomen ja Ruotsin poliisin yhteispartiointi

476. Suomen ja Ruotsin poliisi tekevät käytännön kieliyhteistyötä pohjoisessa valtioiden raja-alueella. Yhteispartiointi sellaisena kuin sitä on suunniteltu toteutettavan Suomen ja Ruotsin rajalla olisi ainutlaatuista Euroopassa. Yhteisessä yhteispartiointikoulutuksessa on ollut mukana 150 suomalaista ja ruotsalaista poliisia. Suomenkieliset poliisit ovat opetelleet ruotsia ja päinvastoin. Tornionlaaksosta kotoisin olevat ovat voineet käyttää meänkieltä yhteisenä kielenä. Koulutuksessa on opiskeltu eroja esimerkiksi rangaistuskäytännöissä sekä teknisen ja taktisen poliisitutkimuksen normeissa. Poliisien yhteinen täydennyskoulutus alkoi EU:n tuella vuonna 2014 ja päättyi kesällä 2016. Jatkossa poliisikoulutukseen suunnitellaan valinnaista erityiskurssia yhteispartioinnista.

Pohjoismainen sairaanhoito-yhteistyö

477. Kuntien ja sairaanhoitopiirien kesken on ollut rajat ylittävää yhteistyötä niin Suomen ja Norjan kuin Suomen ja Ruotsin välillä. Lapin sairaanhoitopiiri ja Finnmarkin läänin erikoissairaanhoidon järjestävä *Helse Finnmark* solmivat sopimuksen erikoissairaanhoidon palvelujen käytöstä vuonna 2007. Sopimuksen perusteella on ostettu saamenkielisiä lapsi- ja nuorisopsykiatrisia palveluja (Karasjoki), aikuispsykiatrisia palveluja (Tana) ja erikoissairaanhoidon palveluja (synnytyksiä Kirkkoniemen sairaalassa). Utsjoen kunnan Tenojokilaakso-hankkeessa on selvitetty mahdollisuuksia rajat ylittävän yhteistyön avulla parantaa sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuutta erityisesti saamen kielellä. Hankkeessa on tarkasteltu lasten päivähoitoa, lastensuojelua ja perheneuvolapalveluja, perusterveydenhuoltoa sekä vanhusten ja vammaisten palveluja. Hanke on päättynyt 31.10.2012.

Pohjoismainen koulutus- ja tutkimusyhteistyö

478. Pohjoismaisella koulutus- ja tutkimusyhteistyöllä on pitkät perinteet. Virallista pohjoismaista tutkimusyhteistyötä tehdään useissa yhteistyöelimissä, joista yksi on Pohjoismainen saamelaisinstituutti. Instituuttia rahoitetaan yhteispohjoismaisesta budjetista mutta myös suoraan kansallisella rahoituksella.

Pohjoismainen oppilaitosten yhteistyö

479. Peruskoulujen, lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten pohjoismaista yhteistyötä tukevat monet tahot Suomessa eri tavoin toiminnassaan tai myöntämällä rahallista tukea oppilas- ja opettajavaihtoihin sekä kehittämishankkeille. *Uusi Portti Pohjolaan* -sivusto⁹⁵ avaa laajasti lähinnä peruskoulujen, lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten pohjoismaisen yhteistyön mah-

⁹⁵ <http://www.edu.fi/porttipohjolaan>

dollisuuksia. Sivuille kerätään tietoa ja ideoita pohjoismaisesta yhteistyöstä koulujen opettajille ja oppilaille. Lisäksi sivuilta löytyy laajemmin koulutuksen, kulttuurin, lapsi- ja nuorisotyön, kesätöiden ja kuntien pohjoismaisen yhteistyön lähteitä.

480. Opetus- ja kulttuuriministeriö on tukenut vuodesta 2008 Hanasaaren kulttuurikeskuksen koordinoimaa *Svenska nu* –hanketta ruotsin kielen taidon tukemiseksi yleissivistävässä koulutuksessa.

Pohjoismainen kulttuuriyhteistyö

481. Pohjoismaisessa yhteistyössä korostetaan pohjoismaiden keskinäistä kulttuuriyhteistyötä, pohjoismaiden näkyvyyttä Euroopan unionissa ja yhteistyötä lähialueiden kanssa. Kulttuuriyhteistyön perustana on viiden Pohjoismaan vuonna 1971 allekirjoittama kulttuurisopimus.

482. Pohjoismaiden kulttuuriministerit päättivät vuoden 2012 lopulla uudesta, entistä kauaskantoisemmasta kulttuuriyhteistyön strategiasta, vuosille 2013–2020. Strategia sisältää seuraavat viisi visiota:

- kestävä Pohjola
- luova Pohjola
- kulttuurienvälinen Pohjola
- nuori Pohjola
- digitaalinen Pohjola

483. Laaja-alaista pohjoismaista kulttuuriyhteistyötä tukee Pohjoismainen kulttuurirahasto. Rahasto sijaitsee Kööpenhaminassa. Suomi osallistuu aktiivisesti rahaston toimintaan. Pohjoismainen kulttuuripiste *Nordisk kulturkontakt* hallinnoi Pohjoismaiden ministerineuvoston kulttuuri- ja taideohjelmaa, Pohjoismaiden ja Baltian maiden kulttuurialan liikkuvuusohjelmaa sekä NORDBUKn apurahaohjelmia. Vuonna 2017 Pohjoismainen kulttuuripiste lanseerasi myös uuden *Volt*-ohjelman, jonka tavoitteena on edistää lasten ja nuorten pohjoismaista yhteistyötä luovilla ja pohjoismaisten kielten ymmärtämistä tukevilla hankkeilla.

484. Suomella on lisäksi kahdenvälinen kulttuurirahasto kaikkien Pohjoismaiden kanssa: Suomalais-ruotsalainen kulttuurirahasto (perustettu 1960), Islantilais-suomalainen kulttuurirahasto (1974), Suomalais-norjalainen kulttuurirahasto (1979) ja Suomalais-tanskalainen kulttuurirahasto (1981). Kahdenvälisiä kulttuurirahastoja hallinnoi Hanasaaren ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus.

Hanasaaren ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus

485. Hanasaaren ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus edistää ja kehittää Suomen ja Ruotsin välistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä kaikilla yhteiskunnan alueilla. Hanasaari suunnittelee ja toteuttaa erilaisia tapahtumia, kursseja, seminaareja ja projekteja sekä selvittää erilaisia yhteiskunnallisia kehittämistarpeita.

486. Hanasaaren toimintaperiaatteena on välittää tietoa suomalais-ruotsalaisen yhteistyön hyödyistä sekä vahvistaa suomalaisten yhteenkuuluvuutta muiden Pohjoismaiden kanssa. Se toimii sillanrakentajana ruotsalaisille Suomeen ja suomalaisille Ruotsiin. Hanasaaren toimintastrategiassa vuosille 2017–2020⁹⁶ painottuu Hanasaaren yleinen tehtävä eli Suomen ja Ruotsin välisen yhteistyön edistäminen kulttuurin, yhteiskunnan ja elinkeinoelämän aloilla.

⁹⁶ <https://www.hanaholmen.fi/kulttuurikeskus/hanasaari/strategia/>

487. Hanasaari on yleishyödyllinen organisaatio, joka saa Suomen ja Ruotsin valtionavustusta.

Pohjoismainen kirjastoalan yhteistyö

488. Pohjoismaiset valtion kirjastoviranomaiset kokoontuvat vuosittain vaihtamaan kansallisia kuulumisia ja keskustelemaan pohjoismaisesta kehittämistyöstä *National Authorities on Public Libraries in Europe* (NAPLE) –foorumin yhteydessä. Suomella on kaksi yhteispohjoismaista kirjastoautoa Lapissa. Toinen on yhteisomistuksessa Norjan ja Ruotsin kanssa (Enontekiö, Muonio, Karesuando, Kautokeino) ja toinen Norjan kanssa (Kaarajoki, Porsanki, Utsjoki). Opetus- ja kulttuuriministeriön vuotuinen rahoitus kohdistuu Suomen osuuteen.

= = =

III.2 SAAMEN KIELI: ALUEELLINEN VÄHEMMISTÖKIELI

8 ARTIKLA: KOULUTUS

Varhaiskasvatus

489. Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan huolehdittava siitä, että lasten varhaiskasvatusta voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla saamenkielellä. Valtion talousarviosta myönnetään 120 000 euron määräraha saamenkieliseen varhaiskasvatukseen saamelaisien kotiseutualueella.

490. Varhaiskasvatuslain (36/1973) edellyttämää äidinkielistä varhaiskasvatusta annettiin vuonna 2016 yhteensä 105 lapselle, joista 76 oli saamelaisien kotiseutualueella. Saamelaisen varhaiskasvatuksen piirissä vuoden 2017 keväällä oli yhteensä 174 alle kouluikäistä lasta. Saamenkielistä päivähoitoa sai yhteensä 89 lasta, joista 60 saamelaisien kotiseutualueella ja 29 kotiseutualueen ulkopuolella. Saamenkielisen päivähoiton kielenä oli kevääseen 2017 asti yksinomaan pohjoissaame. Inarinsaamenkielinen päivähoito käynnistyi syksyllä 2017. Syksyllä käynnistyi myös pohjoissaamenkielinen päivähoito Kittilän Sirkan kylässä (Levi-keskus).

491. Saamelaiseen varhaiskasvatukseen on vaikea löytää päteviä ja kielitaitoisia työntekijöitä. Pulaa on sekä lastentarhanopettajista että lastenhoitajista. Työntekijäpula näkyy ryhmien koossa ja lasten jonotusajoissa ryhmiin. Myös kielitaitoisista sijaisista on pulaa ja ryhmissä joudutaan usein käyttämään suomenkielisiä sijaisia. Erityislasterhanopettajan palveluita ei ole tarjolla lainkaan saameksi kaupungeissa eikä saamelaisalueella. Erityislasterhanopettajien poikkeuskoulutus vuonna 2016, mikä parantanee vähitellen osaavan, saamenkielisen varhaiskasvatuksen henkilöstön saamista. Koulutukseen haki odotettua suurempi määrä henkilöitä ja hanke käynnistyi yliopiston ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen yhteistyönä syksyllä 2016. Koulutuksessa on mukana kaikkien kolmen saamen kielen puhujia ja suuri osa opiskelijoista on työssä saamenkielisen varhaiskasvatuksen parissa ja suorittaa opintoja työn ohessa monimuoto-opintoina. Koulutuksen odotetaan parantavan merkittävästi saamenkielisen varhaiskasvatuksen toimintaedellytyksiä ja laajenemistarpeita, koska kielitaitoisista ammattihenkilöistä on kova puute.

Kielipesät

492. Kielipesä on lapsille tarkoitettu hoitopaikka, jossa kaikki toiminta tapahtuu alusta asti pelkästään saamen kielellä. Toiminta toteutetaan järjestämällä alle kouluikäisille lapsille saamenkielistä päivähoitoa tai avointa varhaiskasvatustoimintaa sekä koululaisille iltapäivätoimintaa kielikylpymenetelmää käyttäen. Kielipesissä toteutetaan varhaista täydellistä kielikylpyä.

493. Valtion talousarvioon on vuodesta 2011 lukien sisällytynyt erillinen määräraha saamelaisien kielipesätoimintaan, jonka tarkoituksena on turvata koltansaamen, inarinsaamen ja pohjoissaamen kielten kulttuuri- ja kielipesätoiminnan jatkuvuus ja kehittäminen. Kielipesien rahoitus vuonna 2017 valtion talousarviossa on 900 000 euroa (kotiseutualueella 700 000 euroa ja kotiseutualueen ulkopuolella 200 000 euroa). Saamelaiskäräjät jakaa kielipesien toiminta-avustukset vuosittain. Avustus on viime vuosina kattanut pääosan kielipesien toimintamenoista.

494. Kielipesätoiminnassa oli vuoden 2017 keväällä yhteensä 85 lasta, joista 54 kotiseutualueella ja 31 kotiseutualueen ulkopuolella. Inarinsaamenkielissä kielipesissä oli yhteensä 28 lasta, koltansaamenkielissä 11 ja pohjoissaamenkielissä 46 lasta.

495. Utsjoen, Inarin ja Sodankylän kunnissa toimii yhteensä yhdeksän saamen kielipesää, joista inarin- ja koltansaamenkieliset sijaitsevat Inarin kunnassa. Enontekiöllä ei toistaiseksi ole kielipesätoimintaa. Toinen Sodankylän kunnan kielipesistä toimii kotiseutualueen ulkopuolella kuntakeskuksessa. Saamenkielistä päivähoitoa annetaan syksystä 2017 alkaen pohjois- ja inarinsaamen kielillä. Seuraavassa luetellaan saamelaiset varhaiskasvatusyksiköt:

496. Inarin kunta:

- Pohjoissaamenkielinen päiväkotiosasto Urbi Inarissa
- Pohjoissaamenkielinen päiväkotiosasto Násti Ivalossa
- Koltansaamen kielipesä Sevettijärvellä, Če´vetjääu´r´kiõllpie´ss
- Koltansaamen kielipesä Pe´sser Ivalossa
- Inarinsaamen kielipesä Kuáti Inarissa
- Inarinsaamen kielipesä Piervál Inarissa, jossa syksystä 2017 alkaen myös äidinkielistä päivähoitoa saava ryhmä
- Inarinsaamen kielipesä Piäju Ivalossa

497. Sodankylän kunta:

- Pohjoissaamen kielipesä Biedju Vuotsossa
- Pohjoissaamen kielipesä Sodankylän kirkonkylässä

498. Utsjoen kunta:

- Pohjoissaamenkielinen päiväkotitoiminta Gollerássi Karigasniemellä
- Pohjoissaamen kielipesä Karigasniemellä
- Pohjoissaamenkielinen päiväkotiosasto Duottaraski Utsjoella
- Pohjoissaamen kielipesä Utsjoella

499. Enontekiön kunta:

- Pohjoissaamenkielinen päiväkotitoiminta Miessi Hetassa
- Pohjoissaamenkielinen päiväkotitoiminta Lávvu, ostopalvelu Ruotsin Karesuvannon saamelaiskoulun yhteydessä toimivasta päiväkodista

500. Saamelaisten kotiseutualueen kuntien ulkopuolella toimivat saamenkieliset varhaiskasvatusyksiköt seuraavassa:

501. Rovaniemen kaupunki:

- Pohjoissaamenkielinen päiväkotitoiminta Karinrakassa
- Pohjoissaamen kielipesä Karinrakassa

502. Oulun kaupunki:

- Pohjoissaamenkielinen varhaiskasvatusosasto Mäntylä-Snelmannin päiväkodissa, jossa toimii sekä saamenkielinen päiväkotiryhmä että saamen kielipesä

503. Helsingin kaupunki:

- Pohjoissaamenkielinen ryhmä päiväkotit Troolarissa Ruoholahdessa
- Pohjoissaamen kielipesä Máttabiegga Länsi-Pasilassa

504. Kittilän kunta:

- Pohjoissaamenkielinen ryhmä Sirkan päiväkodissa

505. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella on tähän mennessä saatu aloitettua kielipesätoiminta seuraavasti:

- Pohjoissaamen kielipesä Helsingissä
- Pohjoissaamen kielipesä Rovaniemellä
- Pohjoissaamen kielipesäryhmä Oulussa
- Pohjoissaamen kielipesä Sodankylän kuntakeskuksessa

506. Saamenkieliset varhaiskasvatusyksiköt muualla Suomessa:

507. Rovaniemen kaupunki:

- Saamenkielinen päiväkotit

508. Oulun kaupunki:

- Mäntylä-Snelmannin päiväkotit, saamenkielinen varhaiskasvatusosasto

509. Helsingin kaupunki:

- Päiväkotit Troolari, Saamenkielinen ryhmä, Ruoholahti

Perusopetus

510. Saamelaisten kotiseutualueella asuvilla saamea osaavilla oppilailta on oikeus saada oma-kielistä perusopetusta. Saamen kieltä opetetaan myös äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineena, johon liittyy suomen tai ruotsin kielen opetus erityisen saamenkielisille sovitettuna oppimäärän mukaan. Saamen kieltä voidaan opettaa myös perusopetuksen alaluokilla alkavana pitkänä vieraana kielenä ja yläluokilla tai lukiossa alkavana lyhyenä vieraana kielenä. Saamen kieli voi olla myös kielikyly- ja kaksikielisen opetuksen opetuskieli. Säännökset koskevat kaikkia kolme saamen kieltä. Saamelaisten kotiseutualueen kunnissa saamen kielen ja saamenkielisessä opetuksessa noudatetaan valtakunnallisia oppimääriä ja tuntijakoa. Valtion talousarviosta myönnetään valtionavustusta saamenkielisen opetuksen kustannuksiin saamelaisten kotiseutualueella. Avustus kattaa täysimääräisesti syntyvät opetuksen kulut.

511. Saamelaisten kielelliset oikeudet perusopetuksessa toteutuvat parhaiten opetuksessa saamelaisten kotiseutualueella. Osoituksena onnistuneesta kielenelvytyksestä ja opetuksen kattavasta rahoituksesta on Inarin saamenkielisen opetuksen oppilasmäärien kasvu: oppilasmäärät ovat tasaisesti kasvaneet sitten 1990-luvun, jolloin Inarin saamenkielisessä opetuksessa ei ollut yhtään oppilasta.

512. Lukuvuonna 2016–2017 saamenkielisessä opetuksessa oli 213 oppilasta, joista 176 oli pohjoissaamenkielisessä opetuksessa. Vapaaehtoisena /valinnaisena kielenä (2 vvh) saamea opiskeli 354 oppilasta. Yhteensä saamen kielen opiskelijoita oli 584. Lisäksi saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamen kieltä opiskeli 93 oppilasta, joista 15 äidinkielenomaisesti.

513. Lukuvuonna 2016–2017 inarinsaamenkielistä opetusta sai 34 oppilasta ja inarinsaamea opiskeli 49 oppilasta vieraana kielenä. Koltansaamenkielisessä opetuksessa oli kolme oppilasta,

jotka saivat opetusta äidinkielessä, musiikissa ja uskonnossa. Koltansaamea vieraana kielenä opiskeli 28 oppilasta.

514. Lisäksi saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamen kieltä opiskeli 93 oppilasta, joista 15 äidinkielenomaisesti (lukuvuonna 2015 -2016).

515. Vuonna 2015 Utsjoella käynnistynyt kaksikielinen opetus jatkuu. Opetuksesta noin puolet on saamen kielikylpyä. Enontekiön Hetassa käynnistyi syksyllä 2016 kielirikasteinen kaksikielinen opetus, jossa osa opetuksesta on saamen kielikylpyä.

516. Saamenkielisessä opetuksessa perusopetuksen haasteina ovat pätevien aineenopettajien sekä hyvätasoisten ja omaan kulttuuriin perustuvien oppimateriaalien puute. Opettajatilanne on vaikeutunut viime vuosina. Erityisen huolestuttava tilanne on inarin- ja koltansaamen kielten osalta.

517. Saamelaisalueen kuntien saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen määrä on lisääntynyt vuonna 2017 yhteensä 4 600 tuntia verrattuna vuoteen 2015. Annetun opetuksen määrä on lisääntynyt vuosittain.

518. Saamelaisalueen kunnat ovat laatineet ja hyväksyneet omat opetussuunnitelmansa saamenkielistä opetusta varten. Syksyllä 2016 käyttöön otetut opetussuunnitelmat perustuvat valtakunnallisiin opetussuunnitelman perusteisiin, mutta niiden laadinnassa on käytetty enemmän tai vähemmän paikallisia lähtökohtia.

Saamen kielen opetus kotiseutualueen ulkopuolella

519. Saamelaiskäräjien viimeisten vaalien yhteydessä kerättyjen tietojen mukaan jo yli 70 % saamelaislapsista ja -nuorista asuu saamelaisalueen ulkopuolella. Saamelaisalueen ulkopuolella opetus on mahdollista opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksen (1777/2009) perusteella. Ministeriö on alentanut valtionavustuksen ehtona olevan oppilasryhmän vähimmäiskokovaatimuksen neljästä kahteen oppilaaseen. Kotiseutualueen ulkopuolella toimiville koulutuksen järjestäjille ei ole säädetty velvollisuutta järjestää opetusta saamen kielessä.

520. Saamelaisten kotiseutualueen kuntien ulkopuolella annetaan ainoastaan perusopetusta täydentävää saamen kielen opetusta (2 vt), jonka toteutuminen on joka vuosi epävarmaa, opetuksen saavutettavuus heikko, oppilasmäärä alhainen ja jolla ei ole oikean oppiaineen statusta.

521. Saamelaisten kotiseutualueen kuntien ulkopuolella saamen kielen opetuksen oppilasmäärä on huomattavan pieni, noin 15 % kaikista saamelaisopetuksen 93 oppilaasta.

Lukio-opetus

522. Lukiossa ja toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa voidaan antaa opetusta saamen kielellä. Saamea voi opiskella myös äidinkielen ja kirjallisuuden sekä valinnaisena aineena (vieraana kielenä).

523. Lukioista ainoastaan Utsjoen saamelaislukio on antanut joissakin oppiaineissa opetusta myös pohjoissaamen kielellä. Ivalon lukioista on annettu saamen kielen opetusta etäopetuksena lukuvuonna 2016–2017 kuudelle kotiseutualueen ulkopuolella asuvalle lukiolaiselle, joista kolmelle opiskelijalle äidinkieli oppiaineena.

524. Ylioppilastutkinnossa saamen kielestä voi suorittaa äidinkielen kokeen inarinsaamen ja pohjoissaamen kielessä ja kevään 2012 tutkinnosta lähtien on myös koltansaamen äidinkielen koe. Vieraan kielen kokeen voi suorittaa pohjoissaamesta, inarinsaamesta ja koltansaamesta. Mahdollisuudella suorittaa ylioppilastutkinto saamen kielellä olisi suuri vaikutus koko saame-

laisopetuksen kokonaisuuteen. Ylioppilastutkintolautakunta selvittää asiaa Saamelaiskäräjien aloitteesta.

Ammatillinen koulutus

525. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelija voi suorittaa äidinkielen oppimääränä saamen kielen. Inarissa sijaitseva Saamelaisalueen koulutuskeskus (*Sámi oahpahusguovddáš*) on Suomessa ainoa ammatillinen oppilaitos, jonka viralliset opetuskielet ovat saamen ja suomen kieli ja jonka kaikki opiskelijat eri koulutuslinjoilta suorittavat vähintään yhden saamen kielen kurssin. Oppilaitoksen merkitys aikuisväestön saamen kielen elvyttämisessä on merkittävä lukuvuodenmittaisten kaikissa kolmessa saamen kielessä järjestettyjen intensiivikoulutusten ansiosta. Lisäksi Saamelaisalueen koulutuskeskus järjestää eritasoisia saamen kielten verkkokursseja, jotka mahdollistavat kielen opiskelun asuinpaikasta riippumatta.

Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetus

526. Katso kappaleet 342–344.

Saamen kielten etäopetus

527. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen virtuaalikoulu on kehittänyt saamen kielten verkko-pedagogiikkaa ja virtuaaliopetuksen teknisiä ratkaisuja vuodesta 2004 lähtien ja sitä voi pitää tällä alueella edelläkävijänä jopa valtakunnallisesti. Koulutuskeskuksella olisi tekniset ja pedagogiset valmiudet käynnistää saamen kielten etäyhteyksiä käyttävä opetus myös perusopetuksen oppilaille ympäri maan. Toistaiseksi se ei ole ollut mahdollista, koska perusopetuslaki edellyttää, että oppivelvollisten opetus on lähiopetusta sekä myös rahoitukseen liittyvien ongelmien takia.

Saamenkielinen oppimateriaalityö

528. Valtion talousarviossa on varattu määräraha saamenkielisen oppimateriaalin tukemiseen. Tuki on noussut viime vuosina ollen nyt 500 000 euroa. Erityisesti inarin- ja koltansaamenkielinen oppimateriaalityö on tehostunut ja oppimateriaalityössä on tehty hyvää tulosta. Saamelaiskäräjät suunnittelee, hallinnoi, tuottaa, markkinoi ja jakelee Suomessa julkaistavan saamenkielisen oppimateriaalin. Saamelaiskäräjien tavoitteena on siirtää tulevana vuosina oppimateriaalityön painopiste digitaalisiin materiaaleihin.

529. Vuonna 2016 valtionavustuksella rahoitettiin noin 40 hanketta, joista vuoden aikana valmistui uusia pohjoissaamenkielisiä materiaaleja 7, inarinsaamenkielisiä 3, koltansaamenkielisiä 2 ja kolmikielisiä oppimateriaaleja 2. Lisäksi varoilla ostettiin saamen kielen ja saamenkielisten luokkien opettajille Suomessa käyttöoikeudet pohjoissaamen uudistettuihin äidinkielen verkkomateriaaleihin e-aapinen, e-kielioppi ja e-harjoituksia. Lisäksi Saamelaiskäräjät on jatkanut yhteistyötä Tromssan yliopiston *Sámi Giellatekno* -hankkeen kanssa inarinsaamen kielen käännösohjelman, digitaalisen sanakirjan ja oikeinkirjoitusohjelman valmistamiseksi. Inarinsaamen sanakirjaversio on julkaistu osoitteessa: saanih.oahpa.no. Saamelaiskäräjät on myös julkaissut yhteistyössä *Sanoma Kids Median* kanssa yhtiön Lasten omassa satukirjastossa saamenkielisten satujen osion, jossa satukirjoja on mahdollista sekä lukea että kuunnella vapaasti⁹⁷. Äänellisten verkkokirjojen julkaiseminen lisää saamen kieliympäristöjä, jotka ovat erityisen tärkeitä kotiseutualueen ulkopuolella kasvaville lapsille.

⁹⁷ <https://lastenoma.satukirjasto.fi/saame>

Saamen kielten oppimistulosten arviointi

530. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus toteutti saamen kielten oppimistulosten arvioinnin ensimmäistä kertaa vuonna 2015⁹⁸. Tutkimusraportti julkaistiin 3.5.2016. Saame äidin-kielenä -arvioinnissa oppilaat saavuttivat keskimäärin 60 prosenttia kokeen enimmäispistemäärästä ja saame A-kielenä -arvioinnissa keskimääräinen ratkaisuosuus oli 46 prosenttia. Kaikissa saamen kielissä oppilaat osasivat kuullun ymmärtämisen tehtävät parhaiten.

531. Kehittämisehdotuksina esitettiin mm. että saamen kieltä opettavilla opettajilla tulee olla aineenopettajan kelpoisuus ja että saamen kielen opetukseen liittyvää täydennyskoulutusta tulee tarjota opettajille säännöllisesti ja vuosittain. Oppilailla pitäisi olla mahdollisuus käyttää kieltä nykyistä enemmän myös koulun ulkopuolella ja myös maan rajat ylittävää yhteistyötä tulisi tehdä enemmän, esimerkiksi järjestämällä leirikouluja ja käyttämällä verkkoyhteyttä.

Opettajien täydennyskoulutus

532. Aluehallintovirasto toimii valtioapuviranomaisena Osaava-ohjelman toimeenpanossa. Aluehallintovirasto tiedottaa ohjelmasta, edistää ohjelman tavoitteiden mukaisten verkostojen syntymistä ja yhteistyötä, seuraa ja arvioi rahoitettujen verkostohankkeiden edistymistä sekä edistää hyvien käytänteiden leviämistä alueellisesti sekä kansallisessa yhteistyössä. Lapin aluehallintovirasto on myöntänyt Osaava-ohjelman mukaista valtionavustusta myös saamelaisalueen opettajien osaamisen kehittämiseen vuodesta 2010 alkaen yhteensä 127 000 euroa. Osaava-ohjelma päättyi vuoden 2016 lopussa.

533. Aluehallintovirasto on järjestänyt pelkästään saamenkielisille opettajille tarkoitettuja täydennyskoulutustilaisuuksia vuosittain, lisäksi saamen kieltä ja saameksi opettavat opettajat ovat voineet osallistua muihinkin aluehallintoviraston järjestämiin koulutustilaisuuksiin.

534. Saamelaiskäräjät ja Oulun yliopiston *Giellagas-instituutti* toteuttivat vuonna 2015 Opetushallitukselta saadulla valtionavustuksella saamelaisopetuksen henkilöstölle suunnatun koulutushankkeen Saamen kielikyöpy koulussa – miten tuen omaa kieltä ja kulttuuria opetuksessa. Koulutukseen osallistui noin 40 saamelaisen varhaiskasvatuksen ja opetuksen työntekijää. Yhteistyössä olivat mukana myös saamelainen korkeakoulu, *Sámi allaskuvla* ja Vaasan yliopisto. Koulutuksen suorittaneet saivat todistuksiinsa merkinnän kuuden akateemisen opintopisteen suorittamisesta. Saamelaiskäräjät sai edelleen Opetushallitukselta valtionavustusta saamen kielikyöpyopetusta käsittelevän teemakirjan toimittamiseen. Kirjan on määrä ilmestyä vuoden 2017 lopussa.

Työvoimakoulutus

535. Lapin ELY-keskus on hankkinut saamelaisalueella toteutettuja työvoimakoulutuksia vuosittain ja hankintoihin on käytetty vuosittain noin 100.000 euroa. Koulutussisällöissä ovat nousseet esille saamen kieltä ja kulttuuria edistävät elementit yhdistettynä elinkeinojen tukemiseen. Saamelaisalueen koulutuskeskus on toteuttanut mm. seuraavia koulutuksia: saamenkäsityökisällin ammattitutkinnon tutkinnon osa: nahka- ja turkistuote, hirsirakentajakoulutus, kalankäsittely ja jatkojalostus sekä matkailun ohjelmalvelujen ammattitutkinto. Koulutusta on järjestetty Inarissa, Enontekiöllä ja Ivalossa. Koulutusten pituudet ovat vaihdelleet 25 - 133 työpäivän välillä.

⁹⁸<https://karvi.fi/2016/05/03/uhanalaisten-saamen-kielten-oppimistulokset-arvioitu-ensimmaista-kertaa-elvytystoimia-tarvitaan-edelleen/>

9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET

Tuomioistuinlaitos

536. Oikeudenkäymiskaaren 4 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan saamen kieltä voidaan käyttää käsittelykielenä saamelaisten kotiseutualueella. Lapin kärjäoikeuden pyrkimyksistä huolimatta saamelaiset eivät juuri käytä omaa äidinkieltään asioidessaan kärjäoikeudessa. Tähän vaikuttavat monet syyt, kuten se, ettei kärjäoikeudessa ole äidinkielenään saamea puhuvia tuomarikuntaa tai muuta henkilökuntaa. Asioita on myös totuttu hoitamaan oikeudessa suomen kielellä.

537. Oikeusministeriö on vuonna 2017 kartoittanut tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmansa mukaisesti hallinnonalan lomakkeiden saamenkielisten käännösten tarpeita. Tietoa on pyydetty oikeusministeriön hallinnonalalta, muilta virastoilta ja Saamelaiskäräjiltä. Valtaosalla vastaajista ei ollut saamenkielisiä lomakkeita, osalla oli kuitenkin esimerkiksi nettisivut saameksi, tulkkausmahdollisuus tai mahdollisuus kääntää päätökset saameksi. Saamenkielisten lomakkeiden lisäämisestä ei ole tullut pyyntöjä oikeusministeriön tiedusteluun vastanneille tahoille. Moni koki, että saamenkielisiä asiakkaita on vähän tai, että he valitsevat asiointikielekseen suomen. Edelleen kuitenkin saamelaisten kotiseutualueella saamen kieltä käyttäviä asiakkaita asioi viranomaisissa. Osa vastaajista kertoi pyrkivänsä edistämään tai tarkastelemaan saamenkielisen materiaalin saatavuutta tulevaisuudessa. Myös käännösten nopea vanhentuminen ja tämän myötä vanhentuneen tiedon tarjoaminen asiakkaille koettiin osin ongelmalliseksi vastaajien keskuudessa.

Poliisihallinto

538. Poliisihallitus asetti työryhmän, joka arvioi poliisipalvelujen kielellisen saatavuuden toteutumista, avusti palvelujen saatavuutta koskevan selvityksen laatimisessa sekä toimitti poliisijohdajalle loppuraportin, jossa esitettiin kehittämisehdotuksia. Työryhmän toimikausi oli 1.4.–31.10.2013. Työryhmän loppuraportin⁹⁹ mukaan saamen kielten osalta tilanne oli heikko. Työryhmä esitti loppuraportissaan useita saamelaisten kielellisiä oikeuksia parantavia kehittämisehdotuksia (esim. lomakkeiden kääntäminen saamen kielelle ja keskitettyjen saamenkielisten poliisipalvelujen luominen.)

539. Lapin poliisilaitoksen mukaan saamelaiset haluavat harvoin käyttää poliisissa omaa kieltään. Taustalla on se, että asioiden hoito voi hidastua, kun tarvitaan tulkkausta tai käännösapua. Poliisi ottaa kuitenkin kaikessa toiminnassaan huomioon saamelaisten kielelliset oikeudet ja asiat hoidetaan saamelaisten äidinkielellä heidän sitä halutessaan. Viimeisen vuoden aikana Lapin poliisilaitoksessa on lisäksi käännetty erilaisia, muun muassa sakon tiedoksiantoa koskevia lomakkeita saamen kielelle.

Rajavartiolaitos

540. Rajavartiolaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa on saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutuminen mainittu yhdeksi erityiskysymykseksi.

541. Saamelaisten kotiseutualue sijaitsee Lapin rajavartioston toiminta-alueella. Lapin rajavartiosto pyrkii tarjoamaan mahdollisimman hyvää saamenkielistä palvelua virka-aikana jokaisessa saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevassa asiakaspalvelupisteessään. Tällä hetkellä Lapin

⁹⁹ Språklig polisservice, Arbetsgruppen för språklig polisservice, slutrapport, (Poliisihallituksen julkaisusarja 2/2013).

rajavartiostossa palvelee arviolta kymmenen rajavartiomiestä tai muussa kuin sotilasvirassa palvelevaa virkamiestä, jotka kykenevät kommunikoidaan saameksi.

542. Lapin rajavartiostossa on toimittu laaditun suunnitelman mukaisesti alueella palvelevien rajavartiomiesten saamenkielen taitojen parantamiseksi. Lapin rajavartiosto on tukenut virkamiesten saamenkielen opiskelua myöntämällä palkallista virkavapautta saamen kielilain 25 §:n nojalla. Omaehtoisen kouluttautumisen tukemisen lisäksi Lapin rajavartiosto on Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa järjestänyt saamenkielen opetusta virkamiehille.

543. Viranomaislomakkeita ja -ohjeita on käännetty saameksi ja kääntämistyössä on oltu yhteydessä myös muihin viranomaisiin kuten poliisiin ja puolustusvoimiin. Rajavartiolaitos on jo kääntänyt osan omista esitteistään, kuten rajavyöhyke-esitteen, opasteet ja kyltit eri kielille, muun muassa saameksi. Ivalossa Rajajääkärikomppanian ampuma-alueen varoituskyltit maastossa on uusittu ja niissä tekstit on kaikilla kolmella saamen kielellä. Pohjoissaamenkieliset internet-sivut (www.raja.fi/se) julkaistiin lokakuussa 2012. Rajavartiolaitosta koskevan informaation lisäksi sivuilla on tällä hetkellä neljä saamen kielelle käännettyä lomaketta: kaksi rajavyöhykeluvan hakemiseen tarkoitettua kaavaketta, hakulomake varusmiespalvelukseen rajajääkärikomppaniassa sekä hakulomake rajavartijan peruskurssille. Myös valitusohjeet hallinto-oikeuteen on käännetty saamen kielelle.

544. Lapin rajavartiosto on osallistunut vuonna 2014 alueellisen valmiustoimikunnan viestintäjohtajan työskentelyssä hankkeeseen, jossa toteutettiin vaaratiedotteiden fraasien muotoileminen, kokoaminen ja myöhemmin kääntäminen kolmelle saamenkielelle yhteistyössä poliisin ja pelastuslaitoksen kanssa. Fraasien kokoamisen tarkoitus on nopeuttaa vaaratiedotteiden kääntämistä vaaratilanteissa ja rajavartioston julkaisemien radiotiedotteiden koostamisen helpottaminen. Tiedotteita ja varoilmoituksia julkaistaan Rajavartiolaitoksen internet-sivuilla¹⁰⁰.

545. Raja- ja merivartijoiden rekrytoinnin valintamenettelyssä saamen, venäjän ja kiinan kielen osaamisesta on mahdollista saada lisäpiste.

10 ARTIKLA: HALLINTOVIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT

Puolustushallinto

546. Puolustusvoimissa saamenkielisten oikeuksien toteutumista on arvioitu viimeksi vuonna 2015. Saamenkielilain soveltamiseen ei ole liittynyt käytännössä erityisiä ongelmakohtia tai epäselvyyksiä. Kutsuntakuulutukset on lähetetty neljän saamenkielisen kunnan kaikille kutsunnanalaisille suomeksi, koltansaameksi, pohjoissaameksi ja inarinsaameksi. Kutsuntakuulutusten yhteydessä on lähetetty myös toimintaohjeet kutsuntoihin vastaavalla tavalla käännettynä kolmelle saamen kielelle.

547. Saamen kielilain (1086/2003, 12 §) säädetty saamelaisten oikeus käyttää saamen kieltä saamelaisten kotiseutualueella viranomaisessa asioidessaan on kutsuntojen osalta toteutettu siten, että kutsuntalautakunnassa on toimittaessa edellä mainittujen neljän kunnan alueella kunnan jäsen ollut saamen kielen taitoinen ja toteuttanut tarvittaessa tulkkauksen. Pääsääntöisesti tulkkausta ei ole kuitenkaan tarvittu. Kirjalliseen asiointiin on vastattu käännettämällä asiakirjat tarpeen mukaan Saamelaiskäräjien osoittamien kielenkääntäjien kautta asiakkaan saamen kielelle. Saamenkielisiä kutsunnanalaisia on vuosittain 30–40. Tiedossa ei ole myöskään valituksia tai kanteluita siitä, ettei palveluja asevelvollisille olisi kyetty tuottamaan saamen kielilain mukaisesti.

¹⁰⁰ http://www.raja.fi/www-sivusto_saame/lappi_r_djgoz_hus/v_ruhusalmmuhusat

548. Puolustusvoimissa on selvitetty mahdollisuutta kääntää varusmieskoulutuksen aikana asevelvollisuuslain (1438/2007, 64 §) nojalla tehtävät peruskokeet (ns. P-kokeet) saamen kielelle. Peruskokeiden tuloksia käytetään yhtenä arviointiperusteena valittaessa varusmiehiä koulutuksiin ja tehtäviin. Selvitystyö päättyi siihen tulokseen, että peruskokeita ei käytännön syistä voida ottaa saamenkielisinä käyttöön. Haasteeksi muodostui se, että uuden kieliversion tekeminen peruskokeista olisi edellyttänyt käännöstyön lisäksi uudenkokeen tilastollisen toimivuuden varmistamista ja vertailuaineiston keräämistä riittävänsuurella otoksella (n. 300–500 henkilöä). Saamenkielisten kutsunanalaisien ja palveluksenaloittavien määrä on tähän nähden liian pieni.

549. Puolustusvoimissa vuosina 2014–2015 päivitettyissä varusmiesten peruskokeita sekä varusmiesten palvelustehtäviä ja -valintoja koskevissa normeissa peruskokeidensuorittamisesta ja niiden tulosten puuttumisesta määrätään pääpiirteittäin seuraavasti: peruskokeet suoritetaan omalla äidinkielellä joko suomeksi tai ruotsiksi. Mikäli testattavan äidinkieli on jokin muu kuin suomi tai ruotsi, testejä ei suoriteta. Mikäli varusmies ei suorita peruskokeita siitä syystä, että hänen äidinkielensä on jokin muu kuin suomi tai ruotsi, hänelle annetaan korvaavat valintapisteet kouluttajan antaman sopivuusarvion perusteella. Arviointiperusteet tämän sopivuusarvion tekemiseen esitetään toisessa edellä mainituista normeista. Näin varusmieheltä ei jää perusteetta puuttumaan valintapisteitä koulutusvalintalomakkeelta. Näin ollen myös saamenkielillä on mahdollisuus päästä erityistehtäviin ja mm. johtajakoulutukseen. Tällä 1.1.2015 voimaan tulleella muutoksella on pyritty osaltaan lisäämään varusmiesten yhdenvertaista kohtelua ja varmistamaan asevelvollisuuslain 56§:ssä säädetyn syrjäntäkiellon toteutumista.

550. Kielilain (423/2003) 39 §:n mukaan puolustusvoimien joukko-osastojen kieli on suomi. Vähintään yksi joukko-osasto on kuitenkin ruotsinkielinen. Puolustusvoimien komentokieli on suomi. Asevelvollisuuslain 55 §:n mukaan asevelvollisten opetuskieli on suomi tai ruotsi. Tämän vuoksi opetusmateriaali laaditaan suomen ja ruotsin kielellä.

551. Jos puolustusvoimien harjoituksia pidetään saamelaisten kotiseutualueella eli lähinnä Vuotson pohjoispuolella, harjoituksia koskevat tiedotteet ja mahdolliset hallintopäätökset tulee julkaista saamen kielellä ja käyttää myös saamenkielistä radioasemaa tiedotteiden julkaisuun.

Sosiaali- ja terveystaloudet

552. Valtion talousarviossa on vuodesta 2002 lähtien myönnetty budjettivuodeksi kerrallaan erillinen valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveystaloudten saattavuuden turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella. Valtionavustus kohdentuu kaikilla saamelaiskielillä tuotettavien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kustannuksiin. Valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveystaloudten turvaamiseksi (kiinteä määräraha) oli vuoden 2016 valtion talousarviossa 480 000 euroa.

553. Saamenkielisestä palvelutuotannosta vastaavat pääosin kunnat. Joitakin palveluja tuottavat myös järjestöt ostopalveluna. Saamenkielisiä sosiaali- ja terveystaloudtuja ei kuitenkaan ole riittävästi eikä kaksikielistä ammattihenkilöstöä aina ole tarjolla tai heidän saamenkielinen osaamisensa on puutteellista. Inarin- ja koltansaamenkielisestä materiaalista on puutetta.

554. Saamelaisten kotiseutualueella haasteita sosiaali- ja terveystaloudten järjestämiselle yleisellä tasolla asettavat poikkeuksellisen harva asutus ja kuntien laaja pinta-ala. Palvelut ovat keskittyneet kuntakeskuksiin ja yksityisiä palveluntuottajia ei alueella juuri ole. Saamelaisten

kotiseutualueella asuvat saamelaiset asuvat pääasiassa hajallaan perinteisillä asuinalueillaan, joten etäisyydet palveluihin ovat usein pitkiä.¹⁰¹

555. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Saamelaiskäräjät järjestivät saamenkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluja koskevan kehittämisseminaarin Inarissa syyskuussa 2013. Seminaarissa esiteltiin ministeriön rahoittama Lapin yliopiston tekemä tutkimusta saamelaisten hyvinvoinnista ja terveydestä¹⁰². Tutkimus osoitti, että saamelaisten tyytyväisyys sosiaali- että terveyspalveluihin on merkittävästi heikompi kuin pääväestöllä. Tutkimuksen mukaan (118 henkilöä haastateltu) tyytyväisyys sosiaalipalveluihin oli vain 28 % ja terveyspalveluihin 55 %.

556. SaKaste -hankkeen aikana on vahvistettu saamelaisten kotiseutualueella työskentelevän sosiaali- ja terveysalan henkilöstön saamen kielen ja kulttuurin osaamista. Erityisesti varhaiskasvatus- ja vanhustyöhön on kehitetty toimintamalleja ja työkaluja henkilöstön käyttöön. Vanhustyön työkalupakki on sähköisessä muodossa vuonna 2013 tehty opas ja ohjeistus siitä, *"Miten toimin, kun asiakkaana on saamelainen ikäihminen?"*. Jokaisella paikkakunnalla lisätään oppaaseen omat kulttuuriset erityispiirteet.

557. Valtakunnallinen saamelaisten sosiaali- ja terveydenhuoltoa edustava Sami-Soster ry on tuonut esille, että se pitää tärkeänä sitä, että saamelaisten oikeus alkuperäiskansana saada omankielisiä ja oman kulttuurinsa mukaisia sosiaali- ja terveyspalveluja ainakin saamelaisalueella turvataan riittävän täsmällisellä ja palvelujen järjestäjää yksiselitteisesti velvoittavalla laintasoisella säädöksellä.

558. Inarissa pidettiin helmikuussa 2015 saamelaisten rajayhteistyöseminaari, jonka järjestivät Pohjois-Suomen aluehallintovirasto, Saamelaiskäräjät ja sosiaali- ja terveysministeriö. Seminaarissa käsiteltiin erityisesti saamenkielisten palveluiden laatua ja saatavuutta sekä yhteistyötä Norjan ja Suomen välillä.

559. Sosiaali- ja terveysministeriö on osana "edistetään terveyttä ja hyvinvointia ja vähennetään eriarvoisuutta" -kärkihanketta myöntänyt hankerahoitusta vuosille 2017–2018 Utsjoen kunnalle ensiapu itsemurhavaarassa olevalle -hankkeeseen. Hanke kohdistuu saamelaisväestöön. Hankkeella on yhtymäkohtia pohjoismaiseen itsemurhien ehkäisyhankkeeseen, jota rahoittaa Pohjoismaiden ministerineuvosto sekä arkisen neuvoston *Rising Sun* -hankkeeseen.

560. Lapin yliopisto on saanut rahoitusta Euroopan sosiaalirahastosta saamelaisten hyvinvointi ja yhdenvertaisuushankkeeseen. Hankkeen tavoitteena on selvittää saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien palvelutilannetta sosiaalisen osallisuuden näkökulmasta. Hanke päättyy vuonna 2018.

Selvitys saamenkielisten palveluiden nykytilasta

561. Saamelaiskäräjät ja Posken saamelaisyksikkö ovat kartoittaneet marras-joulukuussa 2016 saamenkielisten lasten, nuorten ja perheiden palvelujen nykytilaa Suomessa¹⁰³. Kartoituksen tilasi sosiaali- ja terveysministeriö.

562. Kartoituksella selvitettiin saamelaislapsille, -nuorille ja -perheille tarjolla olevien palveluiden nykytilaa. Palvelukartoitus kattaa varhaiskasvatus-, sivistys-, nuoriso-, kulttuuri-vapaa-aika-, kirjasto-, museo- sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Raportissa esitellään palvelutarjonnan vahvuuksia, kehittämistarpeita sekä suosituksia palveluvajeiden täyttämiseksi. Tar-

¹⁰¹ Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 48.

¹⁰² Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut, <http://www.doria.fi/handle/10024/92140>

¹⁰³ http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=1314&Itemid=149

kastelu kohdistuu saamelaisten kotiseutualueella kuntien, seurakuntien ja muiden saamenkielisiä palveluita tuottavien tahojen palveluihin sekä saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella Rovaniemen, Oulun, Tampereen, Jyväskylän ja pääkaupunkiseudun palveluihin.

563. Kartoituksen mukaan saamelaisten oikeus omakielisiin palveluihin toteutuu huonosti. Saamelaisten kotiseutualueella tilanne on hiukan parempi kuin sen ulkopuolella. Saamelaisten kotiseutualueellakin kielikohtaiset erot ovat kuitenkin suuret. Niin kotiseutualueen kuin muualla Suomessa heikoin tilanne on koltansaamenkielisillä. Saamelaisten kotiseutualueella parhaiten saamenkielisiä palveluita on tarjolla Utsjoen kunnassa. Eniten saamenkielisiä palveluja tarjotaan varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja vanhusten kotipalveluissa, vähiten nuorisotyössä, vapaa-aika-, kulttuuri-, liikunta- ja kirjastopalveluissa.

564. Lapin sairaanhoitopiirissä saamenkieliset palvelut on järjestetty pääsääntöisesti tulkkausten avulla.¹⁰⁴ Haasteena ovat päivystystilanteet, joihin tulkkausta ei pystytä järjestämään ennakkoon. Saamenkieliset muistisairaat vanhuksat sekä lapset on tunnistettu asiakasryhmiksi, jotka eivät tule toimeen suomen kielellä. Hoitohenkilökunnalla on käytössään pohjoissaamenkielinen fraasisanakirja¹⁰⁵ erityisesti saamenkielisten muistisairaiden hoidon avuksi ja tilanteisiin, jolloin tulkkausta ei ole mahdollista järjestää. Henkilökunnalle on myös tarjottu saamenkielen koulutusta omalla ajalla, mutta työnantajan kustannuksella. Kielitaitoa ei huomioida palkkauksessa, mutta rekrytoinnissa on voitu painottaa saamenkielen taitoa silloin kun hakijat ovat olleet muuten tasavertaisia.¹⁰⁶

565. Lapin sairaanhoitopiirin verkkosivuilla on pohjoissaamenkielinen osio, ja tietoa esimerkiksi potilaan oikeuksista on saatavilla vaihtelevasti myös muilla saamenkielillä.

566. Inarin- ja koltansaamenkielisten erityissairaanhoidon palveluiden puutetta rajayhteistyö ei helpota, vaan niiden turvaamiseen tarvitaan erityistoimenpiteitä esimerkiksi parantamalla kielitaitoisen henkilöstön saatavuutta, lisäämällä kieli- ja kulttuurikoulutusta, rekrytoinnin erityistoimenpiteillä sekä tulkkipalvelun käyttöönotolla. Myös yhteistyön tiivistäminen Kolttien kyläkokouksen kanssa on tarpeen.¹⁰⁷ Sama koskee erikoissairaanhoidon palveluiden lisäksi myös muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita.

567. Saamenkielisiä sosiaalipalveluita on selvitysten mukaan keskimäärin paremmin saatavilla kuin terveystalouksia. Sosiaalipalveluiden saatavuus saamenkielillä on myös jonkin verran parantunut viime vuosina, mutta tarjonta on kuitenkin kokonaisuudessaan edelleen hyvin vähäistä. Esimerkiksi vammaispalveluja tai lastensuojelun palveluja ei ole käytännössä saatavilla saamenkielillä. Myös sosiaalityön, päihdetyön ja kriisiavun saamenkieliset palvelut ovat harvinaisia. Toisaalta vanhusten kotipalveluihin ja lasten päivähoidon ollaan monin paikoin tyytyväisiä.¹⁰⁸

568. Saamenkielisten palveluiden tarve korostuu vanhustenhuollossa ja muistisairaiden ihmisten palveluissa. Saamelaiset vanhuksat ja muistisairaat puhuvat usein ainoastaan saamea. Jos saamenkielisiä palveluita ei ole ollenkaan tai niitä on saatavilla vain satunnaisesti, asiakkaiden kommunikointi voi olla hyvin rajoittunutta.¹⁰⁹ Myös saamenkieliset lapset ovat erityisen hei-

¹⁰⁴ Ks. luku 5.1.2

¹⁰⁵ <http://www.sosiaalikallega.fi/uutiset/saamenkielisen-muistisairaan-hoidon-avuksi-fraasisanakirja> (viitattu 5.1.2017).

¹⁰⁶ Lapin sairaanhoitopiiri (videoneuvottelu 3.1.2017).

¹⁰⁷ Niskala Asta, Räisänen Rea & Martin Maria (toim. 1.7.2016): Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon tulevaisuuden palveluprosessit. Loppuraportti, s. 71.

¹⁰⁸ Saamebarometri 2016, s. 30–31; Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 97–157.

¹⁰⁹ Saamelaiskäräjien (27.6.2016) ja SámiSoster ry:n (31.5.2016) lausunnot oikeusministeriölle.

kossa asemassa silloin kun omakielisiä palveluja ei ole tarjolla. Vammaisen saamenkielinen lapsi joutuu tällä hetkellä käytännössä kasvamaan suomenkieliseksi, koska kaikki kuntoutuspalvelut ovat suomenkielisiä ja suomalaisen kulttuurin mukaisia. Puhe- tai muuta terapiaa ei ole Suomessa tarjolla saamen kielillä ja rajat ylittävien palvelujen käyttö on monimutkaista tai niitä ei ole.¹¹⁰

569. Saamenkielisten verkkopalveluiden kehittäminen on yksi hyvä keino edistää saamelais-ten kielellisiä oikeuksia sosiaali- ja terveydenhuollossa. Verkkopalveluilla voidaan tavoittaa saamenkielistä väestöä niin kotiseutualueella kuin sen ulkopuolella.

570. Saamelaiskäräjien yhteydessä toimiva saamen kielineuvosto myöntää vuosittain Saamen kieliteko -palkinnon palveluntuottajalle, joka on edistänyt saamen kielen asemaa ja saamenkielisiä palveluja Suomessa. Vuoden 2015 Kieliteko-palkinto osoitettiin Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirille yhteistyökumppaneineen Mielenterveystalo.fi -hankkeessa kehitetystä pohjoissaamenkielisestä masennuksen omahoito-oppaasta.¹¹¹

571. SámiSoster ry on tuottanut saamelaiskulttuurisensitiivisen *Muitogiisá-aineistopankin* saamelaisten muistisairaiden omaisten ja sosiaali- ja terveystalveluiden ammattihenkilöstön tueksi. Aineistopankissa on tietoa muun muassa saamelaiskulttuurista ja saamen kielestä. *Muitogiisá* sopii myös ikäpolvien yhteisen toiminnan suunnitteluun sekä opetuskäyttöön.¹¹² SámiSoster ry on toteuttanut Saamelaiskulttuurisensitiivisen *Muittohallat – Muistutella* toimintaan liittyvän *Muitogiisa-aineistopankin*. Sen lisäksi yhdistys toteuttaa tällä hetkellä kulttuurisensitiivistä, luontoa hyödyntävää päihdetyötä *Goalkkanas – Saamelaiset voimavarat päihdetyöhön* – hankkeessa sekä saamelaisten ikäihmisten ja omaishoitajien hyvinvointia tukevaa *Birgen ruovtus – Pärjään kotona* toimintaa. Näiden lisäksi yhdistys on tänä vuonna aloittanut uuden, *Coahkis – Koossa* -hankkeen, jonka tarkoituksena on saamelaisten hyvinvoinnin ja terveysneuvonnan edistäminen lisäämällä saamenkielisen terveysneuvontamateriaalin saatavuutta koostamalla, jo olemassa olevista materiaaleista nettipohjainen materiaalipankki.

Työhallinto

572. Lapin TE-toimistolla on 14 toimipaikkaa. Lisäksi on paikallisia yhteispalvelu- ja virtupisteitä. Saamenkielisille on julkaistu erilliset asiointiohjeet pohjoissaamen, inarinsaamen ja koltasaamen kielillä. Tarvittaessa saamenkielinen asiointi on hoidettu tulkkauksen välityksellä ja asiakirjakäännöksin, koska saamen kieliä taitavaa henkilöstöä ei ole riittävästi.

Saamen kieli evankelisluterilaisessa kirkossa

573. Saamelaisten kotiseutualueen seurakunnissa työskentelee saamelaistyön viroissa tällä hetkellä kolme saamenkielentaitoista pappia (Enontekiön ja Inarin saamelaispapit sekä Inarin kirkkoherra). Oulun hiippakunnassa on saamelaistyön sihteeri, lisäksi kirkkohallituksessa on saamelaistyö nimetty yhden toiminnallisen osaston viranhaltijan vastuulle. Kirkkohallituksen saamelaistyön neuvottelukunta koordinoi ja kehittää saamenkielistä toimintaa koko Suomen alueella. Nykyinen neuvottelukunta on nimetty vuosille 2017–2020.¹¹³

574. Nykyisen kirjoitustavan mukainen virsikirja pohjois- ja inarinsaameksi saatiin käyttöön vuonna 1993 ja Uusi testamentti pohjoissaameksi vuonna 1998. Pohjoissaamenkielinen Van-

¹¹⁰ Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 51–54.

¹¹¹ Yle-uutisten verkkouutinen 22.12.2015 klo 13:01 http://yle.fi/uutiset/osasto/sapmi/saamen_kieliteko_palkinto_saamenkieliselle_masennuksen_omahoito-ohjelmalle/8544469 (viitattu 11.11.2016).

¹¹² www.samisoster.fi/muitogiisa (viitattu 5.12.2016).

¹¹³ <http://www.oulunhiippakunta.evl.fi/tyoalat/saamelaisty/>

han testamentin käännös on juuri valmistumassa. Myös muita kirkollisia kirjoja on käännetty pohjois- ja inarinsaameksi.

575. Yle Sápmi lähettää inarin- ja pohjoissaamenkielisiä hartausohjelmia.

Saamen kieli ortodoksisessa kirkossa

576. Kolttasaamelaiset kuuluvat perinteisesti ortodoksiseen kirkkoon. Ortodoksiseen uskuntoon liittyvät perinteet ovat osa kolttasaamelaista kulttuuria ja uskonnolla on suuri merkitys kolttasaamelaisia yhdistävänä tekijänä.

577. Koltansaamen kielellä ei ole ollut kovin vahvaa asemaa kirkossa, mutta viime vuosina koltansaamen kielen käyttökirkon toiminnassa on lisääntynyt. Lapin ortodoksisessa seurakunnassa puhutaan koltansaamea. Saamenkielisten jumalanpalvelusten toimittamisen mahdollistavat mm. Johannes Krysostomuksen papin käsikirjan eli liturgian sekä ortodoksitiedon käsikirjan koltannokset. Koltansaamenkielinen rukouskirja julkaistiin vuonna 1983 ja Johanneksen evankeliumi vuonna 1988.

578. YLE Sápmi lähettää koltansaamenkielisiä hartausohjelmia.

579. Inarin kunnassa on kolme ortodoksista kirkkoa ja yksi kappeli. Keväjärvellä on tsasouna eli rukoushuone, joka on rakennettu keräysvaroin ja talkoovoimin ekumeeniseen käyttöön.

580. Lapin ortodoksisen seurakunnan työntekijöistä yksi pappi ja kanttori on sijoitettu Ivaloon palvelemaan pohjoisimpien kuntien kolttasaamelaisia ja muita ortodokseja.

581. Tärkeimmät ortodoksisen kirkon jumalanpalvelustekstit sekä kirkkolaulut on myös käännetty koltansaameksi. Ortodoksisen kirkkotiedon käsikirjan koltansaamenkielinen versio välittää eri-ikäisille koltille omaa uskonnollista perinnettä.

Hätäkeskukset

582. Saamen kieltä taitavia henkilöitä on ollut ajoittain Hätäkeskuslaitoksen palveluksessa, mutta ympärivuorokautista saamenkielistä palvelua ei ole voitu taata. Hätäkeskuspäivystäjän virkoja täytettäessä saamen kielen taitoa voidaan pitää hakijan etuna. Henkilölle voidaan lisäksi maksaa kielilisiä kehityskeskustelun perusteella. Saamen kieltä osaavien henkilöiden hakeutumista Hätäkeskuslaitoksen palvelukseen voidaan kuitenkin pitää haasteellisena, ottaen huomioon Suomessa saamen kieltä puhuvien henkilöiden määrä. Hätäkeskuslaitos on varautunut mahdollisista vaaratilanteista tiedottamiseen laatimalla valmiita saamenkielisiä käännöksiä.

583. Kesäkuussa 2013 voimaantulleen vaaratiedotelain mukaan vaaratiedotteet on lähetettävä kolmella saamen kielellä, jos vaarallinen tapahtuma tai sen seuraukset kohdistuvat saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4 §:n mukaiselle saamelaisten kotiseutualueelle. Lapin aluehallintovirasto on julkaissut heinäkuussa 2013 vaaratiedoteoppaan saamenkielisen käännöksen, joka osaltaan auttaa saamenkielisten vaaratiedotteiden tuottamisessa. Opas on käännetty kaikille kolmelle Suomessa käytetyille saamenkielille.

Saamenkieliset televisio- ja radiolähetykset

584. Ylen saamenkielinen toimitus Yle Sápmi¹¹⁴ Inarissa toteuttaa saamenkielisen julkisen palvelun tehtävää. Yle Sápmi on yksi uutis- ja ajankohtaistoiminnan aluetoimituksista, mutta sen sisältöjä seurataan saamelaisalueen ulkopuolella ja se palvelee ympäri Suomea asuvaa saamelaisyhteisöä. Saamenkielisten palvelujen käyttö verkossa on kasvanut olennaisesti.

585. Yle Sápmi:n toimitus tuottaa arkipäivin saamenkielisiä uutis-, ajankohtais- ja kulttuurisisältöjä sekä lasten ja nuorten ohjelmia ja hengellisiä sisältöjä kaikilla kolmella saamen kielellä radioon, televisioon ja verkkosivuille. Yle Sápmilla on oma radiokanavansa, nelikielinen verkkopalvelu sekä televisiossa vuosittain 30 jaksoa saamenkielistä lastenohjelmaa ja päivittäin kaksi tv-uutislähetystä.

586. Yhteispohjoismainen saamenkielinen *Ođđasat* –uutislähetys lähetetään päivittäin 10 kuukauden ajan vuodessa. Lisäksi Yle aloitti vuoden 2013 lopussa omat saamenkieliset tv-uutiset, *Yle Ođđasat*, saavuttaen keskimäärin 130 000 katsojaa päivässä. Pohjoissaamen lisäksi juontokieliksi tulivat myös inarin- ja koltansaame.

587. Yle Sápmilla jatkoi lastenohjelmaa *Unna Junná* ja nuorille aikuisille suunnattu radio-ohjelma *Sohkaršohkka*. Uutena pilottina valmistui nuorille aikuisille suunnattu kertaluontoinen televisio-ohjelma *Sohkaršohkka-tv*. Se tehtiin kolmella saamen kielellä yhteistyössä Taiteen edistämiskeskuksen ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa vuonna 2016.

588. Vuoden 2015 alusta uusi keskipäivän radiolähetys *Dearvva! Tiörv! Tiervá! eli Terve!* lähetys. Tiistaisin se lähetetään inarinsaameksi ja keskiviikkoisin koltansaameksi. Uudistuksen tavoitteena on tarjota saamenkielistä radiosisältöä päiväsaikaan, jolloin ihmiset kuuntelevat paljon radiota työpaikoilla, metsässä ja autossa.

589. Yle Sápmi on Suomen kattavin saamenkielinen uutispalvelu. Yle Sápmi tuottaa suurimman osan sisällöstään saamen kielillä ja poikkeaa näin muista pohjoismaisista saamen toimituksista, jotka julkaisevat esimerkiksi verkkouutisia pääosin valtakielillä ruotsiksi ja norjaksi.

590. Yle Sami Radion arkiston digitointityö eteni vuonna 2016. Saamenkielisen Elävän Arkiston rakentaminen alkoi yhden kokoaikaisen työntekijän voimin. Työtä on rahoitettu nykyisestä budjetista vähentämällä radiotuotantoa. Arkisto sisältää mittaamattoman arvokasta kulttuurista materiaalia 1970-luvulta lähtien kolmella Suomessa puhutulla saamen kielellä. Digitointia on tehty yhteistyössä Oulun yliopiston *Giellagas*-instituutin Saamelaisen kulttuuriarkiston kanssa.

Saamenkielinen sanomalehdistö

591. Rovaniemellä ilmestyvä sanomalehti Lapin Kansa on julkaissut vuodesta 2012 lähtien viikoittain muutamia uutisia pohjoissaameksi. Vähemmistökielisen uutispalvelun mahdollistaa valtioneuvoston myöntämä avustus (EUR 40 000 vuonna 2016). Lehti pyrkii säännölliseen saamenkieliseen tuotantoon.

¹¹⁴ <https://yle.fi/uutiset/osasto/sapmi/>

12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA PALVELUT

Saamelaiskulttuurin tukeminen

592. Opetus- ja kulttuuriministeriö on valmistellut valtion kulttuuripolitiikan kehittämisstrategian vuoteen 2020.¹¹⁵ Se on tarkoitettu ohjaamaan opetus- ja kulttuuriministeriön omaa toimintaa kulttuuripolitiikan alueella. Strategian mukaan tavoitteena on saamelaiskulttuurin aseman vahvistaminen alkuperäiskulttuurina tukemalla saamelaiskulttuurikeskusta ja saamelaisperinteestä nousevaa uutta luovaa tuotantoa.

593. Saamelaiskulttuuria tuetaan Suomessa monin eri tavoin. Taiteen ja kulttuurin yleiset palvelut ja avustusmuodot ovat saamelaisten käytettävissä samoin edellytyksin kuin muidenkin väestöryhmien. Sen lisäksi valtion talousarviossa on vuosittain varattu erityinen määräraha saamenkielisen kulttuurin tukemiseen ja saamelaisjärjestöjen toimintaan.

594. Erillinen määräraha on osa saamelaisiin kohdistuvaa myönteistä erityiskohtelua, jonka tavoitteena on varmistaa, että tietty minimimäärä taiteen ja kulttuurin tuista käytetään saamelaiskulttuurin edistämiseen. Saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon periaatteen mukaisesti Saamelaiskäräjät päättää avustusten myöntämisestä. Avustuksia myönnetään varsinaisena kulttuuriavustuksena kuten projektiavustuksina ja työskentelyapurahoina sekä saamelaisjärjestöjen toiminta-avustuksina ja julkaisutukina. Yksittäisille taiteilijoille tuesta on suunnattu vuosittain noin 13,7 prosenttia. Erityisesti nuoret taiteilijat hakevat työskentelynsä alussa tukea Saamelaiskäräjiltä. Lisäksi lautakunta voi myöntää ilman hakemusta erityisen kulttuuripalkinnon. Kulttuurimääräraha on suuruudeltaan 191 000 euroa vuonna 2017. Varsinaisen saamelaiskulttuurimäärärahan lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö on tukenut vuosittain veikkausvoittovoilla saamelaista lastenkulttuuria, sekä elokuva- ja musiikkikeskustoimintaa.

595. Myös valtion taiteenedistämisyjärjestelmän (valtion taidetoimikunnat, alueelliset taide-toimikunnat, erillislautakunnat) jakamat taiteilija-apurahat ja valtionavustukset ovat saamelais-taiteilijoiden käytettävissä. Vuosittain taiteen keskustoimikuntaan (nykyisin taiteen edistämiskeskus), valtion taidetoimikunnille, kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahalautakuntaan ja näyttöapurahalautakuntaan tulee noin 14–20 hakemusta saamelaistaiteilijoilta. Saamelaisten yhteisöjen hakemuksia on vuosittain noin 2-4. Yhteensä nämä muodostavat noin 0,3 prosenttia kaikista hakemuksista. Eniten hakemuksia tulee kirjallisuuden ja kuvataiteen aloilla toimivilta taiteilijoilta. Yhteisöjen hakemukset painottuvat mm. elokuvaan. Myönteisen päätöksen on saanut hakemukseensa noin puolet hakijoista ja tuki on kohdentunut kirjallisuuteen, kuvataiteisiin ja elokuvataiteeseen. Myös säveltäjä on tuettu Lapissa.

596. Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää vuosittain Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle valtionavustusta suomalaisen kirjallisuuden kääntämiseen, julkaisemiseen ja tunnetuksi tekemiseen ulkomailla sekä suomen-, ruotsin- ja saamenkielisen kaunokirjallisuuden edistämiseen (erilaiset käänös- ja painatustuet). Vuodesta 2010 alkaen tukea on myönnetty myös itäisten suomalais-ugrialaisten kansojen omakielisen kirjallisuuden suomentamiseen ja julkaisemiseen.

597. Inarin kirkonkylälle on vuoden 2012 alussa avattu valtion omistama saamelaiskulttuuri-keskus *Sajos*¹¹⁶. Keskus toimii sekä Saamelaiskäräjien hallinnollisena keskuksena että monipuolisena kulttuurikeskuksena. Sen tarkoituksena on luoda saamelaisille paremmat edellytykset

¹¹⁵ Kulttuuripolitiikan strategia 2020. Opetusministeriön julkaisu 2009:12, <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm12.pdf?lang=fi>

¹¹⁶

http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=162&Itemid=305&lang=finnish

omaehtoisesti ylläpitää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan ja elinkeinotoimintaansa sekä hoitaa ja kehittää kulttuuri-itsehallintoaan ja tukea saamelaiden yleisten elinolojen kehitystä.

598. Opetus- ja kulttuuriministeriö ylläpitää vuosittaisella valtionavustuksella saamenkielistä kirjastoa osana Rovaniemen kaupunginkirjastoa. Vuonna 2017 avustussumma oli 75 000 euroa. Erikoiskirjaston tehtävä on hankkia kattavasti saamenkielistä ja Saamea koskevaa aineistoa, tallentaa aineisto kirjastojärjestelmään, tiedottaa aineistoista ja avustaa saamelaisalueen yleisiä kirjastoja aineistojen valinnassa sekä tarjota aihepiiriä koskevaa tietopalvelua.

599. Jokavuotinen Inarissa järjestettävä *Skábmagovat* alkuperäiskansojen elokuvafestivaali tarjoaa areenan saamelaisille ja muille alkuperäiskansojen edustajille elokuviansa esittämiseksi. Saamelaiden kansallisteatteri *Beaivváš* toimii Norjan Koutokeinossa ulottaen kiertueensa myös Suomen saamelaisalueelle. Saamelaiden kotiseutualueella Suomessa ei ole omaa saamelasteatteria.

600. Suomen saamelaistaiteilijoista 12 % on kirjailijoita. Saamelaiskäräjät myöntää vuosittain avustuksia saamenkielisen kirjallisuuden julkaisemiseen.

13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ

Valtionyhtiöiden saamenkieliset palvelut

601. Saamebarometrissa ei kysytty erikseen valtionyhtiöiden saamenkielisistä palveluista, joten tulokset ovat enintäänkin suuntaa-antavia. Mainitsemisen arvoista lienee kuitenkin se, että Metsähallituksen (valtion liikelaitos, jonka hallinnassa on kolmannes Suomen pinta-alasta) mainitsi nimeltä 11 vastaajaa, kun kysyttiin valtion viranomaisia ja palveluja, joissa on mahdollista asioida saamen kielellä. Metsähallituksen mainitsivat suhteessa muita useammin nimenomaan inarinsaamen puhujat. Sitä vastoin esimerkiksi Posti ja Finavia, joilla on toimipisteitä saamelaiden kotiseutualueella, eivät saaneet yhtään mainintaa.

602. Saamelaiden kotiseutualueella Metsähallitus toteuttaa valmistunutta Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelmaa yhteistyössä paliskuntien ja Saamelaiskäräjien kanssa, edistää saamenkielistä viestintää. Metsähallitus kehittää toimintojen yhteensovittamista saamelaiden kotiseutualueella saamelaiskäräjien, kolttien kyläkokouksen ja alueen paliskuntien kanssa solmitun yhteistoimintasopimuksen mukaisesti.

603. Metsähallitus tarjoaa palveluja kolmella saamen kielellä.

Nuorisoneuvoston toiminta

604. Saamelaiskäräjien yhteydessä toimii saamelaiden nuorisoneuvosto, joka valmistelee ne Saamelaiskäräjien lausunnot, aloitteet ja muut kannanotot, jotka koskevat saamelaisnuoria tai saamelaisnuorten elinoloja. Muita nuorisoneuvoston päätehtäviä on edistää saamelaisnuorten kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia ympäri Suomen sekä vahvistaa saamelaisnuorten kuuluvuutta saamelaiskulttuuriin. Saamelaiskäräjien nuorisoneuvosto on järjestänyt saamelaiskulttuurinmukaista toimintaa saamelaisnuorille sekä pyrkinyt toiminnallaan vaikuttamaan ja parantamaan saamelaisnuorten asemaa ja elinoloja Suomessa. Nuorisoneuvosto laati Saamelaiskäräjien hyväksymän Saamelaisnuorisopoliittisen toiminta- ja kehittämisohjelman vaalikaudelle 2016–2019. Nuorisoneuvosto kehittää mm. tieto- ja neuvontapalvelua ja digitaalista nuorisotyötä saamelaisnuorille, edistää vertaistiedottamista, kokeilee liikkuvaa nuorisotyötä saamelaiden kotiseutualueella ja siirtää perinnetietoa nuorille. Nuorisoneuvoston toiminta rahoitetaan opetus- ja kulttuuriministeriön toiminta-avustuksella (120 000 euroa).

14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI

Luonnos Pohjoismaiseksi saamelaisopimukseksi

605. Suomen, Norjan ja Ruotsin välillä neuvoteltu pohjoismainen saamelaisopimus parafoitiin eli neuvotteluvaiheen päätteeksi alustavasti vahvistettiin 13.1.2017.

606. Viisi vuotta kestäneissä neuvotteluissa saavutettiin alustava sovinto joulukuussa 2016. Sopimuksen tarkoituksena on vahvistaa saamelaisten oikeudet siten, että saamelaiset voivat säilyttää, harjoittaa ja kehittää kulttuuriaan, kieliään ja yhteiskuntaelämäänsä niin, että valtionrajat häiritsevät tätä mahdollisimman vähän.

607. Sopimuksen mukaan sopimusvaltion allekirjoitusta tulee edeltää Saamelaiskäräjien hyväksyntä.

Saamelainen parlamentaarinen neuvosto

608. Saamelainen parlamentaarinen neuvosto (SPN)¹¹⁷ on Suomen, Norjan ja Ruotsin Saamelaiskäräjien välinen parlamentaarinen yhteistyöelin. Venäjän saamelaisjärjestöt osallistuvat yhteistyöhön tarkkailijoina SPN:ssä. Murmanskin alueen saamelaisparlamentti on hakenut pysyvää jäsenyyttä SPN:ssä. SPN perustettiin vuonna 2000. Norjan, Ruotsin ja Suomen Saamelaiskäräjät johtavat neuvostoa 16 kuukauden kausissa. Sihteeristönä toimii Saamelaiskäräjät, jolla johtamisvastuu aina kulloinkin on. SPN:n toimintaa ohjaavat vuonna 1997 sovit tu yhteistyösopimus ja vuonna 2003 hyväksytty työjärjestys. Puheenjohtajuus on parhaillaan Norjan Saamelaiskäräjillä.

Erikoissairaanhoidon rajat ylittävä yhteistyö

609. Yhteistyö Norjan ja Ruotsin palveluntarjoajien kanssa on tärkeä keino turvata pohjoissaamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden monipuolista saatavuutta. Lapin sairaanhoitopiirillä on ollut erikoissairaanhoidosopimus Norjalaisen *Helse Finnmarkin* kanssa vuodesta 2007 lähtien. Esimerkiksi Karasjoella on erikoislääkärikeskus sekä lasten, nuorten ja perheiden psykiatria palveluita ja päihdekuntoutusyksikkö. Palveluja ovat käyttäneet muutamat kymmenet potilaat vuosittain. Muonion-Enontekiön terveydenhuollon kuntayhtymällä puolestaan on yhteistyösopimus Ruotsin kanssa Karesuvannossa hammashoitoa koskien.¹¹⁸ Lisäksi Lapin sairaanhoitopiirillä on rajat ylittävä ensihoitosopimus vuodelta 2011.¹¹⁹

== =

¹¹⁷ http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=11&Itemid=71&lang=finnish

¹¹⁸ Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 48–49.

¹¹⁹ Niskala Asta, Räisänen Rea & Martin Maria (toim. 1.7.2016): Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon tulevaisuuden palveluprosessit. Loppuraportti, s. 71.